

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

V AASTAKÄIK

Nr. 5

MAI

1947

Eesti 12. üldlaulupeo eel.

J. LOHK.

Kiireil sammudel läheneb eesti 12. üldlaulupidu. 28.—29. juuniks k. a. tuleb Tallinnasse kokku eesti laulurahvas kõigist maakondadest, et helistada võimsat laulu võidust, vabadusest ja loova töö rõõmust. Laulma tuleb noor ja vana, lastekooris esimesed laulusammud edukalt omandanud õpilane ja hallpäine lauluveteraan. Lauljate võidu- ja rõõmutunnetele elavad kaasa kümned tuhanded kuulajad — laulupeo külalised. 12. üldlaulupeoks tullaakse kokku sotsialistliku ülesehitustöö suurel ajastul, mil stalinliku viie aasta plaani alusel ehitatakse üles ja luuakse uut elu.

Laulupidudel on olnud eesti rahva ajaloos suur progressiivne ja organiseeriv tähtsus, nad on olnud eesti rahvale omapäraseks võitlusvormiks mõisnike, parunite ja neid kaitsva tsaarivõimu vastu. Laulupeod on olnud tähtsaks teguriks eestlaste kujunemisel rahvuseks ja rahvusliku teadvuse ning rahvusliku kultuuri arenemisel. Kollektiivne eneseavaldus võimsa koorilaulu kujul tõstis rahva eneseusaldust ja iseteadvust, õhutas uutele saavutustele rahvusliku kultuuri alal ja uutele võitlustele rõhujate vastu. Rahva seas hakkas tõusma eesti heliloojaid, kunstnikke, kirjanikke ja teadlasi.

Koorilaul oli teadvusele ärkava rahva kultuurielu esimesi väljendusvorme. Tema hingeks ja peamisiks viljelejaiks olid „koolmeistrid“ (maakoolide õpetajad), kes olid ühtlasi ka uute progressiivsemate ideede levitajaiks rahva seas.

Esimesed laulukoorid moodustatakse maal (Tormas, Kaarmal, Ansekülas Sõrve säärel, Põltsamaal jt. kohtades), maal areneb ka jõudsamalt rahvuslik iseteadvus, linnas domineerib võõras või kadaklik kodanlus. Esimesed laulupühad korraldatakse samuti maal (Sõrvemaa laulupüha, Jõhvi laulupüha, Pärnu kihelkonna laulupüha jne.). Eestvõtjateks olid ikka koolmeistrid, nad moodustasid 1. laulupeo lauljaist ligi 50%.

Esimene eesti laulupidu korraldati 1869. a. Tartus. Tema hingeks oli konservatiivne J. V. Jannsen, mistõttu ka laulupidu kandis „jannsenlikku“ ilmet, millest osa traditsioonina kandus üle veel mitmele järgmisele laulupeole.

Jannsen ei osanud hinnata eesti algupärast laulu, eriti eesti rahvalaulu. Tema arvates oli saksa laul eestikeelsete sõnadega juba küllalt eesti laul. Seepärast oligi esimese laulupeo kävas vaid kaks algupärandit: A. Kunileidi „Sind surmani“ ja „Mu isamaa on minu arm“. C. R. Jakobson pidas sellist „saksa laulupidu eesti keeles“ häbiks eestlastele.

Esimesele laulupeole kutsuti ainult meeskoore. J. V. Jannsen ei usaldanud „maarahvast“, sest „kuida olleks võinud meeste- ja naisterahvas igast nurgast, kui ka ühhe ainsa päeva peale, kokko kutsutud sada, ilma, et seal pahhandust polleks ette tulnud“ („Perno Postimees“ nr. 27 — 1866. a.). Pahhandust sakstega kartis Jannsen väga.

Kõigele sellele vaatamata oli esimene laulupidu suure progressiivse väärtusega. Lydia Koidula sütitavad sõnad „Käi kindlalt, nõua õigust!“ läksid rahva südamesse ja jäid sinna võitlushüüuna helisema.

Jakob Hurt ütles oma laulupeo teisel päeval peetud kõnes: „Eesti mees jäägu eesti meheks igas ametis, igas seisuses, maal või linnas. Eesti vend, ole sina kirikuõpetaja või kooliõpetaja, kaupmees või käsitötegija, tohter või muu tark, köster või koolmeister, maamõõtja või vallavalitseja, — jää ustavaks rahva liikmeks, jaga temaga õnne ja õnnetust, rõõmu ja kurbust, mõru ja magusust, püüa jõudu mööda head teha edasi saamiseks, siis oled aus mees kõikide ees...“

See oli selge üleskutse võitluseks sakslusega. Tulemused ei lasknud end kaua oodata. L. Koidula kirjutas mõni aeg hiljem F. R. Kreutzwaldile, et paljud „sugusalgajad“ („kadakad“) on saanud uuesti eestlasteks.

Esimene laulupidu ja elevus tema ümber andsid suure tõuke rahvusliku kultuuri arenemiseks. Selle otseseks tulemuseks oli Eesti Kirjameeste Seltsi asutamine (1872. a.) ja liikumine Eesti Aleksandrikooli loomiseks.

Iga järgmine laulupidu andis rahvale uut julgust võitluseks mõisnike ja tsaarivalitsusega, iga laulupidu tõi ka rahvusliku kultuuri varasalve järjest uut lisa. Teisel laulupeol oli uudisena viimasel (kolmandal) päeval üksikkooride võistluslaulmine, mis aitas tõhusalt tõsta ettekande taset. Kolmas laulupidu toimus Tallinnas ja andis tõuke Põhja-Eesti kooride arenemisele. Neljandal laulupeol on ka segakoorid täie-

õiguslikud osavõtjad. Siitpeale algab lauljate-mängijate arvus suur tõus. Kujuka ülevaate annavad sellest järgmised arvud:

I laulupidu	1869. a.	Tartus	lauljaid-mängijaid	856
II	1879. a.	"	"	1 270
III	1880. a.	Tallinnas	"	950
IV	1891. a.	Tartus	"	3 200
V	1894. a.	"	"	4 000
VI	1896. a.	Tallinnas	"	5 000
VII	1910. a.	"	"	10 000
VIII	1923. a.	"	"	15 000
IX	1928. a.	"	"	15 433
X	1933. a.	"	"	19 915
XI	1938. a.	"	"	20 638

Laulupeod kasvasid mitte ainult osavõtjate arvult, vaid ka laulukultuuri tasemelt, hoolimata kõigist tollaegsete võimude poolt teele vee-retatud takistustest, millega kõigiti püüti pidurdada rahvusliku kultuuri ja rahva iseteadvuse arenemist. Järjest kasvas ka eesti algupäraste laulude ja koorile seatud rahvalaulude arv laulupidude kavades. I laulupeo kavast moodustas eesti algupärane koorilaul ainult 8,7%, III laulupeol oli eesti laule 33%, V laulupeol 46%, VII ja kõigil järgmistel laulupidudel juba 100%.

Pasunakoorede kava koosnes VIII laulupeoni ainult võõrastest paladest, IX laulupeost peale on ka pasunakoorede kava sisustatud ainult algupärase heliloominguga.

Esimese kuue laulupeo terav ots oli suunatud peamiselt võitluseks saksluse vastu, seitsmes laulupidu aga kujunes tollaegse Eestimaa kubernerite teravalt reaktsiooniliste korralduste tõttu spontaanseks meelevalduseks tsaarivõimu vastu.

VIII laulupeost peale ei olnud laulupidudel enam progressiivset sisu, laulupidudel puudus selgejooneline ühiskondlik-poliitiline siht. Neid korraldati edaspidi „puhta kunsti“ nimel. Peab mõnema, et nad ei olnud kaugeltki vabad kodanluse ideoloogia kajastusist, kuid ei saa öelda, et nad oleksid olnud täiel määral kodanliku reaktsiooni teenistuses.

Tänu laulupidudele arenes edasi koorilaulu kultuur. Laulupidude kavades näeme järjest nõudlikumaid laule, mille ettekandega tulevad koorid siiski hästi toime. Laulupeod annavad hoogu ka heliloomingu arenemisele. Rahvaviisi käsitluses koorilaulus jõuavad paljud heliloojad suure meisterlikkuseni.

12. üldlaulupidu avab uue lehekülje laulupidude ajaloos. Ta omab sügava ühiskondliku mõtte: aastakümnete kestel omandatud koorilaulu meisterlikkus rakendatakse sotsialistliku sisu teenistusse, vaba rahvas laulab laulu võidetud vabadusest, suurest tööõõmust ja suurtest saavutustest.

12. üldlaulupeost võtavad osa töötava rahva kõige laiemad hulgad. Laulupeo ettevalmistusega seotud ulatuslik kultuurharidustöö avardab nende silmaringi, laulude teksti ja muusika põhjalik analüüs aitab tõsta töötajate poliitilist küpsust.

12. üldlaulupidu rahvaliku ja rahvusliku muusika suurvormina kujuneb uue stalinliku viisaastaku suurürituseks. „Ärge unustage laulu“ oli läinudaastase ülevabariikliku laulupäeva loosungiks. Uus stalinlik viisaastak taotleb mitte ainult majanduselu tõstmist ennesõjaaegsele tasemele, vaid ka hoogsat ja laiaulatuslikku kultuurielu tõstmist. Nõukogude valitsus ja bolševike partei elustavad eesti rahva paremaid kultuurilisi traditsioone, et hoogu anda jõulisele rahvuskultuuri arenemisele, mis moodustab osa Nõukogude Liidu rahvaste kultuurist, võtab sellelt lisa ja tahab seda viljastada.

Kui esimestel laulupidudel „maarahvas“ laulis enda eesti rahvaks, siis 12. üldlaulupeo ülesanne on aidata kaasa eesti rahva kujundamisele nõukogude rahvaks.

12. üldlaulupeo saayutusi näeme juba enne laulupidu. Ettevalmistus laulupeoks andis hoogu kooride kiiremaks tööle rakendamiseks ja laialipillatud lauljate ridade koondamiseks. Laulupidu on stimuleerinud paljude uute laulu- ja muusikakooride loomist.

Uutesse kooridesse on koondunud palju uusi lauljaid, palju uusi laulukoore on saanud eelproovidel juba hea hinnangu. On üles kerkinud ka rida senini tundmatuid või vähetuntud koorijuhte, kes laulupeo ettevalmistuse kestel kursustel ja tegeliku töö juures on jõudnud tunnustusväärse meisterlikkuseni.

Ka vanemal koorijuhtidel on olnud palju võimalusi oma teadmiste täiendamiseks. Koorijuhtide kunstitehnilise taseme tõstmiseks korraldati kursusi, anti palju instruksioone ajalehtede ja raadio kaudu; meie paremad meistrid koorijuhtimise alal on pidevalt tihedas kontaktis kooridega. Laulude viimistlus ja ettekande kunstiline tase peaks olema sellega palju võitnud.

On tunda ka eeloleva laulupeo organiseerivat mõju: töötajatele leitakse sobivad ruumid ja aeg harjutamiseks, on üles kerkinud uute muusikariistade hankimise vajadus, nende remondi korraldamine, uute nootide soetamine jne.

Rahvakunsti arendamisel töötab 12. üldlaulupidu olla suureks samuks edasi. Laulupeo eelõhtul korraldataval rahvakunstiõhtul esitatakse ulatuslik kava laulukooride, rahvapilliansamblite, leelutajate, rahvatantsurühmade jt. poolt. Õhtu kavasse on põimitud ka eesti rahva tuntuimaid jõu- ja osavusmänge.

Laulupidu kujuneb ka esitava heliloomingu tõsiseks arvustajaks. Suurel peol selgub, mis on eluline ning huvitav ja mille kallal nähtud vaev ei tasu end sajaprotsendiliselt. Tehku heliloojad sellest õiged järeldused.

Esmakordselt võtavad õpilaskoorid nii massiliselt laulupeost osa.

Õpilaste-lauljate arv tõuseb laulupeol 13 tuhandeni. Laulupeo lastekoor üksinda on 8000-liikmeline.

Laulupeo ettevalmistus on positiivselt mõjutanud ka koolilaulu. Fašistliku okupatsiooni ajal lammutatud õpilaskoorid on jälle kindla aluse saanud. Laulupeo vajadusist tekkinud nõue jäägu koolides alati-seks traditsiooniks: igas koolis olgu korralik koolitüübile vastav õpilaskoor (laste-, sega-, nais- või meeskoor).

Kõik laulupeoks saavutatatu peab säilitatama, et pärast laulupidu sinna peale või sealt edasi ehitada. Ainult nii on laulupeo saavutused õigesti kasutatud, ainult siis on laulupeo ülesandeid õigesti mõistetud.

Viktor Kingissepp.

J. SAAT.

Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei ja kogu eesti töötava rahva juht Viktor Kingissepp, kelle mõrtsukalikust tapmisest eesti kodanluse poolt möödus tänavu 3. mail 25 aastat, sündis 24. märtsil 1888. aastal Saaremaal, Marientali-nimelises talus, mis asub umbes ühe kilomeetri kaugusel Kuressaarest. Viktori vanaisa Aadu Kingissepp olnud pärit Viljandimaalt. Ta olnud väga hea sepp, keda üks Saaremaa mõisnik, kes vajanud seppa, vahetanud oma pärisorja vastu. Kui pärisorjus lõppes, lahkus Aadu Kingissepp mõisniku juurest ja asutas sepikoja Kuressaare lähedal Kuressaare — Püha maantee äärde Kudjapea mõisa krundile, kust ta omandas tüki maad. Seda kohta hakati nimetama Marientaliks. Aadu töötas oma poegade ja ta sepikoda muutus pikapeale võrdlemisi suureks töökojaks, kus valmistati isegi rehepeksumasinaid. Kuid palgalist tööjõudu peeti Marientalis harva. Aadu Kingissepa oma pojad tegid ära kogu töö.

Kui Aadu Kingissepp suri, jäi töökoda vanemale pojale Johanne-sele, kuna noorem poeg Eduard, Viktori isa, siirdus Kuressaarde ja asus masinistina tööle O. Vildenbergi nahavabrikusse, kus ta töötas ligi 25 aastat. Hoolsa kokkuhoiu ja osalt ka laenu varal ehitasid vanemad Kuressaares, Pargi tän. nr. 5, maja, millest nad suviti mõne toa suvitajatele ehk nn. „patisakstele“ välja üürisid. Hiljem, 1910. aastast alates hakkasid nad maja välja üürima suviseks internaadiks ühes söögi ja pesuga. See saigi vanematele peaaegu ainsaks elatisallikaks pärast seda, kui Eduard Kingissepp ei suutnud enam vabrikus töötada.

Viktor Kingissepp õppis Kuressaare gümnaasiumis. Ta oli üks parimaid õppijaid ja lõpetas kooli kuldaurahaga. Kuressaare seltskond, mille keskel Viktor kasvas, oli kadakasakslik ja tagurlik, kuid 1905. aastal, kui kogu Venemaa oli haaratud kodanlik-demokraatlikust revolutsioonist, ulatusid revolutsioonilained sinnagi. Ka Saaremaal võttis töörahvas elavalt osa revolutsiooniliste sündmuste käigust. Ega

muidu Saaremaa mõisnike peamees telegrafeerinud 1905. a. 13. detsembril Peterburi siseministeeriumi, et rahutuste vastu Saaremaal olevat vaja tarvitusele võtta kõlge äärmisemad abinõud. Ka Kuresaare gümnaasiumis tekkis õpilaste keskel revolutsiooniline ring, millest 17-aastane Viktor Kingissepp innukalt osa võttis, korraldades talurahvale maal selgituskoosolekuid.

Sel ajajärgul tutvub Viktor Kingissepp ka Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei (bolševike) põhimõtetega ja teoreetiliste seisukohtadega. Kuid bolševikuks sai Viktor Kingissepp Peterburis olles, kuhu ta siirdus 1906. aastal, et õppida sealses ülikoolis loodusteadust. Ta astus bolševike organisatsiooni liikmeks ja töötas Lenini, Stalini, Kalinini ning Molotovi juhatusel. Sel ajal elas Peterburis ka palju eesti töölisi, 70 000 ümber. Eesti bolševistlikud töölised Peterburis toetasid nõu ja jõuga töölisliikumist Eestis, Tallinna ja Narva töölisorganisatioone, muretsesid kirjandust jne.

Viktor Kingissepp määrati Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei Peterburi komitee juures oleva Eesti agitaatorite kolleegiumi liikmeks. Talle tehti ülesanne töötada Moskva rajoonis (Peterburis). Selles töös osutus ta mitte ainult heaks agitaatoriks, vaid ka suurepäraseks organisatoriks. Varsti saadeti V. Kingissepp parteitööle Tallinna.

Tallinn oli sel ajal kiiresti arenev tööstuskeskus. Siin oli Mihhail Kalinin, üks bolševike juhte ja Lenini õpilasi, 1901.—1903. aastail rajanud esimese bolševistliku organisatsiooni, kuid pärast Kalinini lahkumist Tallinnast ei olnud sel organisatsioonil enam järjekindlat bolševistlikku poliitilist joont. Kingissepp tuli Tallinna 1907. a. kevadel, et parteiorganisatsiooni jalule seada. Ta töötas siin lühikest aega, sest raske haigus sundis teda ajutiselt Kuressaarde vanemate juurde sõitma tervist parandama. Sügisel oli ta aga Peterburis tagasi, kus ta jätkas õppimist ülikoolis ja poliitilist tegevust väljaspool kooli. Varsti saadeti ta jällegi Tallinna, kus ta 1907. a. talvel töötas äärmiselt rasketes tingimustes. Tsaari nuuskurid panid Tallinnas toime rohkesti areteerimisi, kuid V. Kingissepal õnnestus jääda tabamatuks. „V. Kingissepa tulek Tallinna ja ta töö siin parteiorganisatsiooni loomisel sai uue ajajärgu alguseks Eestimaa bolševistliku organisatsiooni ajaloos,“ kirjutab sm. N. Karotamm eessõnas V. Kingissepa raamatule „Kellele ise-seisvus, kellele ike“.

1907. a. detsembris asub V. Kingissepp Moskvasse, et sealse ülikooli juures õiendada saksa keele õpetaja eksamid, lootusega, et see parandaks ta ainelist olukorda, kuid ta tervis halvenes, nii et ta oli sunnitud õppimise ajutiselt katkestama. Ema tungival palvel läks ta Kuressaarde, esialgu mõneks kuuks, kuid tegelikult läks tal seal aega ligi poolteist aastat. Teda pidasid kinni materiaalsed mured, ka oma perekonna ülalpidamise mured, sest see oli kasvanud ühe inimese võrra, nimelt tuli juurde poeg Sergei. Alles 1910. a. sügisel võis ta uuesti õppimist jätkata, seekord Peterburis.

Vahepeal oli V. Kingissepp alatises ühenduses oma kaasvõitlejatega Peterburis ja Tallinnas, arutades nendega põhimõttelisi ja taktikalisi küsimusi. Peterburi jõudes asus ta kohe jälle parteitööle. Järgmisel aastal oli ta uuesti sunnitud vahetama õppeainet, valides selleks õigus-teaduse, mis oli kahtlemata vastuvõetavam temale kui ühiskonnatege-lasele.

1912. aastal hakkasid eesti bolševikud Narvas välja andma ajalehte „Kiir“. See töö tsaari sandarmite terrori all ei olnud kerge, vaid nõu-dis kõigilt parteitöolistelt suurt pinget. Viktor Kingissepp võttis „Kiire“ toimetamisest ja väljaandmisest aktiivselt osa, ta hankis rahalist toe-tust, kaastöölisi, organiseeris ajalehe levitamist. Viktor Kingissepa mõjul omandas „Kiir“ kindla bolševistliku joone ja ta tunnistati bol-ševike partei häälekandjaks.

1913. a. sai tsaari ohranka teada, et Viktor Kingissepp olevat võtnud osa salakoosolekust „Kiire“ toetamise küsimuses ja tahtis teda aretee-rida, mistõttu Kingissepp oli sunnitud illegaalselt töötama Helsingis ja Peterburis, kuni Esimese Maailmasõja lahtipuhkemiseni 1914. a. Siis ei olnud tal enam võimalik end varjata. Ta saadetakse asumisele esi-teks Tveri ja järgmisel aastal Kaasani linna, kus ta sai nüüd praktili- sest parteitööst mahti ennast sügavamalt teoreetiliselt täiendada, mille järele ta seni oli tundnud suurt vajadust. Asumisel olles töötas V. Kin-gissepp rohkesti Marxi ja Engelsi tööde kallal.

Väljasaatmise tähtaeg lõppes 1916. aastal. Pärast seda õiendab Kin-gissepp Peterburi ülikoolis riigiexamid ja ta saadetakse Taga-Kau-kaasia rindele ülevenemaalise linnadeliidu sanitaarosakonna juhata-jaks.

1917. a. märtsis toimus Venemaal suur kodanlik-demokraatlik revo-lutsioon, mida nimetatakse Veebruarirevolutsiooniks, sest see oli vana kalendri järgi veebruaris. Kingissepp pöördus kohe tagasi Eestisse. Esi-algu asus ta Narva, kus tema organiseerimisel töölised saavutasid linnavalimistel suure võidu kodanlaste üle. Suvel asus ta alatiselt ela-ma Tallinna, kus Oktoobrirevolutsiooni lähenemisel klassivõitlus omandas järjest teravama kuju. Bolševike häälekandjas „Kiir“ ja pärast selle sulgemist Kerenski võimude poolt „Töölises“ avaldas V. Kingissepp rea artikleid poliitilise olukorra ja töörahva võitlusüles-annete selgitamiseks.

Oktoobrirevolutsiooni päevil oli Viktor Kingissepp kõige südime töö-rahva organisaator ja kõneleja Tallinnas. Ei olnud ainustki vabrikut ega sõjaväeosa, kus ta poleks esinenud. Kui nõukogude võim ka Eestis või-tis, siis oli Kingissepp Eestimaa Töörahva Nõukogude Kesktäitevkomitee liikmena mitme valitsemisala juhiks. Ta korraldas parunite mõisade äravõtmist töörahva kätte, juhtis siseasjandust, rahandust, toitluskomi-teede tegevust ja organiseeris Punast Kaardiväge — töörahva relvas-tatud jõudu. Viktor Kingissepa korraldusel seati ka eesti keel ametli-kuks asjaajamise keeleks Eestis, mida vene Ajutise Valitsuse komissar Poska oli keelanud tarvitada.

Veebruaris 1918. a. alustasid Saksa Wilhelmi väed Eestimaa okupeerimist. Saksa vägede tulekut olid balti-saksa parunid ja nendega koos töötavad eesti kodanlased-pursuid kaua igatsusega oodanud. Wilhelmile ja parun Seckendorfile palvekirju kirjutanud, et päästa parunite ja kapitalistide eesõigused. Noorel nõukogude võimul ei olnud siis veel korralikku relvastatud jõudu, et osutada tõhusat vastupanu sakslastele, sest vana tsaariarmee ei olnud enam võitlusvõimeline, Punaarmee oli aga alles organiseerimisel.

Võitluses nõukogude võimu vastu 1917/1918. a. talvel hakkasid eesti kodanlased, kes olid seni olnud truud vene tsaari teenrid, oma loosungina kasutama kodanlikku „iseseisvust“ eesti suhtes. See oli peflik ja kaval võte. Saksa imperialistlik valitsus, kes pidas Nõukogude Venemaaga Brest-Litovski linnas rahuläbirääkimisi, ei saanud Eestit okupeerida kui Venemaa osa, küll oleks neil aga selleks „formaalne õigus“ olnud, kui Nõukogude valitsus oleks Eesti iseseisvaks nõukogude vabariigiks kuulutanud. Saksa täakide abil lootsid kodanlased töörahva võimu murda.

Selle küsimuse selgitamiseks kirjutas V. Kingissepp Saksa okupatsiooni ajal brošüüri „Kellele iseseisvus, kellele ike“, mis on ära toodud tema samanimelises, 1946. a. Tallinnas välja antud raamatus. V. Kingissepp seab töörahva võitlusloosungiks nõukogude vabariigi, mida ei käida toomas ei Saksa keisri ega Inglise kuninga valitsuselt, vaid võideldakse kätte selles võitluses, mis kukutab kroonid ja troonid ning murrab rahavürstide salgakese valitsemise miljoniliste hulka üle.

1918. a. suvel oli V. Kingissepp Moskvast, kus ta võttis osa eesti töörahva esindajana 4. Ülevenemaalisest nõukogude kongressist ja kus ta valiti Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee liikmeks. Pärast kongressi oli ta uurijaks Kõrgema Tribunaali ja Ülevenemaalise kontrevolutsiooni vastu võitlemise komitee juures. See andis talle rikkalikke kogemusi edaspõlviseks revolutsiooniliseks tööks.

Kui novembris 1918. a. Saksamaa revolutsioon kukutas keiser Wilhelmi valitsuse ja kui Punaarmee asus Nõukogude pinda puhastama saksa okupantidest, tuleb Viktor Kingissepp jalamaid Eestisse ja asub illegaalselt tööle võitluse organiseerimiseks, et saksa okupante Eestist välja lüüa. Viktor Kingissepp jõudis Tallinna 1918. a. novembris.

Eesti kodanlased tegid saksa okupantidega lepingu, mille põhjal Saksa sõjaväe juhatus Eestis avaldas, et ta „hoolitseb Eestis rahu ja korra eest, seni kui Saksa väed veel siin on“. See teadaanne avaldati 11. novembril ja järgmisel päeval, 12. novembril olid Saksa soldatid tegelikult relvade, kuulipildujatega ja suurtükkidega töörahva vastu, kes tuli kokku rahulikuks demonstratsiooniks. See näitas, et eesti kodanlus oli valmis eesti rahva põliseid vaenlasi ja rõhujaid ära kasutama töörahva mahatallamiseks. Viktor Kingissepp pidi otsekohe põrandaalla minema, sest kurnajate poolt ähvardati ta ära tappa. Tema poolt organiseeritud Tallinna tööliste nõukogud pidid samuti tegevuse

lõpetama. Ka ajaleht „Kommunist“, mille üks number sai avalikult ilmuda, pidi muutuma pörandaaluseks ajaleheks kuni kodanliku valituse likvideerimiseni 1940. aastal.

Proletaarne revolutsioon ja noor nõukogude võim suruti Eestis imperialistlike riikide abiga maha ja Eesti jäi püsima kodanliku vabariigina. See tekitas hoopis uue olukorra eesti revolutsioonilises tööliikumises, seadis eesti bolševikud uue olukorra ette. Võimule pääsenud kodanlik klikk rebis puruks eesti rahva loomulikud, ajalooliselt kujunenud sidemed Venemaa rahvastega ja see tekitas paratamatult majandusliku kiratsemise. Juba osavõtmine interventsiooni sõjast Nõukogude Venemaa vastu koos imperialistlike riikidega mässis kodanliku Eesti väljapääsmatuks raskustesse. Näiteks Asutavale Kogule 1919. a. lõpupoole ettepanud 1920. aasta riigi eelarve väljaminekute osas ulatus sõjaministeriumi eelarve üle 1312 miljoni marga, kuna „harilikud“ väljaminekud moodustasid ainult 165 miljonit marka!

Kui Viktor Kingissepp 1918. a. lõpul Eestisse saabus, puudus Eestimaa Kommunistlikul Parteil ühtne juhtiv keskus. Parteiorganisatsioonid vabrikuis tegutsesid omaette, neil puudus omavaheline side. Kodanluse metsik terror väljakohtutega surus maha iga vaba mõtteavalduse. Koonduslaagrid Pääskülas, Naissaares jm. olid täis interneeritud, kes olid paigutatud laagrisse poliitilise meelsuse pärast või lihtsalt kohalike tõusikute ja hallparunite kaebuste põhjal. See eesti kommunistide ja teisi progressiivseid inimesi ei kohutanud. Kommunistid jätkasid eesti töörahva juhtimist võitluses nõukogude võimu eest, kindla sõpruse eest Nõukogude Venemaaga, kuid juhtiva keskuse puudumine killustas töörahva jõude. Viktor Kingissepp pani Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei, Lenini-Stalini partei eeskujul aluse Eestimaa Kommunistlikule Parteile, kutsudes selleks kokku parteikongressid. Eestimaa Kommunistliku Partei (EKP) esimene kongress toimus 1920. a. novembris. Sel kongressil võeti vastu partei põhikiri ja programm, mis olid koostatud V. Kingissepa poolt. Kongress võttis vastu otsuse astuda III-sse Kommunistlikku Internatsionaali, mis oli asutatud Lenini poolt 1919. aastal. Järgmisel, 1921. aastal peeti EKP teine kongress, kus võeti vastu otsus töörahva ühise väerinde loomise kohta. Selle kongressi otsustel oli määratu suur tähtsus partei taktika rajamise suhtes.

Töörahva ühisrinnet, selleaegse nimetusega „Töörahva Ühine väerind“, oli tarvis kapitalistliku rinde vastu. „Maal hallparun käsikäes mõisnikuga, tööerakonna nõul ja toetusel, astub ülbelt maatööraha vastu välja. Linnades — vabrikant, endine kindral, börsimaakler, majaperemees poodnik-spekulant — kõik nad on ühinenud ühiseks väerindeks töörahva vastu. See ühine väerinne ei alusta mitte ainult võitlust tööliste töötasu tõstmise vastu, ta ei suru mitte ainult tööliste palkasid alla, vaid on käimas ka avalik sõjakäik tööliste ühingute vastu,“ kirjutab V. Kingissepp „Kommunistis“ 1921. aastal. Eestimaa

Kommunistliku Partei Keskkomitee üleskutses 1921. juulis on öeldud, et kodanliku valitsuse terrori ohvrite arv tapetutena ulatub 3000 inimeseni. Saare- ja Muhemaal tapeti 1919. a. veebruaris 269 inimest. Ametiühingute kongressi 412 saadiku hulgast võeti kinni 102, nende hulgast lasti Irboska rabas 26 inimest maha, teised sunniti minema läbi rinde, Punaarmee sõjajõude hoiatamata.

„Linnade proletaarlased ja maatöörahas!“ öeldakse eespool nimetatud üleskutses. „Aeg on ka teil ühineda ühisesse väerindesse, sest teid ühendab mitte ainult vaenlaste liit, vaid ka teie endi hüüdsõnade ühtsus: Proletariaadi diktatuuri eest!“

Eestimaa Kommunistlik Partei töötas välja Eesti Tööraha Ühise väerinna 12 nõudmist, mis võeti vastu kõigi tööraha organisatsioonide poolt, välja arvatud sotsid. Ilmus ka legaalselt mõni number Tööraha Ühise Väerinna häälekandjat „Tallinna Töolist“, mille toimetuse kolleegiumi kuulus ka V. Kingissepp.

Algas Tööraha Ühise Väerinna kiire kasv. Kuid Viktor Kingissepp seda ajajärku enam üle ei elanud. 1. mai meeleavaldusel 1922. aastal sattus kodanluse kaitsepolitsei kätte illegaalne kommunistliku partei liige Linkhorst, kes teadis Kingissepa asukohta. Mahalaskmise ähvardusel muutus see vilets hing provokaatoriks ja äraandjaks, andes teda V. Kingissepa konspiratiivkorterit.

Kodanlik valitsus seadis V. Kingissepa areteerimiseks kokku terve rügemendi, valides sinna kõige kindlaimaid ohvitseri, junkruid ja järelproovitud sõdureid, peale selle tohtu hulk kaitsepolitsei ametnikke ja nuhke. Nad pidasid oma pühaks kohuseks kaitsetu vangit kalla vägivaldal tarvitada, teda metsikult piinates.

Klikivalitsusel, kes nimetas ennast „demokraatlikuks“, oli vangisatunud inimese hukkamisega nii harukordne kiirus, et ei möödunud 24 tundi ta kinnivõtmisest, kui ta juba oli hukatud. Oöl vastu 4. maid sõidutati V. Kingissepp Tartu maanteel asuvast komandantuurist Ülemiste järve äärde, talutati liivaküngaste vahele (piinamiste tõttu ei suutnud ta käia) ja lasti seal maha, tasandades haud maaga. Kuid mõrtsukad tundsid hirmu isegi V. Kingissepa laiba pärast. Nad kaevavad selle välja, sidusid raudpommi külge ja viskasid merre mõnikümme kilomeetrit rannast.

V. Kingissepa mõrtsukalik tapmine kutsus tööraha hulgas esile pahameeletormi. Streikisid paljud tehased ja vabrikud. Laevade lossimistööd sadamas seisis. Eesti tööraha, eriti Tallinna tööliste kindlat poolehoidu V. Kingissepale näitab seegi, et ta varjas end üle kolme aasta kodanluse nuhkide eest, kes pidasid ta peale jahti ööd kui päevad, ja see varjamine oli võimalik ainult seetõttu, et töölisel hoidsid ja varjasid teda kui oma juhti.

Viktor Kingissepa töödest on seni Eesti NSV-s ilmunud kaks raamatut „Kellele iseseisvus, kellele ike“ ja „Iseseisvuse ike all“ ühise pealkirja all „Kellele iseseisvus, kellele ike“. Selles paljastab V. Kingissepp Eesti kodanliku klikivalitsuse telgitaguseid, kodanlikke natsio-

naliste, kes iseseisvuse sildi all pakkusid Eestit müüa imperialistlikele riikidele kallaletungi tugipunktiks Nõukogude vabariikide vastu. Eesti kodanluse välispoliitikat ja ühtlasi ka sisepoliitikat hindab V. Kingissepp järgmiste sõnadega: „Päts ja Rei panid Judenitši jalule. Nuumasid Eesti härrasriigi kulul Ivanoveid, Rodzjankosid, Stackelberge. Aga — Päts tegi seda kindla käega ja ilma vankumata. Kuid Rei kisendas enne kui pörsas, kes aia vahele jäänud: Pääskülasse nendega! Siis aga hakkas ka tema Pätsi kõrval neid koeri nuumama, ja kui nad olid parajasti täis nuumatud ja korraldatud, sai ka Rei — vabariigi presidendid aseaineks ja tema partei kõige suuremaks valitsusparteiks. Siis aeti sõdurid Venemaa väljadele, kus neil terve suve läbi tuli oma verehinnaga koos hoida seda suursuguste koerte karja!“

Kuid imperialistid, nende abilised ja valgekaartlased ei suutnud murda nõukogude võimu Venemaal. Lenin ja Stalin viisid nõukogude võimu võidule nii sõjalises kokkupõrkes imperialistidega, kui ka rahuliku ülesehitustöö rindel.

Sotsialismi lõplik võit Nõukogude Liidus sai päästjaks ka eesti rahvale, aitas eesti rahvast Nõukogude Eesti loomisel 1940/1941. aastal ja võitluses saksa fašistliku röövkallaletungi vastu.

Viktor Kingissepa elutöö ei küstu iialgi. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigina, mille eest ta võitles ja selleks kogu töörahvast organiseeris, jääb see jäädavalt püsima.

Vaatlus pedagoogilise uurimise meetodina.

A. PINT.

„Kui pedagoogika tahab inimest igas suhtes kasvatada, siis peab ta eelkõige teda ka igas suhtes tundma.“ See Ušinski lihtne ning selge väide on meie ajal muutunud üheks üldiseks tunnustatud pedagoogiliseks tõeks.

On täiesti ilmne, et kõik õpetuse ja kasvatuse küsimused toetuvad laste loomuse iseärasuste tundmisele. Nad toetuvad laste füüsilise ja psüühilise kasvu igale üksikule astmele, vastavate arengu seaduspärasuste, laste reaalse jõudude ja võimaluste tundmisele. Sellepärast nõudsidki pedagoogika klassikud nagu Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Ušinski ja teised nii laste kui ka pedagoogi-kasvataja enda uurimist.

Parimate nõukogude pedagoogide edusammud ongi tunduval määral rajatud laste, nende huvide, kalduvuste, elamuste, mitmesuguste kasvatusraskuste jne. sügavale tundmisele ja mõistatamisele. Nimelt sellega ongi kindlustatud nende suur mõju õpilastele. See annab neile ühtlasi võimaluse leida õiget ja osavat lähenemist lastele ka kõige raskematel juhtudel. Lapse loomuse hea tundmine on õpetaja edukuse aluseks nii õppe- kui ka kasvatustöös.

See kõrgelt hinnatud oskus — tungida lapse sisemaailma ja keeruka pedagoogilise protsessi detailidesse, avaldub kõige selgemalt nõukogude suure pedagoogi Maka-

renko juures, kes oskas avastada tungid ja motiivid, mis on iga õpilase kui ka laste kollektiivi käitumise ajendavaiks jõududeks. Meenutame siin näiteks, kui kiiresti pärast kohale jõudmist Kurjaži Makarenko oskas üldise laostumise raskesti udus märkata, et „neis siiski leidub isiksust“ ja „leidub, millest alata“. Meenutame, kuidas ta seal avastas Pereti, kelles leidis „targa ja elava poisi uudishimu“ jne.

Kui esitada küsimus meie eesrindlikele pedagoogidele, millega on seletatavad edusammud nende töös, siis nad võivad sellele vastata järgmiselt: „Tarvis on oma tööd tunda, on tarvis paremini last uurida teda kasvatades ja õpetades. Tuleb alati teada, et lapse sügavale tundmisele jõutakse temale mõjuavaldamise protsessis.“

See on täiesti õige. Kui laste õpetamiseks ja kasvatamiseks on vajalik nende hingeelu tundmine, siis on õige ka vastupidine: laste sügavamale tundmisele jõutakse kasvatuse ja õppetöö protsessis. See ei tähenda loobumist vaatlusest pedagoogilises protsessis, vaid pedagoogilise mõju elementide toomist eksperimenti endasse. Sellise uurimise protsessis on tähtis mitte ainult registreerida laste arenemise mitmesuguseid astmeid, vaid aidata neil ka tõusta ühelt astmelt järgmisele, kõrgemale, kusjuures selles järgnevaile astmele tõusmise käigus tuleb selgitada lapse psüühika arengu seaduspärasusi. See nõuab lapse psüühika alatist uurimist.

UK(b)P KK määras kooli kohta nõuab rahvakoolide kogemuste alatist tundmaõppimist üldise ja eriti iga õpilase isiksuse süstemaatilist ja hoolikat uurimist. Kuid kahjuks on neid nõudeid seni õpetajaskonna poolt puudulikult täidetud.

Juba 1921. a. kirjutas Lenin oma artiklis „Hariduse Rahvakomissariaadi tööst“: „Me tunneme vähe fakte, liig vähe; me ei oska neid koguda, me ei oska korjata praktilise kogemuse andmeid ega neid üldistada.“¹

Hiljem on UK(b)P KK 1932. a. 25. augusti määruses öeldud juba kategooriliselt: „Õpetaja peab õppetöö juures uurima tähelepanelikult iga õpilast. Selle uurimuse alusel on õpetaja kohustatud iga veerandaasta kohta koostama karakteristika iga õpilase edukuse üle antud aine alal.“

Tekib küsimus: milliseid pedagoogilise uurimuse meetodeid saab õpetaja kasutada oma töös?

Pedagoogika, nagu iga teinegi teadus omab vastavalt oma objektile ja ülesannetele ka oma erilised uurimismeetodid ja -võtted. Need meetodid kujutavad endast nagu teistegi teaduste meetodid vaid ühe põhimeetodi, nimelt dialektilise materialismi kui iga tõelise teadusliku tunnetuse aluse konkreetset avaldust ning rakedust.

Marxi ja Engelsi dialektiline meetod nõuab:

1) Igale nähtusele tuleb läheneda ajalooliselt, vaadelda seda tekkimises, arengus ja liikumises, uurida tema muutumist teiseks nähtuseks. 2) Objekti tuleb vaadelda igakülgselt, uurida neid seesmisi vastuolusid, mis tingivad liikumise, ja võtta arvesse tema kõik seosed ümbritseva maailmaga. 3) Samal ajal tuleb lülitada uurimisesse kogu inimkonna praktika, et sunnata kogu liikumine sellises suunas, nagu see on vajalik proletariaadile.

Need dialektilise uurimise seadused on kehtivad ka pedagoogilise uurimise suhtes.

Pedagoogilise uurimise erimeetoditest on üks tähtsamaid vaatlus, mille juures alljärgnevas lähemalt peatume.

¹ Lenin, Teosed, XXVI k., lk. 162.

Vaatlus on igas teaduses üheks põhiliseks meetodiks, mille abil kogutakse fakte, andmeid uuritavate objektide ja nähtuste kohta. Tõepoolest ei ole mõeldav tõelise teadusliku teooria loomine ilma meid huvitavate protsesside elava mehhanismi otsese või kaudse vaatluseta.

Akadeemik Pavlovi laboratooriumi sissekäigu kohale on kirjutatud loosung: „Vaatlus, vaatlus, vaatlus.“ Kõik suured õpetlased on omistanud esmajärgulist tähtsust vaatlusele iga teaduse alal. Umbritseva reaalse tunnetuse protsessis etendab iseäranis suurt osa aga „elav vaatlus“ kui välismaailma tunnetamise esimene allikas, s. t. tunnetus algab „elavast vaatlusest“.

Vaatluse meetodil on hiiglasuur tähtsus teadusliku uurimuse alal üldse, aga see meetod on eriti kohane pedagoogile, kes uurib keerukat ja mitmekülgset lapse loomust, kelle kogu tegevus seisneb õpilaste süstemaatilises vaatluses. Kui juba eluta looduses tuleb pörgata mitmesuguste nähtuste hulga vastu, siis mitmekordselt keerukam on inimese elu. Iseendast mõistetavalt nõuab see lapse ja nooruki keeruka arenguprotsessi mõistmine suuri teadmisi, kõrget vaatluse kultuuri.

Klassis on 35—40 õpilast. Nelikümmend huvitavat elu. Nelikümmend keerukamat mõistatust, mida tuleb veata mõistatada. Klassi elu annab iga päev rikkalikku materjali vaatluseks ja mõtlemiseks, kuid tuleb osata märgata seda materjali. Tuleb olla tähelepanelik.

Milles seisneb pedagoogilise vaatluse väärtus?

1. Vaatluse meetod on kõige käepärasem meetod lapse uurimiseks.
2. Vaatluse kaudu on võimalik uurida last tema tavaelus, milles avaldub kõige täielikumalt tema isiksus.

Pedagoogilisel vaatlusel on järgmised üldised ülesanded:

- 1) mõista paremini iga õpilase iseärasusi, tema individuaalsust; 2) selgitada õpetuse ja kasvatusel mõjul toimuvat õpilase kvalitatiivset kasvu; 3) kindlaks teha lapse suhtes pedagoogilise mõju avalduse vahendite, võtete ja meetodite efektiivsus; 4) osata tungida faktide olemusse lapse isiksuse, tema elu alal ja õigesti osata ära kasutada rikkalikku ent samal ajal toorest vaatluste materjali teaduslikeks järeldusteks, reegliteks ja nõuanneteks, muuta need järeldused õpilase töö ja tegutsemise kvaliteedi tõstmise vahendeiks.

Õpilaste pedagoogilise vaatluse praktikas on märgitud kolm peamist liiki:

1. Juhuslike vaatluste meetod, kui me juhult juhule märgime kõige tähtsamaid, silmapaistvamaid ja huvitavamaid fakte lapse elust. Juhuslike vaatluste üldistamisel ja neist järelduste tegemisel peab oldama ettevaatlik nagu iga juhusliku alal.
2. Valiva vaatluse meetod, kui meie tähelepanu on suunatud lapse isiksuse teatud avalduste fikseerimisele.
3. Sihikindlate, süstemaatiliste ja kestvate mitmekülgsete vaatluste meetod, mis seab oma ülesandeks järjekindlalt ja täielikult iseloomustada õpilase individuaalsust, või tervikult kooli kollektiivi iseärasusi.

Vormilt võib vaatlus olla otsene või kaudne.

Otsese vaatluse meetod eeldab uurija otsest sidet õpilastega, klassiga, kusjuures fikseeritakse vaatluse resultaadid. Ent kuna füüsiliselt on raske haarata suurt hulka õpilasi, tuleb otsese vaatluse puhul kasutada ka kaudse vaatluse meetodit, s. o. rakendada määratud plaani kohaselt vaatlusele teisi isikuid.

Kaudne vaatlus lülitab ka endasse: a) õpetaja päevikute meetodi; b) õpilaste karakteristikate meetodi; c) osalt ka laste loomingu saadused.

Nende materjalide analüüs pakub piisavaid ja rikkalikke andmeid lapse teaduslikuks uurimiseks.

MIS VÕIB OLLA VAATLUSE OBJEKTIKS?

Lapse isiksusel nagu igal organismil on oma arenguteed ja sellele omased iseärasused, oma staatika ja dünaamika. Kujunevat ja pidevalt arenevat õpilase isiksust ei saa uurida abstraktselt lahus tema õppimisest, elust, praktilisest tegevusest, kuna viimastega seletuvad paljud tema iseärasused, nimelt nende poolt määratakse ära lapse areng ja kasv. Pole olemas lapsi „üldse“, vaid on olemas lapsed, kes elavad teatud aja lõigus, teatud tingimustes, sellepärast ei tohi ignoreerida neid tingimusi, milledes lapsed kasvavad ja milledes neid kasvatatakse.

Õppe- ja tööprotsessis õpilane läheb pidevalt edasi, areneb nii oma koostis-elementide kui ka tervikliku isiksuse kujunemise mõttes. Seejuures iga üksik ajamoment on lapse elus midagi iseäralist. See uus iseäraline peabki olema meie tähelepanu piirkonnas.

Nii võib koolis vaatluse objektiks olla lapse isiksus tervikult või tema üksikud küljed.

Kasvatuse- ja õppetöö on tõepoolest väga mitmekülgne protsess. Alates lapse sünnimomendist areneb see protsess lapse mängudes, tema igapäevases käitumises, tema päevarežiimis, puhkuses ja lõbustustes. Perekonnast siirdub see protsess kooli, liitudes perekonna lakkamatu mõjuga. Selle kogu kasvatuse ja õppetöö protsessi tulemusel kujunebki terviklik inimese karakter, kindla õige maailmavaatega, teatud kindlate harjumustega, teatavate käitumismotiividega ja käitumisega.

Et tervikut paremini ja sügavamalt mõista, selleks on tarvilik ta lahutada osadeks, elementideks, külgedeks.

Sellepärast, kui rääkida õpilase igakülgsest uurimisest, tuleb eelkõige selgitada õpilase suhtumist üldse töösse ja eriti õppimisesse, et kindlaks teha, kuidas tema poolt omandatakse „teaduste aluseid“, kuidas ta üksikute õppeainete alal edasi jõuab ja mis määral õppeprotsess, teadmiste omandamine, soodustab lapse väärtuslike ja vajalike käitumusomaduste, sotsiaalsetliku inimese kasvatust.

See tähendab, et tuleb hoolikalt uurida, mida ja kuidas õpilane omandas, milliste õppeainete alal õpilane kõige paremini töötab, milles see konkreetselt avaldub ja millega seda võib seletada, — kas huviga, püüdlikkusega või hoolsusega. Tuleb uurida, mis asjaolud takistavad õpilase õppetööd; mille vastu õpilane avaldab erilist huvi ja milles see avaldub. Õpilase huvide laiuse ja sügavuse väärtus seisneb nende sisulises jõus, mitmekesisuses, elulisuses, kindluses ja omandatava mõttest arusaamisest. Sama tähtsad on ka lapse taju omadused, tema iseseisvuse aste ja iseloom (kas laps tajub kiirelt, või aeglaselt, kas ta haarab detaile, olulist; kas vajatakse abi, täiendavaid seletusi; kas töötab täiesti iseseisvalt; kas oskab omandatud teadmisi praktikas kasutada; kas valmistab süstemaatiliselt tunde ette; kas on tunnis aktiivne; kas vastused on täielikud ja korralikud).

Rääkides noorsooliitute ülesannetest 1920. a. ütles Lenin: „Meie kool peab andma noorsoole teadmiste alused, peab andma noorsoole oskuse kujundada omad kommu-

nistlikud vaated, peab muutma noored haritud inimesteks.¹ Seega, kuidas meie õpetajad, kuidas meie kool annavad noorsoole edasi teadmiste aluseid, oskust kujundada oma kommunistlikke vaateid, saada haritud inimesteks, peab saama tingimata teaduslik-pedagoogilise vaatluse üheks tähtsamaks ülesandeks. Need ideed arendavad edasi Lenini sügavaid mõtteid selle kohta, et „kommunistiks võib saada ainult siis, kui rikastad oma teadmisi kõigi nende rikkustega, mida inimkond on välja töötanud“².

Sellest ei ole veel küllalt, et anda kasvavale põlvkonnale üldist haridust. On tarvis kogu haridustöö allutada ühele eesmärgile ja nimelt uue kommunistliku ühiskonna kasvatusel. Omal ajal ütles Vladimir Iljitš: „On tarvis, et kaasaegse noorsoo kogu kasvatus-, haridus- ja õppetöö oleks kommunistliku moraali kasvatuses temas.“

Järelikult, on vähe sellest, et selgitada õpilase edasijõudmise kvaliteeti ja põhjusi üksikute õppeainete alal, klassi üldise arengu taset tervikult ja üksikutel õpilastel, vaid on tarvis kindlaks teha, kuidas õppeprotsessis, iseseisva ühiskondliku töö protsessis kasvatatakse teatud käitumise omadusi. Teiste sõnadega, on tarvis õpilaste süstemaatiliste vaatluste teel selgitada, kuidas neis arenevad, laienevad ja kõvenevad: a) nõukogulik patriotism, armastus kodumaa, partei ja selle juhtide vastu; b) proletaarlik internatsionalism; d) sotsialistlik suhtumine töösse ja ühiskondlikku omandisse; e) sotsialistlik humanism, delikaatne suhtumine inimesesse, vastastikune abistamine ja kollektivism; g) teadlik distsipliin, tahtejõud ja karakteri kindlus, arukas kommunistlik printsiipaalsus, bolševistlik ausus, õiglus ja h) elurõõmsus, mehisus, julgus, otsustavus, vastupidavus, vahvus, kangelasmeel, tagasihoidlikkus jne.

Nõukogulikus pedagoogilises kirjanduses seni veel puuduvad teaduslikult põhjendatud kogemused kommunistliku moraali kasvatusel, mis oleksid küllastatud konkreetsete faktide, vaatluste juhistega ja järeldustega poolest.

Tuleb hoiatada, et loeteldud õpilase käitumisomadused ei ammuta ligikaudugi kõiki külgi lapse isiksusest, ja teiselt poolt tuleb rõhutada kommunistliku kasvatusel terviklikkust. Meie ei arenda lihtsalt õpilase üksikuid omadusi, vaid loome õpilases terviklikku isiksust. Kõik loeteldud elemendid on ka seesmiselt isekeskis seotud, ühendatud. Pedagoogilise teaduse ülesandeks on kasvavas põlvkonnas arendada selgeid bolševistlikke omadusi, veendumusi, kogu kasvatus-õppetöö rikkaliku sisu kaudu. Ühtlasi tuleb pedagoogilisel teadusel seda mitmekülgset kogemust üldistada, kasutades selleks mitmesuguseid uurimismeetodeid ja peamiselt süstemaatiliste vaatluste meetodit.

Märkides kõige olulisemat, mis võib olla vaatluse objektiks, tuleb soovida, et need vaatlused selgitaksid õpilase suhtumist ümbruskonda elavate faktide kirjeldusega, mis võimalikult laiemalt ja sügavamalt valgustaksid nende suhete avaldamist, et nende alusel oleks võimalik selgemini ja õigemini iseloomustada individuaalseid iseärasusi.

Olles põhijoontes selgitanud vaatluse objekti, tuleb peatuda ka vaatluste peamistel allikatel ja teedel, et laiemalt ja sügavamalt saaksime uurida õpilase mitmekülgset tegevust koolis.

Üldises kasvatus- ja õppetöös mõjutab õpilast kõige rohkem kahtlemata õppe-

¹ Lenin, Teosed, XXX k., lk. 413.

² Sealsamas, lk. 410.

tund. Nimelt siin peamiselt pannaksegi alused õpilase maailmavaatele, nimelt siin ta saabki sügavad ja järjekindlad teadmised, oskused ja harjumused. Sellepärast ongi õppetund esmajärguliseks ja rikkalikumaks õpilaste vaatluse allikaks, sest tunnis võib näha mitmesuguseid lapse isiksuse avaldusi. Peale selle võimaldab tund, kui iga päev korduv nähtus, kogutud materjali laiendada ja kontrollida ükskõik kui palju kordi korduvate vaatlustega. Uhtlasi on tunnis õppetöö suunatud õpilaste võimalikult suurema vaimse aktiivsuse arendamisele. Õppus ei dresseeri õpilase mõtlemist ja mälu teatud kindlas teadmiste ringis, nagu see oli näiteks Herbarti arvates, vaid olles seotud laialdase ühiskondliku praktikaga, äratav õpilases püüdlust kasutada oma teadmisi tegelikus töös. Uheks niisuguseks vormiks, kus õpilane oma teadmisi kasutab, laiendab ja kinnitab, lähtudes individuaalsetest võimetest ja huvidest, on klassiväline ringide-töö. Sellepärast on klassiväline töö kahtlemata vajalikuks ja väärtuslikuks õpilase käitumise ja isiksuse vaatluse allikaks.

Edasi võimaldavad väga väärtuslikke vaatlusi eriti pikemad ekskursioonid ja sõjalise õppuse eesmärgil ettevetavad rännakud. Igal ekskursioonil tungib õpilaste vaateväljale terve hulk objekte ja nähtusi. Väga suure tähtsusega ülesandeks on vaadelda, kuidas lapsed reageerivad uuele ümbrusele, uutele faktidele ja protsessidele, kuidas nad end avaldavad, milles ilmneb nende sõprus, vastastikune abistamine ja kollektiivsus.

Ei saa ignoreerida vaatluse organiseerimist ka vahetunni ajal, et saada õpilasest õiget kujutlust. Pedagoogi tähelepanelik pilk võib tabada palju huvitavat õpilase käitumises, sõnades ja tegevustes.

Pedagoogi-uurija tähelepanust ei või mööda libiseda ka õpilase selline ühiskondlik tegevus. Kes on tähele pannud laste ühist tööd, see teab, millist suurt kasvatuslikku mõju see avaldab lapse elus. See töö on väga mitmekülgne ja õpetlik ning annab küllalt rikkalikku materjali lapse individuaalsuse, tema huvide ja kalduvuste selgitamiseks.

Ühiskondlik töö näitab täie selgusega, kuidas õpilane saadud teadmisi elus kasutab, kuidas ta võtab vastu muljeid ümbruskonnast ja kuidas need muljed, ideed, vaated temas peegelduvad ja avalduvad tema esinemistes, tegevustes ja praktilistes töödes, ning kuidas see kõik tõstab õpilast ikka kõrgemale arenguastmele.

Lapse isiksuse uurimine oleks puudulik, kui ei kasutataks sellist huvitavat ja tähtsat vaatluse allikat, nagu seda on koolipeod. Ka seda koolitöö vormi tuleb vaatlusteks kasutada, et tabada võimalikult kõiki lapse individuaalsuse avaldusi. Koolipeod oma eritingimuste ja erilise sisu tõttu toovad esile õpilase sellised käitumise küljed, mis teises kohas nii puhtalt kunagi ei avaldu.

Nii siis õpilase tundmaõppimise tõeliseks laboratooriumiks peab olema kool, ja selle peamiseks tööjõuks peab olema ja on õpetaja.

Pedagoogilise praktika kaudu ja temaga otseses kontaktis tuleb tõstatada ja lahendada lapsepsühholoogia probleeme.

Pedagoogiliselt praktilikalt psühholoogilisele praktikale ja teooriale ning vastupidi — see on õige tee laste vaatluse organiseerimiseks, see on faktor, mis tingib kogu kasvatus ja õpetuse õige korraldamise.

Küsimuse mõte ja tähtsus seisneb selles, et uurimine peab tervikult lülituma pedagoogilisse töösse ja viimane esimesse, sulades üheks orgaaniliseks tervikuks. Pedagoog peab kujunema tõeliseks vaatlejaks, lapse uurijaks, ta ei või olla passiivne

pealtvaataja nagu ta tavaliselt on; lapse suhtes peab ta alati asuma uurija seisukohal. Ta peab olema vaatleja, kes huvi tunneb lapse iga uue iseloomu väljenduse vastu, kes otsekohe seda analüüsib ja oma vaatlust elustab pedagoogilises tegevuses. Õpetaja tähelepanu keskuses peab olema alati õpilane.

Pedagoogiline uurimine on kahtlemata väga raske ja vastutusrikas töö. Peale erilise pedagoogilise meisterlikkuse ja pedagoogilise lähenemise on vaja selleks veel suurt tahet puht teaduslikuks tööks lastega, on vaja suurt töövõimet, et töötada kaua ja pingsalt. Lõppeks on vaja suurt vilumust ja kultuuri psühholoogilis-pedagoogilise vaatluse korraldamiseks. Kui kõik need omadused leiduvad, siis annab ka õpetaja töö väärtuslikke tulemusi.

VAATLUSE METOODIKA JA TEHNIKA.

Iga vaatluse aluseks on taju.

Millega erineb taju vaatlusest. Kõigepealt sellega, et vaatlusel on kindel eesmärk. Vaatluse teiseks omaduseks on selle plaanikindlus, lihtne taju on plaanitu, s. t. seda, mis meie silmade ees on, fikseeritakse meie teadvuses, kas nõrgalt või tugevalt. Vaatlus aga toimub varem väljatöötatud plaani, süsteemi kohaselt. Vaatluse üheks oluliseks jooneks ja omaduseks on ka see, et teda saadab alati tahteline pingutus. Selleks on tarvis keskendamist, tähelepanu, kannatust.

Vaatluse edu sõltub kõigepealt teema õigest valikust ja eesmärgi selgusest. Teaduslik vaatlus jälgib alati kindlat konkreetset eesmärki. Keerulistest elunähtustest meie täheldame ainult teatud faktide rida, mis vastavad vaatluse eesmärkidele.

Sedasama võib öelda ka pedagoogilise protsessi vaatluse kohta. Ka siin ei saavuta nn. „üldised“ vaatlused mingisuguseid eesmärke ja on ainult aja ja jõu kasuta raiskamine. Pedagoogiline protsess koosneb reast faktidest; siia kuuluvad õpilased, õpetajad, tund, klassiväline töö, pidevalt kasvav perekonna kasvatuslik mõju jne.

Kõik need tähtsad elemendid on üldises pedagoogilises töös teineteisega tihedalt seotud, kusjuures igaühte neist võib veel omakorda jaotada allaosadesse. Meile, õpetajatele on üheks tähtsamaks vaatluse eesmärgiks lapse isiksuse uurimine kõigis tema väljendustes, mis toimuvad keskkonna alatiste mõjutuste tingimustes.

Uhe ja sama lapse süstemaatiline vaatlus näitab, kui kiiresti ta muutub nii seesmiselt kui ka väliselt, kuidas tema isiksus, komplitseerudes ja täienes päev päevalt, kuust kuusse ja aastast aastasse, lööb õitsele ikka uute ja uute iseloomujoonte poolt.

Kui koostada õieti 3-aastase lapse psühholoogilis-pedagoogiline iseloomustus ja siis vaadelda teda poole aasta pärast ja võrrelda selle iseloomustusega, siis on näha, et laps ei ole enam täiesti seesama, on ilmnenud uued iseloomujooned, isiksus on rikkam ja sisukam.

Sedasama võime tähele panna ka koolis. Eriti teravalt ja selgesti ilmneb see murdealistel lastel. Igaüks teab seda juba enese isiklikest kogemustest, et kui õpetajad või omaksed kohtavad lapsi pärast pikemat lahusolekut, siis esimene, mida nad märkavad, on, — „kuidas ta on muutunud“. Ta on muutunud mitte ainult väliselt, vaid ka seesmiselt, psüühiliselt. Mõnikord on otsekohe raske öelda, mis nimelt on muutunud, kuid fakt on see, et muudatused on nähtavad. Kõnesse on ilmunud midagi uut — uued sõnad, väljendused, otsustuste suurem küpsus ja kõnnakus on midagi teistsugust.

Ja mida noorem on laps, seda selgemini esinevad need muutused vastavalt üksikutele ajavahemikele.

Vaatluse eesmärk ei saa alati hõlmata lapse kogu isiksust, vaid puudutab ainult mõnda tema külge. Sellised vaatlused, millel on kitsas, piiratud eesmärk, on lihtsamad ja kergemad kui need, millele eesmärgiks on hõlmata kogu lapse isiksust. Uks ja sama laps võetakse tema igakülgseks iseloomustuseks perioodiliselt teatud kindlal ajavahemikul vaatlusobjektiks.

Nende vaatluste põhjal koostatakse psühholoogilis-pedagoogiline iseloomustus. Seeria niisuguseid läbilõikeid või fotosid võimaldavad iseloomustada lapse arenemise käiku.

Niipea, kui oleme uurimise teema kindlaks määranud ja töö eesmärk on selgunud, siirdume otsekohe vaatlusplaani koostamisele, s. t. määrame täpselt vaatluse objekti ja märgime ära millal, kus ja kui mitu korda vaatlust teostame.

Kuid sellest on veel vähe. Peale vaatluse eesmärgi ja selge tööplaani on tarvis ette valmistada ka materjali teadlikule kogumisele ja valikule, mis vastaks vaatluse eesmärgile. Selleks on vajalik koostada vaatluse täpne skeem ehk programm.

Programmi koostamine nõuab uurijalt tutvumist vastava kirjandusega ja uurimisobjekti võrdlemisi head tundmist.

Programm kergendab vaatlust, kuna ta annab vaatlejale need seisukohad, millede põhjal edaspidi vaatlusmaterjal läbi töötada.

Programmi abil on meil lapse tegevusväljendustest kergem vaadelda just neid fakte ja nähtusi, mis meid kõige enam huvitavad.

Programmi omava vaatleja tähelepanu on alati otsiv ja leiutav, kuna programmi auri ja vaatleb ainult seda, mis avaldub selgesti väljendatult või seda, mis juhuslikult silma puutub.

Näiteks esitame vaatlusprogrammi õpilase enesevalitsemise arenemise kohta.

ENESEVALITSEMISE ARENDAMINE KOOLIKASVATUSE TINGIMUSTES

Probleemi ülesseadmine ja uurimise korraldus.

1. Uurimise eesmärgid. Käesoleva töö ülesanne seisneb selles, et selgitada, millega võib seletada psühholoogiliselt seisukohalt teatud kasvatuslike meetodite ja võtete edukust või edutust, teatud distsiplineerimatus kategooriat ja nimelt enesevalitsemise puudumist.

Distsiplineerimatud õpilased võivad olla oma psühholoogiliselt iseloomustuselt väga mitmesugused. Nii näiteks distsiplineerimatus võib seletada vaenuliku suhtumisega teatud õpetajasse või üldse õppusse või antud õpilaste kollektiivi. Distsiplineerimatust võib seletada käitumisharjumuste puudumisega koolis või koolireeglite teadlikustamise puudusega. Lõppeks võib õpilane olla distsiplineerimatu liige liigse elavuse, liikuvuse — enesevalitsemise puudumise tõttu. Meid huvitavad ainult viimasesse kategooriasse kuuluvad õpilased.

Just niisama mitmekesisel on ka kasvatusmeetodid ja -võtted, mille abil õpetaja mõjub puuduõiku enesevalitsemisega õpilasele. Umberkasvatamisel on suurim tähtsus õpilase huvide kasutamisel.

Siin tuleb silmas pidada järgmist.

1. Kuidas mõjub teatud töö huvitavus enesevalitsemise puudumisele.

a) Elu ja töö mitmesugustel aladel võib õpilane avaldada enesevalitsemise puudumist mitmesuguses astmes. Nii näiteks tal võib olla väga nõrk enesevalitsemine

ühendes tundides ja parem teistes tundides, või ta on enesevalitsematu tunnis, kuid valitseb ennast pioneerikoosolekul või sportliku mängu ajal. Kuid töö huvitavus võib mõjuda enesevalitsemisele ka negatiivselt. Nii näiteks keemia praktiliste tööde ajal, tänu väga elavale huvile töö vastu, ei suuda nõrga enesevalitsemisega õpilane istuda kohal, algab tööd enne kui on kuulunud õpetaja seletused jne. Seesama võib esineda ka huvitava jutustuse puhul. Ulesanne seisneb selles, et jälgida üksikutel juhtudel niihästi positiivseid kui ka negatiivseid mõjusid, mida avaldab enesevalitsemisele suur huvi töö vastu.

2. Kuidas mõjuvad enesevalitsemisele kõik need õpetaja võtted, mille abil ta tõstab õpilase huvi? Tuleb teha kindlaks, millistel juhtudel need võtted annavad positiivse, millal negatiivse tulemuse: tuleb mõlemal juhul leida vastavad põhjused.

3. Huvitavuse kõrval tuleb jälgida ka teiste õpetamisvõtete mõju, näiteks: materjali kogumine, selle ümbertöötamine.

Psühholoogilis-pedagoogilise päeviku programm õpilase enesevalitsemise arenemise vaatluseks.

I Uleskirjutuste üldine skeem.

1. Kuupäev. 2. Kasutatud pedagoogiline mõjuvahend. 3. Millistel asjaoludel toimus mõjuavaldamine. 4. Õpilase otsene suhtumine sellele mõjule. 5. Enesevalitsemine ja enesevalitsematuse avaldus.

II Enesevalitsemise või selle puudumise vaatluse programm.

Suhtumised	Enesevalitsemise puudumine	Enesevalitsemine
1. Koolikorrassa	Olles huvitatud, räägib erutatult kohalt, hüppab püsti, hüüdleb, segab õpetajat või õpilasi, räägib naabritega. Praktiliste laboratoorse tööde ajal jookseb ühest kohast teise, õpetajat lõplikult kuulamata asub tööle. Pärast kella, ootamata tunni lõppu, kargab kohalt üles. Tunni algul ei asu kohe tööle, ei rahune.	Olles isegi väga huvitatud või erutatud, istub tunnis rahulikult, ei kõnele naabritega, räägib õpetaja loal või ettekutsel, ei sega naabrite vastamist ega õpetaja seletusi. Praktiliste tööde ajal algab tööd märguande, kuulab ära õpetaja seletused, ei lahku tunni ajal kohalt. Pärast kella ootab tunni lõppu, et siis pingilt tõusta. Tunni algul asub kohe tööle.
2. Pioneeri- ja kommunistliku noore distsipliin.	Ärritusseisundis rikub distsipliini, näiteks: hüppab pingist üles, segab vahele kui teised vastavad. Hülgab temale antud tööd või täidab seda hooletult. Lahkub koosolekult.	Isegi äärmise ärrituse korral on distsiplineeritud, kuulab kannatlikult ära temale tehtud märkused või kriitika ja vastab enesevalitsevalt, täidab hoolikalt temale antud töö, isegi siis kui see on temale ebameeldiv.

Tabelis esitatud viisil võib vaadelda ja samal viisil registreerida veel vaadeldava õpilase suhtumist oma kohustustesse, teistesse inimestesse üldse, õpetajaisse, vanematesse, seltsimeestesse, kättemisreeglitesse, mängureeglitesse jne.

Vaatlusprogrammil või -skeemil on suur tähtsus pedagoogilis-psühholoogilises vaatluses. Programm tõstatab uurijale kõik need küsimused, millele on vajalik vastata, et lõppeks koostada isikuse iseloomustus antud küsimuses. Programmita uurija on nagu kompassita meresõitja, kes eksleb ringi, ilma et tal oleks lootust millalgi oma eesmärgile jõuda.

Nii siis jõuame kindlale veendumusele, et igasugune vaatlus saavutab maksimaalse edu ainult siis, kui see on maksimaalselt teadlikustatud oma eesmärgi ja objekti struktuuri poolest. See on kogu vaatlusmetoodika nurgakivi.

Siin on vajalik veel peatuda ühel kahtlusel, mis võib mõnel lugejal tekkida: Kas ei enneta selline vaatlusobjektile lähenemine kogu töö ettemääratavust ja kas sellega ei lähe kaduma vaatluse loomulikkus.

Selle kahtluse lükkab ümber tajuprotsessi normaalse struktuuri analüüs, mis näitab, et iga taju juures etendavad olulist osa meie endised kogemused, meie teadmused ja ootused. Selles mõttes ongi iga taju teatud viisil ette määratud.

Kui ühes ja samas esemes aednik, zooloog, kunstnik näevad igaüks omalt seisukohalt isesuguseid omadusi, siis on see sellest tingitud, et nende taju ja kujutus on erinev, s. t. tingitud nende endistest isiklikest kogemustest.

Agas tähendab see, et igaüks neist näevad esemes seda, mida selles tõe poolest üldse ei leidu? Muidugi mitte!

Mida siis õigupoolest kujutab enesest skeem või programm? See ei ole midagi muud kui meie apperseptsiooni ettevalmistamine oodatava tajumiseks. See on meie kogemuse kõigi nende elementide mobiliseerimine, milledega peab liituma uuesti tajutav materjal, kusjuures viimane omandab oma tõelise mõtte.

Programm ei vägistata vaatlusmaterjali, ei suru seda oma raamidesse, hoolimata sellest, kas ta sobib neisse või mitte, vaid vastupidi, materjal ise võib kas mahtuda või mitte mahtuda programmi.

Kuidas siis üldse kujuneb programm, mis juhiks vaatlust? Mis on algsem, kas vaatlus või selle programm? Muidugi esimene. Programm sünnib esialgsetest vaatlustest momendil, mil hakkame neid läbi töötama. Algul hakkame vaatlema ilma igasuguse programmita. Siis uurime oma esimesi vaatlusi ja alles siis tekib selle vaatlusprogrammi esimene idu, mis määratleb meie edaspidised vaatlused. Agas nende viimaste läbitöötamine aitab seda esialgset programmi täiendada. Nii kujuneb see aeg-ajalt lõplikuks täisväärtlikuks programmiks.

Kuid on olemas üks reegel, mida tuleb vaatlusel alati silmas pidada: iga uut fakti, iga joont, iga fakti teatud iseärasust tuleb tähelepanelikult silmitseda ja vastavalt sellele olla alati valmis võtta nähtuste suhtes uusi seisukohti.

Et selgitada vaatlusprotsessi kui keeruka psühholoogilise akti raskusi, toome näite elutu objekti vaatlusest. Kasutame selleks kastanilehe kirjeldusi kahelt vaatlajalt.

1. „Minu ees olev leht on võetud kastanipuult sügisel, kuna selle lehekesele, peale kahe, on kõik päris kollased, üks leheke on aga pooleldi kollane. See leht on liitleht ja koosneb seitsmest lehekesele, mis siirduvad ühest punktist, milles lõpeb

lehe roots, mis kinnitab lehe puu külge. Lehekesed ei ole kõik ühesuurused: seitsmest lehest on neli tunduvalt väiksemad kui ülejäänud kolm. Kastanipuu kuulub kaheiduliste taimede hulka, seda võib näha tema lehe järgi. See on kaetud sulgjate soontega. Mõnedes kohtades on lehel roosteplekid. Ühes lehes on auk. Mida sellest lehest veel võiks öelda, ma ei tea."

2. See on kastanipuu leht, mis on jõuetult langenud, murtuna sügistuule puhangust. Ta on küll juba kollane, kuid veel painduv ja terve, — võib olla et elugi veel tuksub selles kahvatus surevas olendis. Tema lehekestele on jäänud veel kunagise roheluse jäljed, kuid kollane värv on valdav; lehti piiravad pruunid ja punakad servad. Kõik seitse lehekest on veel väga ilusad ja rohekad ja rohekas varski on veel nende küljes. Vaene leht, varisenud selleks, et kanduda teedel ja siis närbuda kusagil teiste lehtede kuhjas. Ta suri täna, aga eile ta veel elas. Eile, oksa küljes ootas ta, nagu surev inimene ootab viimaseid piinu — saatuselööki, mis pidi ta tabama. Aga leht ei tea midagi hädaohust ja langes vaikselt maha.

Need kirjeldused näitavad vaatlusakti keerulisust. See nõuab mitte ainult koondatud tähelepanu, vaid ka mälu, fantaasiat, mõtlemist, kusjuures ka emotsioonid etendavad märgatavat osa. Isegi lihtsa eseme vaatlus ei ole selle lihtne fotografeerimine tunnetusorganite abil, selle lahutamatuks osaks on tunduv subjektiivne moment.

Palju raskem ja keerukam on aga vaadelda inimese käitumist.

Meie eest läheb mööda terve liigutuste ahelik. Need liigutused on tingitud teatud põhjustest. Ja siin etendab subjektiivne moment veel suuremat osa. Vaatleja peab ju üles märkima mitte ainult käitumise väliseid külgi, vaid peab ka neid fakte objektiivselt õigesti tõlgendama.

Teaduslik uurimine koosneb kahest momendist: faktidest ja teooriast.

„Vaatlustest, — ütles Lomonossov, — on tarvis tuletada teooria, teooria kaudu parandada vaatlust.“

Õpetaja-uuriija kunst seisnebki kõigepealt oskuses näha ja koguda fakte. Siinjuures peab silmas pidama, et kogutud faktid ei oleks mitte juhuslikud. Fakte peab koguma süstemaatiliselt, on vaja elunähtusi vaadelda tähelepanelikult, korduvalt, pidevalt.

Suurt tähtsust kannatlikule faktide kogumisele juhtis kuulnud maailma teadlane Pavlov. Oma kõnes noortele ütleb ta: „Kasvatage eneses enesevalitsemist ja kannatlikkust. Õppige teaduses ka musta tööd tegema, uurige, võrrelge, koguge fakte!“

Kui täiuslik linnu tiib olekski, ei suudaks see millalgi kanda teda õhus, kui puuduks õhk, millele toetuda.

Faktid — need on teadlasele õhk, ilma milleta ei ole millalgi võimalik lennata, ilma milleta on teie teooria „asjatu jõupingutus“. Ainult objektiivsete, täpsete, korralikult kogutud faktidega võib tõestada teooriat. Kuid kaugelki mitte küllalt pole faktide kogumisest vaatluse teel, vaja on osata neist faktidest aru saada ja seletada. Aga „aru saada faktidest — see tähendab — aru saada kõigest“, ütleb Pavlov.

„... Vaadeldes — kirjutas Pavlov — püüdke koguda mitte pealiskaudseid fakte. Ärge muutuge faktide arhivaarideks, püüdke tungida nende tekkimise saladustesse, otsige sihikindlalt ja püsivalt neid seadusi, mis neid fakte valitsevad.“

Teaduslik vaatlus ei ole mitte passiivne, vaid aktiivne protsess — see on loov protsess, mis nõuab mitte ainult teatud hulga faktide ülesmärkimist, vaid ka nende analüüsi, lahendamist, faktide ja nähtuste, nende põhjuste ja seoste sõltuvuste leidmist.

Vaatlus ja seletus käivad käsikäes.

Selleks aga, et õieti aru saada faktidest ja neid lahendada, neid ära kasutada, peab õpetajal-uurijal juba varem olema need või teised vaated, mõisted, oletused, mida ta peab kontrollima.

Tõeline teaduslik vaatlus nõuab niihästi tähelepanelikku püsivat hulgalist faktide kogumist ning nende õiget lahendamist kui ka saadud tulemuste selgitamist ja nende ranget kontrollimist uute vaatluste kaudu edaspidiste faktide võrdlemise teel. Siin meenuvad Lenini ja Stalini mõtted sellest, et tõe kriteeriumiks on praktika.

Nõnda uurisid lapse loomust suured pedagoogid-klassikud Pestalozzi, Ušinski, Tolstoi, Krupskaja. Elavaid pilte sellisest sügavast vaatlusest pakub meile tuntud nõukogude pedagoogi A. S. Makarenko pedagoogiline kogemus.

Ta uuris sügavalt oma kasvandikke vaatluse kaudu. M. Gorki kirjutas Makarenkost¹: „Tema teab hästi igaühte kolonistidest, iseloomustab neid mõne sõnaga ja nii selgelt, nagu teeks ta tema iseloomust momentülevõtte.“

Makarenko oskus uurida pedagoogilise vaatluse teel iga kasvandiku psühholoogilisi iseärasusi ja vastavalt sellele läheneda temale just nii ja mitte teisiti, väärib meie sügavimat tähelepanu.

Iga õpetaja, eriti õpetaja-uuriija, kes püüab kasutada Makarenko pedagoogilist loomingut oma töös, peab iga päev tähelepanelikult vaatlema iga õpilast, peab neid sügavalt tundma õppima tunnis, vahetunnis, mängus, ühiskondlikus töös ja kodus.

VAATLUSTE FIKSEERIMINE.

Õpetaja-uuriija peab oskama niihästi vaadelda kui ka oma vaatlusi vormistada.

Siin peab silmas pidama seda, et iga vaadeldav fakt oleks edasi antud äärmise täpsusega, sellise täpsusega, mis üldse on mõeldav meie tajule ja vaatlusvõimele, vastavalt nende normaalsele struktuurile.

Iga fakt, iga vaatlus, nähtus peab olema üles märgitud võimalikult sel kujul, nagu ta tegelikult aset leidis.

Alguses, kui vaatlejal veel ei ole vilumusi täpsete pikemate märkmete tegemiseks, võib ta piirduda ainult mõnede üksikute momentide ülestähendamisega. Ka see võte annab väärtuslikke tulemusi, eriti siis, kui seda korraldatakse süstemaatiliselt.

Õpetajale-praktikule on see viimane tööviis vastuvõetavam. Materjal, mida kogutakse sel teel kauemat aega, võib anda lõppeks küllaldast alust ühe või teise lapse isiksuse kindlaks määramiseks.

Küsimus seisneb selles, kuidas ja milliseid käitumismomente on vajalik üles märkida. Muidugi, mida juhuslikum on nende momentide valik, seda vähem väärtust on neil vaatlustel.

¹ Ajakirjas „По Советскому Союзу“ 1929, nr. 2.

Tavaliselt lahendatakse see küsimus järgmiselt: märkida üles seda, mida peetakse huvitavaks, mis paistab enam silma; see on muidugi primitiivne lähenemisviis asjale. Selliste võtetega uurida isiksust ei saa.

Reeglipäraselt peab vaatlus toimuma kindla süsteemi järgi ja seda peab alati reguleerima selge eesmärk.

Õpetaja-uuriija ülesanne on ette valmistada end selle materjali teadlikule valikule, mis vastaks käesolevale eesmärgile.

Ja viimaks iga vaatleja silmapiirile kerkiv fakt tuleb üles märkida.

Märkmeid peab tegema eriti hoolikalt ja ettevaatlikult. Vaatleja päevikusse on tarvis sisse kanda iga fakt ühes nende motiividega, mis seda tingisid, kõigi nende momentidega, mille taustal ta keskkonnas tekkis, kõigi nende karaktersete joontega, mis teda iseloomustavad, kui ainsat ja mitte enam korduvat nähtust lapse elus. Vaadeldu ja ülestähendatu säilitab seega eneses ühe osakese elavast isiksusest, mida võib näha, millele võib igal ajal juurde pääseda.

Mida meie aga näeme selle asemel enamasti tegelikult?

Ei hoolitseta mitte selle eest, et üles tähendada ilmnevaid nähtusi võimalikult täpsemalt ja täielikumalt, vaid püütakse oma isiklikke, subjektiivseid arvamusi ja muljeid ning väljendusi tarvitada vaadeldava suhtes.

Näiteks olgu toodud ühe õpetaja-uuriija päevikust järgmisi katkendeid:

„Õpilane A rääkis õpetajaga üleoleval toonil“ või „Paul puudub sageli koolist. Koolis on ta rahutu. Kaebab sageli peavalu üle, kuid ma ei usalda seda õpilast. Üldse on see paha õpilane...“

Lugedes neid ridu on teil õigus kahelda selles, kas autoril on õigus või mitte, sest on esitatud ainult autori arvamused, seisukohad.

Täiesti veendunult antakse siin iseloomustus poisi kohta sellepärast, et õpetaja millegipärast ei usu seda õpilast.

Selline täiesti põhjustamatu suhtumine õpilasesse on mõnikord tingitud sellest, et õpilase iseloomus on mingi pahe, mille tagajärjel tema positiivseid külgi ei märgata.

Sellest selgub, kui suur tähtsus on vaadeldava ülesmärkimisel. Kui neid tähtsaid nõudmisi aga silmas ei peeta, võivad vaatluse märkmed sageli kaotada täielikult oma tähtsuse ja muutuda vaatleja isiklike muljete ja arvamiste kirjelduseks.

Arvukate märkmete analüüs lubab neid jagada järgmistesse gruppidesse: Esimesse gruppi kuuluvad kirjeldava iseloomuga märkmed, kus uuriija peamiselt tähelepanu juhib faktile enesele.

Teise gruppi kuuluvad selgitusliku iseloomuga märkmed, kus uuriijat huvitab kõigepealt vaadeldava nähtuse põhjus. Heaks näiteks on siin kahe kastani lehe kirjeldus.

Kuidas oleks soovitav vaatlusi üles märkida?

Kõige eelistatavamad on kombineeritud märkmed. Neid on soovitav järgmiselt korraldada. Õpetaja-vaatleja märgib üles ühe või teise fakti. Soovi korral võib ta ka oma arvamist avaldada, tehes seda otsekohe fakti kirjelduse järel sulgudes.

Vaatleja märkmed võivad puudutada mitmesuguseid fakte; nad võivad ka põhjendada lapse käitumist, võrrelda seda teiste analoogiliste faktidega, mida vaadeldes on tähele pandud, nad võivad puudutada metoodilise iseloomuga küsimusi jne.

Uuritavate nähtuste õiges mõistmises on väga suur tähtsus vaadeldava protsessi

taustal, enne lapse käitumise ülestähendamist õpetaja mõni aeg vaatleb ja teeb märkmeid keskkonnast, mis ümbritseb tema poolt vaadeldavat objekti. Teiste sõnades annab n.-õ. sissejuhatuse eelaspidisele kirjeldusele, mis võimaldab ka ühtlasi paremini aru saada sellest protsessist, mis moodustab tema kirjelduse objekti. Selles sissejuhatuses kirjeldatakse üldjoontes, kuid võimalikult laiemalt, seda keskkonda ja kogu laste kollektiivi seisukorda, vahest antakse ka isegi mööbli paigutuse plaan, kirjeldatakse õppetundide iseloomu, õpetaja osa selles jne.

Ühtlasi selle kirjeldusega on kasulik anda ka tema tulemused, kus peatatakse pikevalt nende keskkonna momentide kirjeldamise juures, mis on suurema tähtsusega vaadeldavate faktide ja nähtuste mõistmiseks ja nendest arusaamiseks.

Nii esineb meie ees iga laps mitte isoleerituna, vaid teatud terviku osana, millega seoses ja ühenduses kulgeb kogu tema elu.

Oletame, et vaatlusel selgub, kuidas õpilane õppetundides väga süvenenult tegeleb mingisuguse esemega ega näe üldse, mis sünnib tema ümber. Selle fakti põhjal meie võime otsustada õpilase huvi, tema tähelepanu üle jne.

Kuid meie arutluseks ei ole mitte ükskõik, mis sündis sel ajal vaadeldava eseme ümber ja selle kõrval.

Ühte me võime järeldada vaatlusest ja nimelt seda, et vaadeldavat sel ajal miski ei häirinud, miski ei seganud tal tegelda oma asjadega, mingisugused kõrvalised stiimulid ei mõjunud temale. Olukord on hoopis teine, kui meie näeme, et teised lapsed samal ajal kuuluvad huvitavat jutustust ja et terve rida teisi nähtusi n.-õ. suure jõuga tungis vaadeldava õpilase tähelepanu fookusesse.

Olles kogunud teatud hulga faktilist materjali, on õpetajal-uurijal võimalus asuda selle materjali analüüsimisele ja klassifitseerimisele. See on iseenesest väga vastustusrikas etapp.

Lõpuks: mida näeme vaatleja suhtes?

Tähelepanelikuks vaatlejaks loetakse niisugust õpetajat, kes oskab vaadelda ja öieti ära tunda õpilase käitumises ja tegevuses teda iseloomustavaid jooni, kes hästi aru saab ja oskab eraldada üldisest tähtsama ja olulisema.

Nõukogude psühholoog Ananjev väidab, et tähelepanelikul õpetajal peavad olema järgmised omadused. Ta peab olema initsiatiivne, teadusehimuline, arukas, sihikindel.

Initsiatiivsus on mõistuse ja tahtejõu omadus. Vaatluse protsessis peab õpetaja oskama püstitada ikka uusi ja uusi ülesandeid. Peab oskama reorganiseerida vaatlusprotsessi, siirduda tähtsamale, kõrvaldades vigu.

Ei või olla passiivne vaatleja, vaja on aktiivselt tegutseda ja otsida just neid fakte, mis on vajalikud selleks, et küsimusest, mis neid huvitab, hästi aru saada.

Vaatluse progress seisneb vaatluse protsessis uue avastuses, uute probleemide esile tõusmises.

„Jaht faktide järele“, kusjuures mitte fakt ei juhi vaatlejat, vaid vaatleja, avastades rea uusi fakte, loob uue tee nende küsimuste käsitamiseks, mis sarnanevad eelmistele faktidele.

Teadusehimu seisneb vaatleja kindlas aktiivses seisukohas vaadeldava objekti juures. Vaatleja peab vaatlusprotsessi väga tõsiselt võtma. Ta peab vaatlusprotsessist väga huvitatud olema; ilma selleta pole vaatlusprotsessil mingit edu.

Arukuse seisukohalt peab vaatleja kiiresti orienteeruma, kiiresti otsustama ja tegutsema. Aja puudusel tuleb vaatlejal sageli väga kiiresti järele mõelda, analüüsida ja otsustada, selleks et vajalikust nähtusest õigel ajal aru saada.

Orienteerumise kiirus on vaatleja tähtsaimaid omadusi.

Sihikindlus. On väga kerge aru saada, milline suur tähtsus on sihikindlusel, s. t. pideval tahtejõu pingutusel. Väga tähtis on vaatluse protsessis huvitavat fakti kannatlikult jälgida ja taibukalt olukorras reageerida.

Lõppeks tähendame veel: 1) Vaatlus peab olema võimalikult täielik, täpne ja igakülgne. Vaatluse täielikkus võimaldab märkida kõike olulisemat püstitatud ülesande seisukohalt.

Selles seisnebki vaatluse sisu täpsus. Hea vaatleja oskab märgata kõiki neid peensusi, mis on tähtsad ja mis tulenevad vaadeldava nähtuse eesmärkidest ja ülesannetest, kuna need teistele inimestele üldse silmagi ei paista.

2) Vaatlus peab olema süstemaatiline ja plaanikindel. Tavaline inimene võtab vastu ümbritseva elu nähtusi juhuslikult ilma plaanita. Sootuks teisiti on lugu õpetlase-uuriija juures. Ta määrab kõigepealt kindla plaani, süsteemi või vaatluse järjekorra. Algan sellega, siis asun järgmisele jne.

3) Vaatlus peab olema kestav, stabiilne. (Vaadelda tuleb kindla, võrdlemisi ulatustliku ajavahemiku kestel.)

4) Vaatlus olgu objektiivne. Vaatleja peab täpselt ja õieti vaatlusel ilmnevaid fakte üles märkima ja läbitöötamisel neid objektiivselt hindama.

5) Last peab vaatlema enam-vähem loomulikes tingimustes tema tavalises tegevuses, kus kõige parem on vaadelda neid lapse isiksuse külgi, mis just vaatlejat kõige enam huvitavad.

Parendada pioneeride organisatsiooni tööd.

M. PRAÄTS.

ULKNU Keskkomitee võttis vastu otsuse „Pioneeride organisatsiooni töö parendamisest“, mis annab põhisuuna ja konkreetsed juhised marksistliku-leninliku noorsoo organisatsioonide tööle laste kommunistlikuks kasvatamiseks Vladimir Iljitš Lenini nimelises pioneeride organisatsioonis.

Pioneeride organisatsioon omab määratu suurt tähtsust laste mitmekülgsete huvide ja arenemissuundade vallas, arendades neis sotsialistliku ühiskonna liikmete positiivseid omadusi: püsivat tööd, usinat õppimist, ühtse sõbraliku kollektiivi tunnet.

Pioneeride organisatsiooni töö osatähtsus laste kommunistlikus kasvatuses ja kommunistlike noorte organisatsiooni vastutus selle töö eest on eriti tähtis ja suur nüüd, pärast UK(b)P Keskkomitee otsust ideoloogilise töö tugevdamise kohta, sest koolis ja pioneeride organisatsioonis algabki lapse maailmavaate kujunemine. UK(b)P Keskkomitee otsus nõuab kõigilt ideoloogilisel rindel töötajailt riiklikku suhtumist noorsoo kasvatusesse, täit vastutust oma töös, julge, töösse õigelt suhtuva ja kõiki raskusi võitva noore sugupõlve kasvatamist.

On selge, et igasuguse töö edu küsimuse otsustab kaader, milline nõue on kindlalt püsiv ka laste kommunistliku kasvatus töö alal. Õige kasvatus tööga võivad toime tulla ainult poliitiliselt hästi ettevalmistatud, sügavate teadmistega varustatud, lapsi armastavad ja kasvatus töö mõistvad inimesed. Ainult niisugustele õpetajatele ja kasvatajatele võib partei, valitsus ja nõukogude rahvas usaldada oma noorsoo kasvatamise.

Keskseks kujukaks igas pioneeride organisatsioonis on pioneerijuht. Ta on pioneeride otsene juhtija, kellele on usaldatud vastutusriikas, kogu jõudu ja oskust nõudev ülesanne.

Ainult see töötaja, kes südames ja hinges kannab pioneeritöö huvisid, võib tuua suurt abi ja kasu. Et saada ja olla heaks pioneerijuhiks, peab vaatlema ja tundma elunähtusi, õppima elult, õppima õpetajailt, omama õpetajaskonnaga tihedat kontakti töös, mis aitab õigesti lahendada kasvatus töös esinevaid raskusi ja keerulisi probleeme.

Võrdne õpetajaga, võib pioneerijuht viljakalt töötada ainult sel juhul, kui ta ise õpib ja oma teadmisi pidevalt täiendab, kui ta oma ülesannete täitmisel toetub marksismi-leninismi teadusele. Kui pioneerijuhid tõstavad järjekindlalt oma teaduste taset, pareneb sellega ka organisatsiooniline töö.

Edukuse kindlustajaiks ja abistajaiks pioneerijuhi töös peavad olema esmajärjekorras kommunistlike noorte rajooni-, linna- ja maakonnamiteed, kooli kommunistlike noorte organisatsioonid, õpetajaskond ja rahvaharidusosakonnad.

On möödapääsmatult vajalik, et meie töötajad pioneeritöö alal omak-sid rikkalikke pedagoogilisi kogemusi, sügavamalt ja teadlikumalt suhtuksid oma töösse ja õpiksid vastastikku tegeliku töö kogemustest.

See omakorda nõuab, eriti meie noores nõukogude vabariigis suurt töö ühtsust, kontakti ja kollektiivset pioneeritöö küsimuste lahendamist nii pioneerijuhtidelt, õpetajailt, kommunistlike noorte komiteedelt kui ka haridusosakondadelt.

Käesoleval 1947. a. täitub 25 aastat Lenini nimelise pioneeride orga-nisatsiooni loomisest. Pioneeride organisatsioon on laste isetegevuse massorganisatsioon, omades määratu suure tähtsuse kommunistlikus kasvatustöös. Sajad tuhanded ja miljonid lapsed on bolševike par-tei ja leninliku-stalinliku kommunistliku noorsoo organisatsiooni juh-timisel kasvatatud pioneeride organisatsiooni kaudu.

ULKNU KK märgib oma otsuses, et Suure Isamaasõja rasketes tingi-mustes noored pioneerid ausalt õigustasid noorte leninlaste nimetust, saavutades suurt edukust teadmiste ammutamisel ja abistades õpeta-jaid õppe- ja kasvatustöös. Noored pioneerid osutasid igapäevast abi täiskasvanuile nende võitluses meie kodumaa vabaduse ja sõltumatus-eest. Pioneerid tõttasid appi sakslaste-röövullutajate poolt purusta-tud koolide ja lasteasutuste taastamis- ja remonditöödele. Pioneeride rühmad ja õpilased koolidest oma õpetajate ja pioneerijuhtide osa-võtul abistasid sovhoose ja kolhoose põllutöödel miljonite tööpäevade ulatuses. Pioneeride organisatsioonid arendasid sõja ajal timurlaste liikumist. Sõjaväelaste perekondi tõttasid abistama timurlaste käed, nad lõhkusid puid, kandsid vett, puhastasid tube, nõelusid ja pesid pesu, vaatasid väikeste laste järele, abistasid aiatöödel, karjatasid loomi jne. Noored pioneerid hoolitsesid haavatud sõjameeste ja koman-döride eest, lugesid neile raamatuid, kirjutasid kirju, tõid neile oma joonistusi.

Pärast sõja lõppemist suunas pioneeride organisatsioon kogu oma jõu kooli ja õpetaja abistamisele, õppetöö edukuse ja distsipliini tugevdamisele koolis.

Kogu selle suure töö käigus esinenud puudustele ja vigadele osutab ULKNU Keskkomitee oma otsuses ja annab konkreetseid juhiseid ja praktilisi näpunäiteid töö parendamiseks.

Paljudes pioneerimalevates, rühmades ja salkades töö sisu ja meeto-did ei vasta igakord nõukogude kooli ees seisvatele kasvatuslikele ülesannetele, nad ei lahenda õpilaste huveteadmiste täiendamise ja teaduslike küsimuste valdkonnas, ei edenda distsipliini tugevdamist, head käitumist, lähtudes „Õpilasreeglitest“ niihästi koolis kui ka kodus või mujal.

Tihti ei arvestata salkade ja rühmade töös õpilaste vanuseastet, mille-tõttu kolmanda klassi pioneeride töö oma sisult ei erine millegagi kuuenda ja seitsmenda klassi pioneeride tööst. Koondused sisaldavad tihti kõikidele üht ja sama temaatikat. Erineva vanusega pioneerid loevad ja arvustavad üht ja sama raamatut, kuulavad üht ja sama

vestlust ja loengut, kogu niisugune formaalne ja šablooniline töö kulgeb kindla tööplaani kohaselt, mille alusmaterjaliks ei ole õpilaste initsiatiiv, nende huvid, vanuse ja soo arvestamine. Plaani on tihti koostanud iseseisvalt ja üksi pioneerijuht, mille samuti kinnitab koolidirektor, süvenemata küsimusse, andmata üritustele pedagoogilist lähtekohta.

Formalism ja šabloonilisus väljendub ka selles, et paljudes pioneeride organisatsioonides jälgendatakse pimesi õppetöö meetodeid koolis. Pioneeride koonduse käik seega ei erine sisuliselt millegagi õppetunni; sealjuures toimub ta otsekohe pärast õppetunde kooli seinte vahel, muutudes väsitavaks ja koormavaks. Pedagoogid ja vanempioneerijuhid lähevad tihti sellest laste huvide, vaimse värskuse ja tervise vangistamisest vaikides mööda.

Eriti akuutseks on saanud pioneeride organisatsioonides õppeedukuse küsimus, mille lahendamisel on asunud samuti vildakale teele. Nii muutuvad paljudki pioneeride koondused kollektiivseks õppetundide ettevalmistamiseks. Terve rida rühmade ja malevate nõukogude otsuseid kõnelevad sellest, et see või teine pioneer on saanud organisatsioonilise karistuse või on koguni kõrvaldatud organisatsioonist halva edasijõudmise tõttu. Vastuvõetud otsustes määratakse parimalt õppiv pioneer abistama halvemalt õppijat, peetakse kindlat arvestust iga pioneeri hinde kohta igapäevases õppetöös jne. Tihti võtab pioneerisalk klassis oma kohuseks kutsuda korrale elavamaid ja rahutuid õpilasi. On selge, et niisugune töömeetod segab õpetaja tööd koolis. Pioneeride organisatsioon ei tohi muutuda õpetaja asendajaks, õpetaja otseste ülesannete täitjaks. Piirduda pioneeride organisatsioonis ainult õppetöö küsimustega on hoopiski väär.

Õppeülesannete täitmine eeskujulikult, hästi, omal jõul, nii nagu see on nõutav ja kohuslik, peab saama iga pioneeri auasjaks. Seda taotleatakse eelkõige tööarmastuse ja kohusetunde kasvatamisega pioneeride organisatsioonis, ent seda ei saavutata teadvusega, et kui meil läheb õppetöös halvasti, küll siis teised pioneerid juba hoolitsevad minu õppeedukuse eest. See süvendab muretust ja hooletust õppetöö vastu, kuna on garanteeritud alaliselt järeleaitaja, kes nii-öelda veab sind kuidagi kursusest läbi.

Töö pioneeride organisatsioonis toimub koonduste kaudu. Iga koondus peab olema hästi ette valmistatud ja läbimõeldud, kuid on hoopis lubamatu ette valmistada iga pioneeri juba varem koondusele, temale ette kirjutada sõnad ja mõtted, poosi ja miimikat, mis muudab koonduse etenduseks. Näidendil on pioneeride organisatsioonis oma koht isetegevuse üritusis.

Eriti tugevasti eksitakse selles osas näitekoonduste, külaliskoonduste ja tähtpäevadele pühendatud koonduste läbiviimisel.

Koondus, kui pioneeride organisatsiooni töö põhivorm, peab andma võimaluse pioneeridele avaldada oma mõtteid, väljendama oma initsiatiivi, oma kindlaid seisukohti ja ettepanekuid loomulikus koonduse

käigus. Ainult selline vorm võib muuta koonduse huvitavaks ja vastu võetavaks lastele, kuna ta teritab nende vaimu, tekitab emotsioone ja rahuldab huve. On üsna selge, et niisuguse koonduse ettevalmistamine on palju keerukam ja nõuab pioneerijuhilt suuri pedagoogilisi ja metoodilisi oskusi, õiget ainevalikut, tegevuse, võitluse ja näitlikkuse lülitamist koonduse käiku.

Vanem-pioneerijuhid oma valdavas enamuses omavad veel vähe pedagoogilisi ja metoodilisi teadmisi, et alati ja kindlalt, iseseisvalt ja üksi tulla toime koonduse ettevalmistamisega. Siin on tingimata vajalik õpetajate — vanemate pedagoogide, eriala õpetajate nõuandeid ja soovitusi.

ULKNU Keskkomitee otsus räägib sellest, et märkimisväärne osa pioneeridest ei võta üldse osa salga, rühma ja maleva otsesest tööst. Nii haaratakse harva pioneere endid koonduste ettevalmistamisele sotsialistliku võistluse ja teiste ürituste osas. Pioneeridele antakse vähe kindlaid jõu- ja võimetekohaseid ülesandeid. Kõige muu juures, pioneerirühmade töö piirdub ainult koonduste korraldamisega punase kalendri päevadel, kuid vahepeal puudub kindel süstemaatiline töö pioneeridega rühmakoonduste näol. Puudub igapäevane siseorganisatsiooniline töö, andes seega organisatsioonile asjaarmastajate ilme.

Millest siis on tingitud sellised tööpuudused pioneeride organisatsioonis?

Kõik need puudused töös seletuvad esmajärjekorras, nagu märgitakse ULKNU KK otsuses, pioneeride organisatsiooni töö mitterahuldava juhtimise tulemusena kommunistlike noorte rajooni-, linna-, maakonnakomitee liiduvabariikide keskkomiteede kui ka üleliidulise keskkomitee poolt.

Paljud juhtivad kommunistliku noorsooühingu organid suhtuvad äärmise ükskõiksusega pioneeride malevate, rühmade ja salkade formalistlikku ja šabloonsesse töösse, sellesse, et pioneeride organisatsioon ei oma laste seas vajalikku autoriteeti.

Rajooni-, linna- ja maakonna komiteed vahetavad tihti pioneerijuhte koolides, kusjuures tekib seisak pikemaks ajaks kogu organisatsiooni töös. Kommunistliku noorsooühingu töötajad ja aktiiv ei võta osa pioneeride organisatsiooni tööst, ei tunne nende töö raskusi ja puudusi ega aita õigeaegselt lahendada praktiliselt vajalikke küsimusi.

ULKNU Keskkomitee märgib, et kommunistlike noorte komitee büroode ja pleenumite istungeil ei arutata pioneeritöö küsimusi, ent kui see leiab aset kooli organisatsiooni komitees, siis ei valmistata küsimusele küllaldase tõsidusega, ei kutsuta koosolekust osa võtma õpetajaid ja koolidirektorit, mistõttu vastuvõetud otsused kannavad ebapedagoogilist ilmet ja abistavad vähe pioneere ja pioneerijuhte.

Missugused ülesanded seab ULKNU Keskkomitee kommunistliku noorsooühingu organisatsioonide ette oma otsuses?

ULKNU KK loeb tähtsaimaks ja edasilükkamatuks ülesandeks kogu

kommunistlike noorte organisatsiooni töös — pioneeride organisatsiooni töö igakülgse parendamise.

Kogu kasvatusliku töö aluseks pioneeridega peab olema UK(b)P KK ajalooline otsus ja sm. Stalini juhised ideoloogilise töö tugevdamise kohta. Kommunistlike noorte organisatsioon peab taotlema pioneeride ja õpilaste kasvatamist nõukogude patriotismi vaimus, piiritus armastuses ja andumuses kodumaale, bolševike parteile ja tema juhtidele Leninile ja Stalinile. On tingimata vajalik kasvatada pioneerides sotsialistlikku suhtumist teadmiste omandamisse, töösse, distsipliini, arendada lastes püsivust ja visadust raskuste ületamisel, täpsust, korralikkust, julgust, elavust, füüsilist vastupidavust, kollektiivsusetunnet, austust vanemate vastu. On tarvis sisendada pioneeridele ja õpilastele ühiskondliku elu harjumusi, oskust avaldada initsiatiivi ühiskondlikus töös.

Kommunistlike noorte organisatsioonid ja pioneerijuhid peavad jõudma selleni, et iga pioneer oleks eeskujuks kõigile õpilasele oma õppetöös, distsipliinis ja organisatsioonilises töös.

Peamist tähelepanu tuleb osutada pioneerijuhtide ettevalmistamisele ja kasvatamisele, nendega süstemaatilise töö läbiviimisele. On tarvis tungida pioneeride maleva, rühma ja salga töö üksikasjadeni, instruerida pioneeritöötajaid praktilisis pioneeritöö küsimusis.

Rajooni-, linna- ja maakonna kommunistlike noorte komiteede sekretärid, samuti kommunistlike noorte algorganisatsioonide sekretärid on kohustatud tegelema järjekindlalt laste kasvatustöö küsimustega, mis omakorda nõuab alalist suhtlemist lastega, pioneerijuhtidega, õpetajatega, kooli- ja klassivälise töö kandjatega.

Kommunistlike noorte organisatsiooni vastutavail töötajail on kohustuslik osa võtta pioneeride üritusist — koondusist, kokkutulekuist, paraadidest jne. On vajalik järjekindlalt esineda pioneerijuhtidele loengutega, vestelda nendega praktiliste tööküsimuste üle, võidelda laste õige ideoloogilise teadvuse kasvatamise eest. Oma sisult ja ilmelt peab töö lastega kandma kõrget ideelist taset.

Edaspidise töö tugevdamise eesmärgil ULKNU KK otsus kohustab rakendama kommunistlike noorte organisatsioonis aktiivsele tööle vanemaealisi pioneere, kutsuda neid kommunistlike noorte organisatsiooni koosolekule, anda vanemate klasside pioneeridele erinevaid ühiskondlikke kohustusi.

ULKNU KK kohustab moodustama kommunistlike noorte linna-, maakonna- ja rajoonikomiteede juurde aktivistide-instruktorite institute kõrgemate koolide kommunistlikest noortest, kes oleksid võimelised male, jalgpalli, võimlemise, kunstilise isetegevuse alal abistama pioneeride organisatsioone. Sealjuures ei tohi nad muutuda kuivadeks kontrollijaiks, vaid otse vastupidi, praktiliste ürituste läbiviijaiks koopaal pioneeride malevas, rühmas ja salgas.

ULKNU KK kohustab tugevdama paremate pioneeride arvel kommunistlike noorte organisatsiooni ridu, kusjuures vastuvõetud kom-

munistlikud noored oleksid suunatud pioneeride organisatsiooni aktiivsele tööle.

ULKNU KK seab ülesande, et kõikide asutuste ja ettevõtete, kõrgemate koolide kommunistlike noorte komiteedes oleks eraldatud üks liige vastutajana laste kasvatusküsimuste eest, kohustusega pidada tihedat kontakti kooliga, lastekoduga, töö organiseerimisega, laagrite läbiviimise abistamisega jne.

ULKNU KK loeb kõikide kommunistlike noorte organisatsiooni vastutavate töötajate moodsapääsematuks ülesandeks täielikult likvideerida šabloonilisus, formalism pioneeride organisatsiooni töös, mitte lubades laste kaasatõmbamist ülejõukäivate, sageli läbimõtlemata vormis esitatud poliitiliste ülesannete täitmisele, arvestamata laste huve ja vanust.

ULKNU KK keelab täiskasvanute töö meetodite ülekandmist laste organisatsioonidesse. Kommunistlike noorte organisatsioonid ja pioneerijuhid ei tohi lubada laste ülekoormamist ühiskondliku tööga, kahjustades nende õppimist ja tervist. Iga pioneer võib omada ainult ühe ühiskondliku töö ülesande. On täiesti lubamatu, et pioneer-aktivist on samaaegselt salgajuht, rühmanõukogu liige, seinalehe toimetaja, mitme ringi liige jne., nagu see esineb paljudes organisatsioonides. ULKNU KK soovib rajooni-, linna- ja maakonnakomiteedele, samuti mitmetäielike- ja täielike keskkoolide kommunistlike noorte organisatsioonidele koostöös haridusosakondadega ja õpetajaskonnaga organiseerida ja läbi viia kogu töö pioneeridega ja kooliõpilaskonnaga, arvestades õpilasgruppide erivanuslikku taset kui ka eriolukordi ja võimalusi töötamisel maa ja linna pioneeride organisatsioonides. Ilmtingimata valvata selle järele, et lapsi liigselt ei koormataks koosolekute ja istungitega, vaid et arvestataks eelkõige pioneeride endi huve ja soove.

Pioneeride organisatsiooni töötajad peavad juhinduma ülesandest jõuda iga pioneerimalevani ja rühmad — iga üksiku pioneerini, korraldada nende tööd nii, et iga maleva, iga rühma, iga salga töö oleks huvitav ja haaraks kõiki pioneere.

ULKNU KK kohustab rajooni (maakonna), oblasti, krai ja linnakomiteesid, samuti liiduvabariiklikke LKNU KK igati tõstma pioneerisalkade, -rühmade ja -malevate koonduste taset.

Iga koondus peab taotlema niihästi oma sisukuselt kui ka huviküluselt pioneeride kasvatamist. Paljud pioneerijuhid arvavad hoopis vääralt, et koondus — see on koosolek, ja otse reeglipäraselt muutuvad sellised koondused igavaiks, lapsi eemalepeletavaiks.

Pioneeride koondus on erivorm pioneeride organisatsiooni kollektiivses töös. Pioneerid tulevad koondusele, et kollektiivselt mängida, harrastada kunstilist isetegevust, kuulata vestlusi, külastada kino ja teatrit, korraldada spordivõistlusi, viia läbi huvitavaid sõjamänge jne. Koonduse edukus oleneb kõigepealt pioneerijuhi initsiatiivist, tema oskusest lähtuda pioneeride huvidest. On vajalik, et pioneerijuht koon-

dusele hoolikalt ette valmistuks: loeks vastavat kirjandust, konsulteeriks õpetajatega, kommunistlike noorte komiteega jne.

Äärmiselt tähtis on süstemaatiliselt õppida ja üldistada vastastiku-seid kogemusi parimate koonduste sisu ja meetodite laialdase propageerimisega.

Pioneerisalk on pioneeritöö aluslüli. Salgatöös tuleb arvestada kollektiivset tööd kui ka iga üksiku pioneeri tööd. See võib olla kas õppeabinõude valmistamine, aianduse arendamine, mänguasjade valmistamine lastekodudele, abi õpetajale nooremates klassides klassivälises töös, laulude ja mängude õppimine, spordiüritused jne. Üksikud pioneerid võivad täita salgalt saadud eriülesandeid, kirjutada lehele kaastööd, valmistada plakateid, albumeid jne. Pioneerisalk korraldab ekskursioone ja matku kodukoha tundmaõppimiseks; spordivõistlusi huvitavate raamatute lugemist ja arutamist jne. Nooremate klasside pioneerisalkadele võib organiseerida lastemänge. Väga tähtis on salga kontakt rühmaga. Kui rühmas kõik salgad töötavad hästi, on ka rühma töö elav ja huvitav.

Salgajuht peab olema parim pioneer, energiline initsiaator ja eeskujulik õpilane. Salgajuhil ülesandeks on salgapäeviku pidamine. Päevik sisaldab kogu salga pioneeride nimed ja aadressid. Siia märgitakse tööplaan ja läbiviidavad üritused, samuti iga pioneeri ülesanded ja kohustused salgas, märkused ülesannete täitmise kohta, samuti ka huvitavad sündmused salga elus ja töös.

Pioneerisalga koonduste arvu kuus on raske kindlalt piiritleda, kuna salk võib kokku tulla iga päev ja vajaduse ning eriti huvitava ettevõtte puhul mitu korda päevas (vahetundidel mänguks, lehe lugemiseks), sellepärast ULKNU KK ei määranud kindlaks salga koondusi ajaliselt ja arvuliselt.

Erilist hoolt ja tänu tuleb omistada salga tööle nooremis klassides. Koondusil, kus arutatakse loetud 2—3 raamatut või süvenetakse loodusteaduse, maateaduse valdkonda, on äärmiselt vajalik vanemate klasside kommunistlike noorte juuresolek. Tihtipeale lastel tekib küsimusi, vaidlusi ja probleeme, kuid pole, kes lahendab neid ja vastab küsimustele.

On endastmõistetav ja loomulik, et ka õpetajad võivad osa võtta igast salga koondusest. Tuleb silmas pidada seda, et millegagi ei pidurdataks laste initsiatiivi, vaid abivalmilt antaks vastuseid tekkinud küsimusile, aidataks koostada ürituste plaan, ettekannete repertuaare jne.

Pioneerirühm ühendab ühe või kahe paralleelklassi 2—4 salka. ULKNU KK määrab kindlaks pioneerirühma sisulise töö tähtsamad küsimused.

Rühmas viiakse läbi populaarseid vestlusi ja kõnelusi bolševike parteist, Lenini ja Stalini elust ja tööst, meie sotsialistlikust kodumaast, kommunistlikust noorsooühingust, pioneeridest, teaduse ja tehnika saavutustest, kirjandusest ja kunstist.

Pioneerirühmad viivad läbi oma koondusi, mis on pühendatud revolutsioonilistele tähtpäevadele, korraldavad kollektiivset kinofilmide ja etenduste vaatamist ja nende arutamist, külastavad muuseume, organiseerivad ekskursioone ja matku, korraldavad salkadevahelisi vestlusi, annavad välja oma seinalehte, arutavad ja kinnitavad rühma tööplaani, samuti vaatavad läbi rühmakoonduste teemad ja plaani.

Rühm vaatab läbi õpilaste avaldused pioneeride organisatsiooni vastuvõtmise kohta.

Pioneeride organisatsiooni võetakse vastu lapsi alates 9. eluaastast kuni 14. eluaastani. Õpilane, kes tahab saada pioneeriks, peab esitama sellekohase avalduse rühmanõukogu esimehele või rühmajuhile. Rühmanõukogu tutvustab uustulnukat pioneeride organisatsiooni töö ülesannetega, piduliku töötuse tekstiga ja lubab tal osa võtta rühma koondusest ja kogu rühma tööst, andes talle üksikuid ühiskondlikke kohustusi. Õpilase osavõtt rühma tööst otsustatakse rühma koondusel lahtise hääletamisega. Piduliku töötuse andmise järel ta saab täieõiguslikuks pioneeriks.

On soovitatav erirühmi moodustada nooremate ja vanemate klasside õpilastest. Vanemate klasside rühmade koondusel arutatakse pioneeride kommunistlikuks nooreks astumist ja temale soovitusel andmist ULKNU ridadesse astumiseks.

ULKNU XII Pleenum annab õiguse pioneerorganisatsioonile soovitada 14-aastaseks saanud paremaid pioneere ULKNU liikmeks.

ULKNU KK otsustas, et rühm ei oma mitte pioneerilippu, vaid rühmalipukest, mille formaat on täisnurkne kolmnurk (30×60 cm) värvilt punane, kinnitatud 1,5 m kepile. Lipule märgitakse rühma number. Rühmalipukesed hoitakse kooli pioneeritoas koos maleva lipuga.

ULKNU KK soovitab rühmakoondusi läbi viia üks kord kuus.

Pioneerimalev võtab vastu õpilasi noorteks pioneerideks, korraldab rühmatööde ülevaatust, viib läbi pidulikke koondusi ja annab välja seinalehti.

Pioneerimaleva koonduste ettevalmistamisel on vajalik õigeaegselt kokku kutsuda rühma instruktiivne nõupidamine, millest võtavad osa kõik salgajuhid. Pioneerijuhid peavad tingimata vestlema maleva koonduse ülesandest individuaalselt iga rühma juhiga. Instruktiivseist vestlustest paluda osa võtta õpetajaid ja kooli direktorit. Maleva koonduse ettevalmistamist peavad alaliselt abistama ettevõtete, kõrgemate õppeasutuste ja vanemate klasside kommunistlikud noored.

On soovitatav, eriti maakoolides, et maleva koonduste ettevalmistusse lülituksid ka õpetajad.

Selleks, et rahuldada pioneeride erihuve ja harrastusi, tõsta nende initsiatiivi, arendada nende võimeid, kasvatada neis teadusejanu ja armastust töö vastu, on tingimata vajalik pioneerimalevate juurde moodustada noorte tehnikute, naturalistide, raamatusõprade, sportlaste, kunstilise isetegevuse jne. ringid. Ringide moodustamisel tuleb arvestada õpilaste vanust, nende teadmisi ja poiste ja tüdrukute eri-

huve. Pioneere, kes halvasti õpivad, tuleb ajutiselt eemaldada ringide tööst, et nad võiksid kogu jõe pühendada õppeedukuse tõstmisele.

Suvisel perioodil on tarvis korrastada lastepargid linnades, varustada neid mängudega, spordi- ja võimlemisplatsidega.

Et äratada pioneerides initsiatiivi ja isetegevuslikku loominguvõimet, levitada parimaid kogemusi pioneeride töös, selleks ELKNU KK määras kindlaks järgmise korra: 1) igal aastal viia läbi rajoonides, linnades ja maakondades pioneeride kokkutulekud, kus oleks esitatud kunstilise isetegevuse parimaid ettekandeid, spordivõistlusi, kujutava kunsti ja tehnilise loomingu näitusi;

2) igal aastal korraldada ULKNU Keskkomitee noorte matkajate kokkutulekuid;

3) igal aastal viia läbi laste kujutava kunsti üleliiduline näitus, millele eelneb liiduvabariiklik näitus. Kõiki andekaid õpilasi sel alal tuleb abistada igakülgsest, et nad võiksid saada vastavat haridust kunstikoolides.

ULKNU KK soovib kohalikele kommunistlike noorte organisatsioonidele organiseerida pioneeridele mitmesuguseid võistlusi nagu: male, lennuki mudelite valmistamise, raadio harrastuse ja samuti kunstilise isetegevuse ja kujutava kunsti omaloomingu alal.

Et parendada pioneeritöö juhtimist ja koondada sellele tööle laialdast ühiskondlikku aktiivi, loeb ULKNU vajalikuks ümber kujundada rajoonide, linnade, maakondade ja liiduvabariikide pioneeristaabid ja nimetada neid:

„Noorte pioneeride rajooni nõukogu“ — koosseisuga 7—9 inimest,
„Noorte pioneeride linna nõukogu“ — koosseisuga 9—15 inimest,
„Noorte pioneeride vabariiklik nõukogu“ — koosseisuga 15—21 inimest.

Nõukogude esimeesteks rajoonis ja linnas (maakonnas) on vastava LKNU Komitee koolide osakonna juhataja ja liiduvabariigis LKNU KK sekretär koolide alal.

Nõukogude koosseisud tulevad kinnitada pleenumi istungeil. Nõukogude koosseisu tuleb esmajärjekorras kutsuda aktiivseid kommunistlikke noori — pioneerijuhte, õpetajaid, kooliväliste asutuste töötajaid, spordimeistreid jne. Nõukogu peab oma istungeid mitte vähem kui üks kord kuus. Neil istungeil arutatakse pioneeritöö sisulisi küsimusi, pioneerijuhtide ja pioneeriaktiivi süstemaatilise õppimise korraldamist jne. Nõukogu tööplaani kinnitab vastav LKNU komitee.

ULKNU KK oma otsuses 1. juunist m. a. kinnitas rajoonide (maakondade) ja linnade pioneeride organisatsioonidele pioneeri punase lipu. Iga pioneerimalev omab ka punase lipu. Rühmades on punane kolmnurkne lipuke. Salgal lippu ei ole.

Punast pioneerilippu kantakse rajoonide (maakondade) ja linnade koondusel, pidulikel malevakoondustel, demonstratsioonidel, ülevaatusete läbiviimisel, sõjalistel matkadel ja spordivõistlustel.

„Noorte pioneeride nõukogu“ igal erineval juhtumil nimetab lipukandja ja tema assistendid parimatest pioneeridest organisatsioonis.

Pioneeride organisatsiooni punane lipp hoitakse „Noorte pioneeride nõukogus“. Isiklikku vastutust lipu eest kannab nõukogu esimees. Maleva lipp hoitakse kooli pioneeritoas ja tema eest isiklikku vastutust kannab vanem-pioneerijuht.

Omistades erilist tähtsust pioneeriliikumise arendamisele, arvestades, et pioneerijuhtide kaadrite valik, paigutamine, nende õpetamine ja ideelis-poliitiline kasvatamine on kommunistlike noorte organisatsiooni üks põhilisi ülesandeid pioneeritöö juhtimise parendamisel, kohustas ULKNU KK kõiki rajooni (maakonna), linna ja liiduvabariikide LKNU keskkomiteesid kindlustama õiget pioneerijuhtide valvet, kohtadele paigutamist ja nende ettevalmistamist.

Pioneerijuhid peavad omama kõiki eeldusi lastega töötamiseks. Pioneerimaleva juht peab olema ULKNU liige ja omama täielikku keskharidust. III—IV klassi rühmade juhid peavad olema kommunistlikud noored mitte alla 7 klassi haridusega. V—VI ja VII klassi rühmade juhid peavad omama vähemalt 8—9-klassilist haridust.

ULKNU KK püstitas järgmise süsteemi pioneerijuhtide ettevalmistamiseks ja täiendamiseks:

1) avada pioneeri osakond Keskkomsomoli kooli juures oblastite, kraide ja vabariiklikus ulatuses;

2) viia läbi kuise kestusega koondus kõikidele oblastite, kraide ja liiduvabariikide keskkomiteede sekretäridele koolide alal; kümnepäevased koondused-seminarid rajoonide (maakondade) ja linnade komsomoli komiteede koolide osakondade juhatajaile; kahenädalane koondus-seminar vabastatud vanem-pioneerijuhtidele igal aastal oblastite, kraide ja liiduvabariikide keskkomiteede juures; kümnepäevased koondused-seminarid mittevabastatud vanem-pioneerijuhtidele igal aastal rajoonide (maakondade) ja linnade komsomoli komiteede juures.

Pedagoogiliste õppeasutuste, õpetajate ja pedagoogiliste institutute kommunistlike noorte organisatsioonid on kohustatud hoolitsema selle eest, et üliõpilaskonna teaduslikud huvid leiaksid rakendamist pioneeritöös.

Pedagoogiliste õppeasutuste kommunistlike noorte organisatsioon ULKNU KK otsuse kohaselt on kohustatud eraldama kommunistlike noori vanem-pioneerijuhtideks, pioneeritöö instruktoriteks, õppe- ja huvialaliste ringide juhtideks jne.

Kui pidada vabastatud pioneerijuhte õpetajate kaadrite tõsise reservina, siis on ilmtingimata vajalik, et pioneerijuhid oma töötamise aja kestel spetsialiseeruksid pedagoogilisele alale. ULKNU KK kohustas oblasti-, krai- ja liiduvabariiklike kommunistlike noorte keskkomiteesid abistama igakülgsest pioneerijuhte pedagoogilise hariduse taotlemisel, suunates neid õppima mittestatsionaarselt pedagoogilistesse õppeasutustesse.

Olemasolevate vanem-pioneerijuhtide madal üldhariduslik tase ei tohi põhjustada nende otsest vallandamist, vaid nõuab igati nende abistamist keskhariduse taotlemisel.

ULKNU Keskkomitee esitas koolide kommunistlike noorte organisatsioonidele ülesande, et pioneerijuhid koos õpetajatega igakuiselt korraldaksid salgajuhtide, rühma ja maleva nõukogude nõupidamisi, kus arutatakse pioneeritöö praktilisi küsimusi, õpitakse pioneeride erialasid, laule, mängu jne. Nendel koondustel õpitakse meetodeid ja teid, kuidas omandatud teadmisi, laule ja mängu anda edasi pioneeridele. Sellised nõupidamised peavad kasvatama pioneeride organisatsioonile uue vahetuse tulevases juhtivas pioneeritöö kaadris.

ULKNU Keskkomitee otsuse kohaselt mitte vähem kui 2 aastat töötanud vanem-pioneerijuhid ja teised pioneerialal töötajad autasustatakse oblastite, kraide ja liiduvabariikide LKNU KK aukirjaga; mitte vähem kui 3 aastat töötanud — ULKNU KK aukirjaga ja tema nime kandmisega oblastite, kraide, liiduvabariikide LKNU KK auraamatusse.

Pioneeritöö edukust tagab suuresti noorsoo ja laste ajakirjandus. Noorte ja laste ajalehed, ajakirjad peavad muutuma pioneeride organisatsioonide põhiprobleemide lahendajaks, töö peegeldajaks, kogemuste ja oskuste edasiandjaks, laialdaseks propageerijaks mitmesuguste ürituste organiseerimisel.

Sel eesmärgil ULKNU KK kohustas noorsoo ajalehtede ja ajakirjade toimetusi järjekindlalt valgustama pioneeriliikumise küsimusi, nõudes nende küsimuste lahendamiseks rohkem kirjutusi teadlastelt, pedagoogidelt, partei- ja kommunistlike noorte organisatsiooni juhtivalt jõududelt.

ULKNU Keskkomitee otsus on suureks programmiks pioneeritöö reorganiseerimisel ja kindlatele alustele seadmisel. See programm nõuab kõigilt kommunistlikelt noortelt, pioneeridelt, kommunistlike noorte ja pioneeride organisatsioonide juhtivalt organeilt suurt vastutust laste kommunistliku organisatsiooni töö eest koolis. Pioneeride organisatsiooni töö koolis on kommunistliku kasvatus põhiraak, mille ümber koondub ja ehitatakse üles kogu klassi- ja kooliväline töö õpilaskonnas, mis muutub kooli õppe- ja kasvatus töös terve, ühtse kollektiivi kasvatajaks, õpetaja esimeseks abiliseks koolis.

Kirjanduslikud kujud ja moraalne kasvatus.

A. LIPAJEV.

I.

Ilukirjanduse õppimine omab nõukogude koolis määratu suurt harivat ja kasvatavat tähtsust. Raske on nimetada mõnda teist õppeainet, mida võiks selles suhtes võrrelda ilukirjandusega.

Kirjandus kui õppeaine on üheaegselt kunst (kuivõrd õpilane võtab kunstiteost vastu kui lugeja) ja teadus (kuivõrd ta tegeleb kirjandusteoste analüüsiga, uurib kirjandusteooriat).

Ta annab piltlikes kujudes tõelisi teadmisi ümbritsevast maailmast ja mõjutab iseloomu kujunemist. Ta kujundab kommunistlikku maailmavaadet ja annab esteetilist kasvatust. Ta annab õpilasele samal ajal piltliku ja teaduslik-loogilise kõne harjumused. Siit tulenebki kirjandusõpetuse metoodika põhiülesanne: viia süsteemi see kirjanduse kui õppeobjekti kasvatuslike vahendite mitmekülsus ja varustada õpetaja selle süsteemi kasutamise metoodikaga kooli tingimustes.

Nimelt just sellega, et puudub põhjalikult läbitöötatud metoodika ilukirjanduse kasutamise kohta harivates ja kasvatavates eesmärkides, ongi seletatavad vead, mis esinevad selle õppeaine õpetamispraktikas.

Kommunistliku kasvatusesüsteem koosneb reast lülidest, milliste seas üks otsustavamaid on üldharidus (teaduse alused). Teaduste, eriti aga ühiskonnateaduste (ajaloo, kirjanduse) aluste õppimine ise on tihedasti seotud elupraktikaga, tundmaõpitavate faktide ja nähtuste meiepoolse moraalse hinnanguga. Kuid see hariva ja kasvatava ühtse protsessi kummagi külje tihe seos ei tohi viia nende samastamisele. Seepärast, tunnistades kirjanduse õpetamise põhiliseks, suunavaks printsipiiks kommunistliku kasvatusesüsteemi, me võime ja peame esitama ja lahendama kommunistliku kasvatusesüsteemi üksikud eriprobleemid seoses kirjanduse õppimisega. Ühte sellistest probleemidest me vaatlemegi käesolevas artiklis ja nimelt kirjandusliku kuju — ilukirjandusliku teose tegutseva isiku — tundmaõppimise kasvatuslikku tähtsust.

Tegelaste analüüs, nende nn. karakteristika hõlmab suurema osa kirjandusloo tundidest. See on ka mõistetav. Kuju-isiksus (personaaž) on ilukirjanduse peaelement. Kõik tema teised elemendid on kujuisiksuse avastamise vahendid.

Ilukirjanduse kasvatav tähtsus loomulikult ei piirdu ainult õpilase mõjutamisega kuju-isiksuse kaudu. Kuid kõigi muude teose külgede kõrval kuulub talle otsustav osa. Luues inimese kuju, annab kirjanik temas ühiskondliku elu nähtuste üldistuse ja avaldab tema suhtumise

sellesse elusse. Inimkujude kaudu esitab ja lahendab autor ühed või teised küsimused: ühiskondlikud, poliitilised, moraalsed jne.

Lugeja huvi teose kangelase vastu põhineb tunduval määral neil vastastamistel ja rööpjoontel, mis lugeja teadlikult või ebateadlikult tõmbab enese ja kangelase, oma ellu-suhtumise ja kangelase ellu-suhtumise vahele. Neist kõrvutamistest tulenebki see hinnang, mis lugeja annab kangelasele. Kangelane manab lugejas esile teatud tunded: armastuse või vihkamise, vaimustuse või põlguse jne.

Otsustav osa teatud tunnete äratamisel lugejas kuulub kirjanikule. Kogu küsimus on tema talendis ja maailmavaates. Mida eredam on kujutlus ja mida lähedam lugejale autori maailmavaade, seda tugevam ja kindlam on tema kangelase mõju lugejale. Kuid see on ainult küsimuse üks külg. Kangelase mõjujõu määrab samuti lugeja enese kunstiline maitse ja maailmavaade. Seepärast peab kirjanduse õpetaja valmistama õpilasi ette kirjandusteose õigele omandamisele, kasvatama neis kommunistlikku maailmavaadet, nõukogude patriotismi ja kunstilist maitset.

Ilukirjandusliku teose analüüsi teed on väga mitmekesised. Kuid on üks tingimus, mis otsustab ja viib lõpule kogu analüüsi: see on inimese hinnang kommunistlikust vaatevinklist, meie suhtumise tunnetamine temasse. Jätta andmata niisugune hinnang — tähendab alandada ideelist taset kirjanduse õpetaja töös. Kuid see viib „objektivismi“ halvimalle vormile. Muidugi, hinnangu kohuslikkus ei pea milgi juhul tõukama õpetajat šabloonilisele, igaveseks väljakujunenud õpetamisvormidele.

Tegelase hinnangu vormid ja meetodid peavad samuti olema mitmekülgsed, nagu on mitmekülgsed see kirjanduslik materjal, mille kallal töötab õpetaja.

II.

Kooli kirjanduskava sisaldab mitmesuguste ajajärkude ja rahvaste teoseid. Õpilaste ees mõeldavad meie aja kangelased, sotsialistliku revolutsiooni, uute kommunistlike eluvormide eest võitlejad. XVIII ja XIX sajandi vene kirjandus annab Venemaa mitmesuguste ühiskondlike rahutuste iseloomu ja tüüpe tema olemasolu feodaal-pärisorjuslikust ajajärgust. Tutvudes folklooriga, õpivad õpilased tundma kangelasi, kes peegeldavad kangelasliku vene rahva parimaid iseloomujooni. Meie õpilased kohtavad ka kujusid, mis esinevad lääneeuroopa kirjanduses, Shakespeare'i, Moliere'i, Byroni ja Goethe teostes.

Tundmaõpitava materjali mitmekesisus peab määratlema ka erinevuse kangelaskujude hindamisele asudes. Siin peab kõike tähele panema: lähedusastet meie ajale, kirjaniku maailmavaadet, ajajärku ja ajaloolist olustikku, teose temaatika lähedusastet õpilasele jne.

Kõige tänuikumad kasvatuslikus suhtes on meie nõukogude kirjanduse kangelaskujud. Kommunistlik ideelisus, nõukogude patriotism,

temaatika lähedus õpilastele, kangelaskujude terviklikkus ja selgus, nende seos meie kaasajaga — kõik see teeb nõukogude kirjanduse võimsaks õpilaste kasvatamise vahendiks.

UK(b)P KK on alati pühendanud ja jätkab erakordse tähelepanu pühendamist nõukogude kirjanduse kasvule ja arengule. 14. augusti 1946. a. määrustes ajakirjade „Zvezda“ ja „Leningrad“ kohta kriipsutas UK(b)P KK uuesti alla suurima poliitilise jõuga ilukirjanduse võimsat osa „nõukogude inimeste ja eriti noorsoo kasvatamise küsimuses“. „Nõukogude kirjanduse, maailma eesrindlikema kirjanduse jõud — loeme me sellest määrusest — seisneb selles, et ta on kirjandus, millel pole ega võigi olla muid huve peale rahva huvide, riigi huvide. Nõukogude kirjanduse ülesanne seisneb selles, et aidata riiki õieti kasvatada noorsugu, vastata tema küsimustele, kasvatada uus põlvkond julgeteks, oma ülesandesse uskuvaiks, takistusi mittekartvaiks kodanikeks, kes on valmis ületama igasuguseid takistusi.“

Seepärast on igasugune ideetuse, apoliitilisuse, „kunst kunsti pärast“ jutlustamine võõras nõukogude kirjandusele, kahjulik nõukogude rahva ja riigi huvidele.

Seltsimees Ždanov, märkides ära nõukogude kirjanduse määratu suured teened meie noorsoo kasvatamises, arvab, et julgusvaim, elujaatavus, võiduusk, millega olid nõukogude noored läbi imbunud, on etendanud otsustavat osa meie võitudes majanduslikul ja sõjalistel rinnetel.

„Kuid mis oleks sündinud,“ küsib seltsimees Ždanov, „kui meie oleksime kasvatanud noorsugu nukruse ja usupuuduse vaimus meie asjasse? Aga oleks olnud see, et me poleks võitnud Suures Isamaasõjas. Just sellepärast, et Nõukogude riik ja meie partei nõukogude kirjanduse abil on kasvatanud meie noorsugu vapruse vaimus, usu vaimus oma jõududesse, just sellepärast oleme me ületanud suurimad raskused sotsialismi ülesehitamisel ja saavutanud võidu sakslaste ja jaapanlaste üle.“

See nõukogude ilukirjanduse kui ühiskondliku nähtuse iseärasus määrab täielikult tema kui õppeobjekti koha ja tähtsuse nõukogude koolis. Kirjanduse õpetaja, valmistudes oma tundidele, peab iga kord seadma enesele küsimuse: kas on tema poolt kõik tehtud vaadeldava kirjandusteose ideelise sügavuse ja kõrge moraalse sisu avastamiseks? Missuguste külgedega mõjub see teos õpilastele neis uue nõukogude inimese joonte kasvatamise vaimus? Missuguste meetodite ja võetega võidakse neid külgi avastada?

Väga mitmekülgsed on kirjanduse õpetajal nõukogude õpilase teadvuse ja käitumise mõjutamise teed ja vahendid; neid pole hõlpus loendada, hinnata pedagoogilisest vaatekohast ja efektiga rakendada.

Kuidas peab siis õpetaja teostama kasvatustööd seoses nõukogude kirjanduslike kujude analüüsiga?

Kirjanduse õpetaja põhiülesanne seisneb siin selles, et eredamalt ja emotsionaalsemalt anda positiivse kangelase enese kuju, leida temas

meie nõukogude ajastu kangelaslikud jooned, kutsuda õpilastes esile soov sarnaneda temale.

Nõukogude kirjanduse tundmaõppimisel meie ei pörka kokku vastuoludega meie ja autori suhtumistes kangelasse. Kangelane on autorile lähedane, ta on kõige sagedamini mitte ainult meie ajajärgu kangelaslike joonte, vaid ka autori oma ideaalide peegeldus. Autor aga on meile lähedane, tema kangelase hinnang ühtib põhiliselt meie hinnanguga. Sellepärast polegi nende kujude analüüsimisel mõnikord vaja õpilasile esitada küsimusi kangelase hinnangu suhtes; see antakse kaudsel teel iseloomujoonte leidmisega ja autori suhtumise leidmisel kangelasse.

Metelitsa iseloomustamiseks V kl. võib kasutada järgmist vestluskava õpilastega:

1. Millega tegeles Metelitsa enne partisanisalka astumist?
2. Miks usaldati temale väga tähtis sõjaline ülesanne?
3. Kuidas tema suhtus selle täitmisse?
4. Milles väljendus Metelitsa viha revolutsiooni vaenlaste vastu, kangelaslikkus ja ustavus revolutsioonile?
5. Milleks kutsub meid Metelitsa sangarlik tegu?

Kangelase hindamine käesoleval juhul antakse üheaegselt tema iseloomu avastamisega. Teine, kolmas, neljas küsimus koos kirjeldavate momentidega sisaldavad endas Metelitsa hinnangu elemendid. See on vajalik selleks, et teha moraalne järeldus, siduda ilukirjanduslik kuju õpilase maailmavaate ja iseloomu kujundamisega. Metelitsa kangelaslik kuju, selge, terviklik ja vastuoludeta, ei saa õpilasis esile kutsuda vasturääkivusi.

Nõukogude kirjanduse kujude seas kuulub eriline koht sotsialistliku ajastu uue inimese Pavel Kortšagini kujule. Kirjanik N. Ostrovski näitab meile oma autobiograafiliste materjalide alusel loodud teoses nõukogude ajastu noore inimese iseloomu tema kujunemisprotsessi vältel. Kogu Pavel Kortšagini käitumine põhjeneb kirglikule usule kommunismi ideesse, see määrab täielikult kangelase moraalse palge, tema toimingud. Temale, nagu tõsisele kommunistile, on moraalus „kõik selles üksmeelses solidaarses distsipliinis ja teadlikus massilises võitluses ekspluataatorite vastu“¹.

Pavel Kortšagini suhtes, kes sisaldab Nikolai Ostrovski enese kõrge moraalse palge, võib kindlusega ütelda, et ta on tõeline kommunistliku moraalsuse kandja, selle elav näide, missugune peab olema kommunistliku ühiskonna inimene, sest temal: „Moraal on see, mis taotleb vana ekspluataatorliku ühiskonna purustamist ja kõigi töötajate ühendamist, proletariaadi ühendamist proletariaadi ümber, kes loob uue kommunistide ühiskonna.“²

¹ V. I. Lenin: Teosed, 3. trükk, XXX köide, lk. 413.

² V. I. Lenin: Teosed, 3. trükk, XXX köide, lk. 411.

Õpilastele esitatavate küsimuste süsteemiga avastab kirjanduse õpetaja Pavel Kortšagini moraalse palge ja iseloomu põhijooned: oma elu-eesmärgi selge mõistmine tema poolt, revolutsiooni ja nõukogude kodumaa teenimine, ennastsalgav võitlus Punaarmee ridades, kodusõja päevil ja tööliste lööksalkades sotsialistliku ülesehitustöö aastail; otsustuskindlus ja leidlikkus; paindumatu tahe ja kangekaelsus selgesti tunnetavate sihtide saavutamiseks; tõeline sõpruse ja seltsimehelikkuse tunne; tagasihoidlikkus, osavõtlikkus ja julgus. Selle iseloomu hinnangus ei saa olla kahtlust: autori ja meie vaatepunktid on identsed. Ajalooline ja kaasaegne vaatepunkt langevad ühte. Pavel Kortšagini kahtluste ja kõikumise momendid on antud kui kangelase sisemise vaimse arengu ja tema iseloomu kujunemise välditamatud astmed. Need ei alanda sugugi Pavel Kortšaginit meie silmis, vaid kriipsutavad veel enam alla tema hingelist ilu ja rikkust.

Siin on vaevalt veel vajalikud hindava iseloomuga küsimused: pole vaja kõnelda sellest, mis on sõnadetagi selge.

Küsimus Pavel Kortšagini kuju tüüpilisusest meie ajajärgule lahe-
neb kangelase ja kirjaniku teede kõrvutamiseega.

Romain Rollandi hingestatunud sõnu, mis on lausunud „leegitsevast aktiivsustõrvikust“ — Nikolai Ostrovskist, me kasutame ka tema kangelase suhtes: „Revolutsiooni ajastu kunsti suurteosed on tema poolt sünnitatud inimesed. Uue elu plahvatusel, mis ajab kuumaks krampides tõmbleva maa, tekivad leegitsevad hinged, nagu hümnid, mis täidavad õhu usu hüüetega. Nende hümnide vastukajad helisevad kaua pärast seda, kui need inimesed kaovad. Nikolai Ostrovski on üks niisuguseid inimesi, neid keeva elu ja kangelaslikkuse hümne.“

D. Furmanovi jutustuses „Tšapajev“ kohtavad õpilased kodusõja kangelaste väga keerukate kujudega — Tšapajevi ja Fedor Klõtškoviga. Need pildid pole vähem kangelaslikud kui Metelitsa ja Pavel Kortšagini kujud, neis peegelduvad ka niisugused jooned, nagu partisanluse jooned Tšapajevi näol; Klõtškovi käitumine esimeses lahingus. Tšapajevi ja Klõtškovi hindamisel tuleb avada õpilastele selleaoliste joonte ühiskondlik-ajalooline tinglikkus. Sotsialistliku realismi meetod avastab elu vasturääkivused, näitab inimese arenemist tema arengus ja liikumises. Partisani jooned Tšapajevis või Klõtškovi käitumine esimeses lahingus teevad need kujud elulisteks ja konkreetseteks.

Märkigem muuseas, et neile kujudele on lähedased ka Fadejevi, Solohhovi kangelased Levinson, Davõdov jm.

III.

Oma ajaloolises üleskutses 3. juulil 1941. a. nõukogude rahvale ja meie maa relvastatud jõududele määratles seltsimees Stalin järgmistes eredates sõnades nõukogude inimeste peamised omadused:

„Suur Lenin, loonud meie riigi, ütles, et nõukogude inimeste põhiomaduseks peab olema julgus, vahvus, hirmu kartmatus võitluses, valmisolek võidelda koos rahvaga meie kodumaa vaenlaste vastu. On tarvis, et need suurepäraseid bolševiku omadused saaksid Punaarmee, meie Punalaevastiku ja kõigi Nõukogude Liidu rahvaste miljonite ja miljonite pärisomaduseks.“

Rahvas vastas juhi üleskutsele teoga.

Nõukogude Liidu võidukalt lõpetatud Isamaasõda tõi uue hiigeljõuga ilmsiks nõukogude rahva suurima kangelaslikkuse. Seniajani kõigile tundmatud lihtsad inimesed, kes kinnitasid oma piiritut armastust isamaa vastu kangelastegudega, jäävad igavesti rahva mälestusse. Nende noorte kangelaste nimed (Zoja Kozmodemjanskaja, Liza Tšaikina, Aleksandr Matrossov, Oleg Koševoi jt.) vaimustavad järgmisi põlvi aina uutele ja uutele kangelastegudele.

Kõrvuti nende ajalooliste nimedega tulid meie teadvusse nõukogude kirjanike poolt loodud Suure Isamaasõja kangelaste ilukirjanduslikud kujud, missugustes on antud nõukogude inimese — sõjast aktiivse osavõtja — kõige karaktersemate omaduste üldistus (Fadejevi „Noor kaardivägi“, Gorbatovi „Alistamatud“, Šolohhovi „Nad võitlesid isamaa eest“, Simonovi „Vene inimesed“ jt.).

Nende teoste isiksuste kujude avamine õpilaste ees on samaaegselt ka nende hinnang. Mõningail juhtumeil võib olla soovitav ilukirjanduslike kujude kõrvutamine ajalooliste isikutega, Suure Isamaasõja kangelastega. Selletaoline kõrvutamine on kasulik ka üldharivast seisukohast: see annab õpilastele võimaluse mõtestada kirjanduse suhet tegelikkusse.

Noorkaardiväelaste kujud Fadejevi teosest „Noor Kaardivägi“ on veelgi üks tõend sellest, et sotsialistlik kord on juba loonud uue inimese oma uue, kommunistliku moraaliga, oma kõrge ideelisusega, tema surma- ja füüsiliste kannatuste põlgusega.

Kui Pavel Kortšagini kujus on näidatud, kuidas kujunes, karastus kodusõja tormides ja sotsialistliku ülesehitustöö raskustes sotsialistliku ajastu esimese perioodi noore inimese iseloom, siis Oleg Koševoi ja tema kaaslaste kujudes kujutatakse noore inimese kangelasliku loomuse kujunemist Suure Isamaasõja ajastul, Nõukogude maa surmaheitluste aastail vihaseima, salakavalaima ja halastamatuima vaenlasega — fašismiga. Fadejev kriipsutab alla kahe põlvkonna sugulust. Epigraafiks oma jutustusele on ta võtnud sõnad populaarsest kodusõja-aegsest laulust „Seltsimehed, edasi, koidule võitluses vastu“ ühes selle refrääniga: „Meie tööliste ja talupoegade noor kaardivägi“. Koos sellega näitab kirjanik kodusõja kangelaste mõju noorkaardiväelastele (märkmeid Ulja Gromovi vahariidest kaantega kaustikus N. Ostrovskist ja Kotovskist). Kõrvuti noorkaardiväelastega kujutab ta bolševike vana kaardiväe esindajaid, kes juhivad noorte tööd (Protsenko, Šulga, Valjko).

Romaani aluseks on võetud põrandaaluse kommunistlike noorte organisatsiooni „Noor Kaardivägi“ tekkimine ja võitlus Krasnodoni linnas selle okupeerimise päevist sakslaste poolt. Kirjanik on kasutanud tõelisi nimesid, fakte ja olukordi, mis on seotud „Noore Kaardiväe“ tegevusega Krasnodonis. Koos sellega on ta andnud stalinlike viisaastakute jooksul kasvatatud nõukogude noorsoo iseloomude ereda ja elava üldistuse. Kangelaslike noorkaardiväelaste (viie peakangelase — Oleg Koševoi, Ivan Zemnuhhovi, Uljana Gromova, Serjoža Tjulenini ja Ljuba Ševtsova) kujude analüüs peab näitama nii neile kõigile ühiseid jooni (kõrge kommunistlik ideelisus, kodumaarmastus, surmapõlgus, seltsimehelikkuse tunne, piiritu vaenlaste vihkamine) kui ka individuaalseid erijooni (Oleg Koševoi tasakaalus, arukus ja jõud; Ljuba Ševtsova tõrksus, liikuvus ja kirglikkus jt.) ja nende igauhe omataolist arenguteed.

„Noore Kaardiväe“ kangelaskujude kasvatuslik mõju meie kooli õpilastele on erakordselt sügav. Kangelased on temale lähedased nii maailmavaatelt kui ka ümbritseva elu tajumiselt, kui ealt nii ka ühiskondlikult seisundilt.

Siin pole tarvet õpilaste ette seada hindava laadiga küsimusi, näiteks: mis äratav kangelastes sümpaatiat meie vastu? Mis võime me neilt õppida? jne. Kangelaste põhiomaduste konstateerimine ise kostab enda eest.

IV.

Kasvatusliku mõju hiigeljõu ja sügavusega paistavad silma proletaarse kirjanduse looja A. M. Gorki kangelaskujud. Revolutsioonilise töölisliikumise osavõtjana Venemaal lõi vene sõnakunsti suurmeister A. M. Gorki sügavalt õiged, üldistavad kujud, milles peegelduvad vene revolutsiooni põhimised ajejõud. Gorki loodud kujude, oma vabastamise eest võitleva vene tööliklassi revolutsioonilise võitluse juhtide ja osavõtjate (Pavel Vlassov, Nilovna, Andrei Nahodka jt.) kasutamise metoodika kasvatuslikus plaanis on põhiliselt seesama, nagu nõukogude kirjanduse kangelastüüpide vaatlusel. Oktoobrieelsel ajastul Gorki kujutab vene tegelikkust õieti, konkreetselt-ajalooliselt, sidudes selle kujutluse „ideelise ümbertegevise ja töötavate inimeste sotsialismi vaimus kasvatamise ülesandega“ (Nõukogude Kirjanike Liidu põhikirjast). Ta on õigusega sotsialistliku realismi nõukogude kirjanike loova meetodi rajaja ja alusepanija.

Tööliste-revolutsionäärade tüüpide analüüsimisel jutustuses „Ema“ peab kirjanduse õpetaja avastama nende inimeste kogu ideelise rikkuse ja vaimse ilu. Gorki peakangelaste kujutamise meetod määrab ka nende analüüsi meetodi koolis. Kirjanik annab oma kangelased nende lakkamatu vaimse kasvu protsessis seoses revolutsioonilise liikumise, mille osavõtjad ja juhtijad nad on, kasvu ja arenguga, selle-

pärast kirjanduse õpetaja, käes mööda kangelase elutee üksiketappe, jälgib revolutsionääri arengu- ja kujunemisteed.

Rea õpilasile esitatud, varem läbimõeldud küsimuste ja nende ilukirjandusliku teose materjalidele põhinevate vastuste valiku tulemusena manab õpetaja õpilastele silme ette kangelase karakteristik. Nõnda näiteks Nilovna kuju analüüsimisel küsib õpetaja, kuidas elas Nilovna enne mehe surma, mispärast ta algul kartis Pavelis toimuvat muudatust jne. Õpilased vastavad neile küsimustele, vihjates teose tekstile ja nende vastustest kujuneb Nilovna täielik, terviklik karakteristik.

Pärast seda, kui on lahendatud kõik küsimused, mis suunati õpilastele, teeb õpetaja klassi ees mõningad üldistavad järeldused. Need koonduvad järgmiselt: alandlikust, mahalöödud, tumedast naisest Nilovnast sai teadlik, mehine, julge, kangelastegudele suuteline revolutsionäär. Ta ei muutunud selleks mitte äkki. Tema teadvuse kasvu soodustas algul Paveli ja tema kaaslaste propagandiline töö, seejärel tema enda poolt teostatav revolutsiooniline töö. Selles töös muutub Nilovna tõeliseks revolutsionääriks ja omandab kõik uue inimese, ühiskondlik-sotsialistliku ümberkorralduse eest võitleja jooned.

Mil määral on Nilovna tüüp eluline? Gorki kirjutas vastuseks ühe naislugeja kirjale: „Kas oli Nilovna olemas? Revolutsiooni ettevalmistamisel „põrandaalusest tööst“ võtsid osa ka emad. Ma tundsin üht eidekest, töölise-revolutsionääri ema, kes palveränduri sildi all kandis laiali revolutsioonilist kirjandust mööda tehaseid ja vabrikuid.

Sageli emad andsid vanglas kohtumiste aegu poegadele üle kirjakesi nende „vabaduses“ viibivalt seltsimeestelt.

Bolševike Partei Keskkomitee ühe liikme ema varjas komitee pitsatit oma peas, soengus. Žandarmid teostasid kahel korral läbiotsimise tema majas, kuid ei leidnud pitsatit. Selletaolised emad polnud kaugeleki haruldased.“

Seda töölise-revolutsionääri ema, keda tundis Gorki, kutsuti Anna Kirillovna Zalomovaks. Ta oli Nilovna prototüübiks.

Kas tähendab see, et Nilovna on tervikuna maha kirjutatud Zalomovalt? Loomulikult mitte. Gorki võttis temalt kõige eredamad jooned, tema revolutsioonilise tegevuse mõningad kõige eredamad küljed, liitis, sidus need paljudele naisrevolutsionäärile ühiste joontega ja lõi kirjandusliku tüübi.

Nilovna on tüüp, ta kehastab endas paljude naisrevolutsionäärile põhijooni, kes võitlesid ja võitlevad tööliste õnne eest kogu maailmas.

Kaasaegse kirjanduse kangelaslike kujude analüüsimisel antakse kangelase hinnang nii ajaloolisest kui ka kaasaegsest vaatepunktist. Nõukogude kirjandusteoses seatakse sageli kangelaslikele kujudele vastu rahva ja revolutsiooni vaenlaste kujud. Selle tõttu, et need kujud väheste eranditega (näiteks Ostrovnov) antakse kirjanike poolt teisel plaanil ja neil puuduvad vasturääkivad jooned, ei tekita nende hin-

nang analüüsimisel erilisi raskusi. Revolutsiooni vaenlaste kujudes on näidatud need tumedad jõud, millel püsis vana kurnamise ja rõhumise maailm. Need kujud kutsuvad õpilasis esile põlguse, viha ja meelepaha tunded. Hindav moment analüüsimisel suundub sellele, et õpilased määraksid oma suhtumise temasse.

Endastmõistetavalt neisse kahte rühma ei saa asetada kõiki inimkujusid, mis esitatakse nõukogude kirjanduses. On rida kujusid, keda ei saa kanda neist ei ühte ega teise rühma. Niisugune on näiteks Naguljnov „Ülesküntud uudismaas“. Kuid hinnang tuleb tingimata anda ka neile isikuile. Kui kahte esimesse rühma kuuluvad kujud kutsuvad lugejas esile enam-vähem kindlapiirilised tunded (esimesel juhul armastuse, teisel juhul viha jm.), siis vahepealsed kujud äratavad keerukaid tunde- ja emotsioonikomplekse. Naguljnov („Ülesküntud uudismaas“) näiteks on nõukogude lugejale lähedane oma sotsialistliku ülesehitustöö paatosega, maailmarevolutsiooni unistustega, vaenlaste piiritu vihkamisega. Kuid tema poliitilise teadlikkuse madal tase, külas toimuva klassivõitluse olukorra keerukuse mittemõistmine tema poolt kutsuvad lugejas esile rahulolematuse, meelepaha ja teised tunded. Sotsiaalsed ajalooliste tingimuste väljaselgitamine, mis on sünnitanud Naguljnovi taolised inimesed, on otsustav õpilaste sellesse inimtüüpi suhtumise väljaselgitamisel. Ajalooline vaatekoht on sel moel kangelase õigeks hindamiseks täiesti vajalik.

V.

Tunduvalt enam raskusi kohtab kirjanduse õpetaja vene klassikalise kirjanduse kujude kasutamisel kasvatuslikeks eesmärkideks. Kauge ajastu, õpilaste alati mitte küllaldane ajalooline ettevalmistus, mineviku kirjaniku teissugune, ajalooliselt piiratud maailmavaade, sageli puhtkeelelist laadi raskused — need on need erinevused, millega on siin tegemist õpetajal. Seejuures tegelaste hindamine muutub sageli keerukamaks kujude eneste vasturääkivuste tõttu.

Klassikalise kirjanduse kujude hindamisel tuleb lähtuda sellest meenodist, kuidas kasutas neid Lenin ja Stalin. Leninile ja Stalinile olid vene klassikalise kirjanduse negatiivsed kujud kõige sagedamini võitlusvahendiks revolutsiooni ja töölisklassi vaenlastega, võitlusvahendiks vana aja ideoloogiliste iganditega.

Oblomovi kuju oli Leninile kõige tardunu, liikumatu, seisva kehasuteks. Lenin ei kasuta neid mitte ainult feodaal-pärisorjusliku tege-likkuse nähete karakteristikaks, vaid ka järgnevate ajastute iseloomustamiseks. Vana ei kao mitte ühekorraga. Tema elemendid säiluvad veel kaua kvaliteedilt uutes igandis. Oblomovlust leiab Lenin narodnikutel, kellele on omased „määratud härraslikud“ — oblo-movlikud illusioonid (XVI k., lk. 132). Oblomovlus on tüüpiline men-ševikele, kes võitlesid parteilise distsipliini vastu, fraktsioonide loo-

mise eest partei sisemuses: „Inimestele, kes on harjunud vabade tuhv-
lite ja öökuuega, perekonnaringilise oblomovlusega, näib formaalne
põhikiri kitsana, ahtana, rusuvana, madalana, bürokraatlikuna, päris-
orjuslikuna, „vaba“ ideelist võitlust abistavana“ (VI köide, lk. 310).

Lõpuks arvab Lenin, et oblomovluse igandid säiluvad isegi Nõuko-
gude maa tingimuses, kui on likvideeritud kõik kodanliku korra alu-
sed. 1922. aasta märtsis metallistide liidu kommunistliku fraktsiooni
kongressil, ettekandes „Rahvusvahelisest ja sisemisest olukorrast“
ütles Lenin, vihjates võitluse vajadusele bürokratismi elementidega
ja liikumatusega nõukogude aparaadi töös: „Jätkub, kui meid vaadata,
kuidas meie peame istungeid, kuidas meie töötame komisjonides, et
ütelda, vana Oblomov on alles, ja teda tuleb kaua pesta, puhastada,
ropsida ja peksta, et sest mõistlikku välja tuleks“ (XXVII k., lk. 177).

Lenini ütelsest on möödunud 24 aastat. Selle aja kestel on
teostatud hiigelvõitlus vana iganditega meie maa inimeste teadvuses
ja argielus. Kuid oleks sügav eksitus ütelda, et meie päevil pole enam
mingisuguseid oblomovluse elemente säilunud.

Unistava sentimentaalse mõisniku Manilovi tüüpi on Lenin kasu-
tanud võitluseks igasuguse pinnatu unistamisega, tegude asendamist
sõnadega. Neid omadusi leiab Lenin narodnikutel, kes unistavad klas-
side leppimisest („Manilov istub igas narodnikus“); manilovlus on
omane menševikele ja liberaalidele.

Seltsimees Stalin kasutab oma poliitilisi esinemisi vene klassika-
lise kirjanduse kujusid võitluseks niihästi mineviku iganditega nõu-
kogude tegelikkuses kui ka võitluseks Nõukogude Liidu vaenlastega.
Targa kivirüüdi kuju Saltõkov-Štšedrini muistendist, rumaluse ja
arguse kehatust, on võitlusvahendiks „mõningate parteilähedaste väi-
kekodanlaste“ „totruse tühjusega“.

Bürokraat — rumaluhke agara ülemuse tüüp Saltõkov-Štšedrini mui-
nasjutust on olnud seltsimees Stalinile võitlusvahendiks Nõukogude
konstitutsiooni kriitikutega, kes kuulutasid Nõukogude Liidu puhtalt
geograafiliseks mõisteks ja unistasid sellest, et teda sulgeda.

Nõukogude tegelikkuse faktid kõnelevad sellest, et kapitalistliku
mineviku igandite ületamine töötajate teadvuses ja elu-alus seisab
veel päevakorras. Ammu on juba likvideeritud kõik põhilised põhju-
sed ja tingimused, mis sünnitasid Hlestakovid, Moltšalinid, unterid
Prišibejevid, Sobakevitšid, Belikovid ja nendetaolised, kuid nende
kurbade minevikukangelaste lapselapsed ja lapse-lapselapsed on veel
siin-seal siiski säilunud ja harva avaldavad end, annavad endast elu-
märke.

Selles suhtes on väga huvitav sm. Ždanovi väljendus UK(b)P XVIII
kongressil. Oma referaadis „Muudatused UK(b)P Põhikirjas“ peatus
sm. Ždanov mõningate laimajate tegevusel, kes „hakkasid sellesse
tooma mõningat ratsionaliseerimist“.

„Nõnda näiteks,“ teatab sm. Ždanov, „Aleksejev, partei liige 1925.
aastast, Irbliiski rajooni parteikabineti juhataja (Krasnojarski kraisis).

Ta töötas halvasti, kogu oma aja pühendas laimavate avalduste kirjutamisele ausate kommunistide ja parteitute õpetajate peale.

Siin oli tal „asju“ palju ja ta pidas endal nimestikku erilahtritega: „suur vaenlane“, „väike vaenlane“, „vaenlasekene“, „tilluke vaenlane“ (Uldine naer). Pole vajadust üteldagi, et ta lõi rajoonis täiesti võimatu olukorra. Lõppude lõpuks heideti ta parteist välja kui laimaja.

Seoses Aleksejeviga ma mõtlesin, keda meenutab niisugune tüüp, ja mulle meenus Sobakevitš Gogoli jutustusest „Surnud hinged“. Sobakevitš, nagu teada, pidas kõiki petisteks ja mõrtsukaiks. Kui Tšitšikov tunnistas üles Sobakevitšile, et temale kõige enam meeldis kubermangulinnas politseimeister oma otsekohesuse ja lihtsüdamlikkuse pärast, vastas Sobakevitš külmavereliselt:

„Petis. Müüb, petab ja lõunatab koguni teiega koos! Ma tunnen neid kõiki: nad on kõik petised, kogu linn on seal niisugune: petis istub petise peal ja ajab petist taga. Kõik on Kristuse müüjad. Ainult üks korralik inimene on seal: prokurör, ja seegi, kui õigust ütelda, on siga.“

Sobakevitši lapse-lapselapsed on ilmesti elanud meie päevini, siin-seal on koguni pugenud parteissegi. Tuleb haarata luud kõvemini pihku ja pühkida meie partei majast selletaoline praht.“

Mineviku negatiivsed kujud tulevad esitada õpilastele nõnda, et need mobiliseeriksid neid võitlusele hlestakovluse, manilovluse ja muude mineviku iganditega.

Peab siiski pidama silmas, et mineviku negatiivsete tüüpide hindamisel kaasaegsest vaatekohast on hõlpus langeda antihistorismi, mitte-küllaldaselt põhjendatud ja läbimõeldud analoogiasse kaasajaga.

Need mineviku tüübid tuleb asetada oma aja konkreetset ajaloolis-sisse tingimusesse, et õpilastele oleks mõistetav, kuidas nad kasvasid ja kujunesid. Kõigi mineviku võrdluste puhul kaasajaga on vajalik alla kriipsutada niisuguste võrdluste suhtelisust ja tinglikkust. Eriti tähtis on vihjata sellele, et meie ühiskonnas on likvideeritud need põhilised tingimused, mis sünnitasid need inimesed, ja et meil praegu on tegemist ainult mõningate mineviku iganditega.

VI.

Vana Venemaa ei tundnud mitte ainult Deržimordasid (Pealõuad) ja Araktšejeveid, mitte ainult Maniloveid ja magus-läägeid liberaale Penotškinaid, ja krahve Heidenove, juudast Golovljovi ja juudast Trotskit. Kangelaslik vene rahvas on oma oleluse mitmesajandilise perioodi vältel oma rüpest esile tõstnud monumentaalseid kangelaskujusid, kes kehastavad endas rahva parimaid iseloomujooni: mehisust, armastust kodumaa vastu, humanismi, eneseohverdust, nõrkade ja rõhutute kaitset, vabadusearmastust, võitlust valitsejate ning valitsevate klasside vägivalga vastu.

Seoses sellega ei saa jätta meenutamata seda karakteristikat, mis annab Herzen aadlikest revolutsioonäridele-dekabristidele:

„Tundub, et mis asjalikku võiks idaneda, kasvada, kõveneda neil peenardel Araktšejevite ja Manilovite vahel? Mida kasvatavad need emad, kes ajasid omal laupa, lõikasid palmikuid, peksid teenreid, need isad, kes olid orjameelsed kõigi ülemate, metsikud türannid kõigi alamate vastu? Kuid just nende seas arenesid 14. detsembri inimesed, kangelaste falang, keda on tõidetud nagu Romulust ja Remust metslooma piimaga... See on tulnud neile kasuks. Need on mingid vägilased, kes taotud puhtast terasest, sõdurid-võitlusvennad, kes lähevad teadlikult vastu ilmsele surmale, et äratada uuele elule uus põlvkond ja puhatada lapsed, kes on sündinud timukluse ja orjalikkuse keskkonnas.“¹

Veelgi selgemalt väljendas seda sama mõtet „kahe Venemaa“ olemusest, vajadusest neid eraldada, kui on juttu patriotismist, Vladimir Iljitš Lenin oma artiklis „Suur-venelaste rahvuslikust uhkusest“: „Kas on meile, suur-venelaste teadlikele proletaarlasile, võõras rahvuslik uhkustunne? Muidugi mitte! Meie armastame oma keelt ja oma kodumaad, me töötame kõige enam selleks, et tõsta tema töötavaid masse (s. o. ⁹/₁₀ tema elanikkonnast) demokraatide ja sotsialistide teadlikule elule. Meil on kõige valusam näha ja tunda, missugust vägivalda, rõhumist ja teotust teostavad meie ilusa kodumaa kallal tsaari timukad, mõisnikud ja kapitalistid.

Me oleme uhked sellele, et see vägivald on esile kutsunud vastupanu meie keskel, suur-venelaste keskkonnas, et see keskkond on sünnitanud Radištševi, dekabristid, 70. aastate revolutsioonärid — raznotšintsid, et suur-vene töölisklass lõi 1905. a. revolutsioonilise masside partei, et suur-vene talupoeg hakkas selsamal ajal muutuma demokraadiks, hakkas kukutama pappe ja mõisnikke.“²

Vene klassikalises kirjanduses on peegeldunud ka see „teine Venemaa“. Tõsi küll, tema kangelaslikud kujud on real põhjusil küll üsna väiksearvulised. Alles pärast Oktoobrirevolutsiooni said kirjanikud täie võimaluse vabalt kujutada töölisi, rahvakangelasi. Enne oktoobrit õnnestus ainult mõningail klassikuil-kirjanikel vaatamata tsaaritsensuuri takistustele ja tõketele näidata oma kangelasi, kasutades Aisopose keelt. Selle rühma kujude seas peab kunstilise tõejõu ja ühiskondlik-poliitilise tähenduse poolest esikohale tõstma N. G. Tšernõševski loodud kutselise revolutsionääri Rahmetovi kuju. Kuigi ta ei kuulu vene revolutsionääride teise põlvkonda, võib täiel määral rakedada seda karakteristikat, mis andis Herzen „14. detsembri inimesele“. See on tõesti hiiglane, taotud puhtast terasest, sõjakaaslane.

Aisopose keel, mida kasutas Tšernõševski, et viia oma romaan läbi tsensuuri, ei andnud autorile võimalust näidata oma kangelast terves pikkuses. Kuid ka sellel kujul nagu Rahmetov sai ta tuntuks oma luge-

¹ Herzen. Valitud teosed. 1937. a., lk. 349.

² V. I. Lenin. Teosed. 3. tr. XVIII köide, 81 lk.

jaile ja etendas määratu suurt revolutsioonilis-kasvatuslikku osa. Kaasaegseile ja järeltulevaile põlvkondadele oli kutselise revolutsioonäari Rahmetovi kaju selleks elavaks eeskujuks, mis mitte ainult ei kutsunud kangelaslegudele, vaid õpetas ka praktiliselt, kuidas valmis-tutakse kangelaslegudele.

Selle rühma kujude analüüsi puhul tuleb alla kriipsutada erinevust, mis valitseb revolutsiooniliste raznotšintside ja proletaarsete revolutsioonäaride vahel. Kujude hindamist ajaloolisest vaatevinklist peab kaastama hindamine kaasaegsest, kommunistlikust vaatevinklist. Seejuures võivad erakordselt olulist osa mängida kangelaste kõrvu-tamised, näiteks Rahmetovi ja Pavel Vlassovi, Rahmetovi ja Levin-soni jne.

Meie suurkirjanike teoseis on leidnud peegelduse eesrindlike ini-meste, eesrindlike progressiivsete ideede ja oma ajastu meelelaadi kandjate kujud.

Äärmiselt mitmekülgne on olnud kirjanike lähenemine nende ini-meste kujutamisele. Ühtedel juhtudel näeme me autori maskeeritud uskumatust oma kangelase (Bazarovi) programmi elulisusse, teistel juhtudel — kangelaste avalikku vaimustust (Tatjeva), kolmandail juh-tudel autori ideede ja meelelaadide (Levin) avaldamist kangelase avaldusis jne.

Tuleb arvestada kirjaniku suhtumist kangelasse. Kaasaegne lugeja jälgib siira kaasaelamisega lemmikkangelase kõiki elutee peripetiisid ja läbielamusi. Lugejat erutavad nii samasuse kui ka erinevuse mo-mendid, missuguseid ta avastab oma elukogemuste ja oma läbiela-muste kõrvutamisel kangelase elukogemuste ja läbielamustega. Selle rühma kujude analüüsimisel on vajalik otsekoheselt vastata küsi-musile: mille poolest on meile kangelane lähedane ja mis on tema vaadetes ja käitumises meile võõras ja vastuvõtmatu?

Mis suhtes meie võime jäljendada teda oma käitumises ja mis kut-sub kangelases esile meie hukkamõistu?

Loomulikult, niisugune hinnang ei tohi viia naiivsele realismile. Õpilastele tuleb anda õige ettekujutus kangelasest.

Tatjana karakteristika puhul on vajalik osutada tema lähedusele rahvaga, lihtsusele, siirusele, elavale mõistusele, armastustunde süga-vusele ja püsivusele, kõrgetele moraalsetele omadustele, ükskõiksu-sele maailma naudingute ja lõbude vastu. Just nende joontega kut-sub ta esile meie sümpaatia.

Pärast teoste küllalt sügavat tundmaõppimist võib Bazarovi karak-teristika puhul asetada otse õpilaste ette küsimuse, mis temas veetleb meid ja mille poolest jääb ta meile kaueks. Õpilased oskavad ilma erilise vaevata leida õige seisukoha selles, kui ainult õpetaja on pühen-danud vajalikku tähelepanu ajaloolisele olukorrale endale, milles kas-vas ja elas Bazarov, ja autori suhtumisele oma kangelasse.

Bazarov kutsub esile meie sümpaatia oma demokratismiga, otsustava ja järjekindla võitlusega mõisnikkonnaga, usuga teaduse jõusse ja sel-

lele andumusega, sõltumatus püüdega, tahtjõuga, suure mõistusega. Unustamatu mulje lugejale avaldab see „surmapõlgus“, mida ilmutab Bazarov, kui näeb selle möödapääsmatust.

Kuid paljud on tema vaadetes ja käitumises võõrast meie ajale. Me ei või nõustuda Bazarovi vaadetega kunstile, luulele, armastusele, ühiskondlikule tegevusele, talupoegkonnale, perekonnale. Meie lahendamiseks kõik need küsimused hoopis teisiti.

Õpilastel enestel on sageli raske teha kõiki neid järeldusi. Neid teeb õpetaja, tuginedes õpilaste elukogemustele.

Kommunistlikust vaatekohast antakse hinnang ka teistele vene klassikalise kirjanduse positiivsetele kangelastele, kes kehastavad ühes või teises vormis oma ajastu humaanseid ideid ja püüdlusi. Uhtede või teiste kangelaskujude progressiivsusaste on erinev, erinev on ka autori suhtumine oma kangelasisse (kõike seda tuleb arvestada kujude konkreetset ajaloolisel analüüsimisel). Kuid kangelaste hinnang meie seisukohast peab alati leidma aset mistahes minevikuteose vaatlemisel.

VII.

Suur Isamaasõda, mis lõppes fašistlike hordide täieliku purustamisega ja hitlerliku Saksamaa kokkuvarisemisega, kattis suure vene rahva kustumatu kuulsusega. Miljonid vene inimesed avaldasid suurimat kangelaslikkust ja piiritut armastust sotsialistlikule kodumaale. Teades, mille eest ta võitleb, kaitstes sotsialismi suuri vallutusi, vaimustus meie rahvas sellest võitlusest ja mineviku kangelaslikest kujudest.

Seltsimees Stalin oma kõnes Punaarmee üksuste paraadil 7. novembril 1941. a. Punasel väljakul osutas ajaloolise eeskuju määratule tähtsusele.

Ta ütles sõdurite poole pöördudes:

„Sõda, mis te peate, on vabastussõda, õiglane sõda. Vaimustagu teid selles sõjas meie suurte eelkäijate Aleksander Nevski, Dmitri Donskoi, Kuzma Minini, Dmitri Požarski, Aleksander Suvorovi, Mihhail Kutuzovi mehine kaju! Sütitaagu teis võitlustahet suure Lenini võidukas lipp!“

Rahvalaulikud ja poeedid, kroonikud ja kirjanikud oma teostes ülistasid nende suurmeeste kangelastegusid. Folklooris ja vana-vene kirjanduses leiame me galerii sõjamehi — rahvakangelasi, suuri patrioote, vene maa kaitsjaid, kes on seisnud tema vabaduse ja iseseisvuse valvel. Nende rahvakangelaste kujud koos sotsialismi võidukäigu eest võitlejate kujudega on erakordselt väärtuslik materjal meie nõukogude õpilasis nõukogude patriotismi, oma kodumaale piiritu armastuse ja andumuse tunde ning sügava vastutuse kasvatamiseks tema tuleviku eest.

Suulises rahyaloomingus on loodud böliinasid, mis ülistavad kangelasi-vägimehi. Kodumaa-armastus, mehisus, õnnetuste kaitsmine, vene rahva kallal vägivalda tarvitajatega võitlemine, võitlus tõe eest — need on vene vägilaste peamised jooned. Ilja Murometsa kuju analüüsimisel, kelles on tähendatud jooned leidnud kõige eredama kehastuse, pole vaja mitte ainult objektiivselt avada selle kuju ajaloolist põhja, vaid ka pöörduda meie tänapäeva poole, püstitada küsimused: kuidas ilmneb meie maal heroism? Kuidas võitleb nõukogude rahvas anastajatega? Mis oli peamine põhjus võidu kindlustamisel vaenlase üle?

Raskeim osa vene kirjanduse programmist keskkoolis on vana-vene kirjandus. Ajajärgu kaugus, teravasti väljendatud religioosne tendents vana-aegseis kirjandusteostes ja lõpuks nende vananenud keel — kõik see teeb õpetaja töö väga keerukaks.

Vanemas kirjanduses me leiame tegelasi, kes kehastavad vene rahva elulisi jooni ja ideaale tema iseseisva riikliku elu esimesil sajanditel. Venemaa pind oli paljude sajandite kestel tõkkeks, mis takistas ränduritel teed Aasiast Euroopasse. Võitluses sõjakate ja liikuvate rändrahvastega kujunes välja vene rahva visa ja mehine iseloom.

Esimesele kohale nii ajalt kui ka kunstiliselt väljendusjõult tuleb asetada monumentaalseid kangelasi „Loost Igori sõjaretkest“, XII sajandi tundmatu vene poeedi geniaalsest loomingust. Igor Severski, tema venna Vsevolodi ja nende sõjakaaslaste kujudes leidsid väljendust piiritu kodumaa-armastuse, kõrge mehisuse ja seltsimehelikkuse jooned.

Mõningad refräänid kõlavad nagu omataolised loosungid, mille all peetakse võitlust kodumaa vaenlastega: „Polovetside maale, vene maa eest“, „Parem juba olla tapetuna kui olla vangis“ jne. Kõike seda võib suurepäraselt kasutada koolis kui nõukogude patriotismi ja sõjalise hiilguse kasvatamise vahendina. Õpetaja võib ja peabki lõpetama „Loo Igori sõjaretkest“ kangelaste analüüsi rea õpilastele suunatud küsimustega: Missugused rahvuslikud iseloomujooned peegelduvad neis kujudes? Tooge näiteid sõjalisest kohusetundest ja kodumaa-armastusest meie päevil? jne.

Suure kaastunde ja armastusega on poeet kujutanud oma kangelase Igori selget ja õiglast palet. Poeedi tunded kanduvad edasi lugejasse. Meid vaimustab Igor Severski piiritu kangelaslikkus, mehisus ja kodumaa-armastus. Koos „Loo,“ autoriga tunneme me sügavasti kaasa sellele tähelepanuväärsele Venemaa patrioodile, keda tabas ebaõnn võitluses kodumaa vaenlastega.

Igor on kangelaslikule vene rahvale omaste joonte kandja, joonte, mis alati ilmnevad rasketel eluhetketel, kui on vaja kaitsta isamaad, kaitsta kodumaad.

Igor on julge ja paindumatu oma otsustes. Vaatamata halvale ennustusele algab ta julgelt sõjaretke, sisendades julgust ja otsustavust oma alluvaile ja kaaslastele. Sõjakäigu algust tähistavate, Igorile eba-

soodsate sündmuste süngel foonil kerkib tema julgus väga raljeefselt ja piltlikult esile.

Sõjaretke loo käsitlemine toob esile järjekindlusega vürsti-väejuhi kirgliku ja julge loomuse. Igor, tema kaaslased, tema salkkond on julged ja hiilgavad. Igor on lahinguväljal alati eesotsas, kõige ohtlikumas paigas. Ta tõttab rasketel hetketel appi vend Vsevolodile, ta tungib julgelt vaenlaste kallale. „Parem olla tapetud kui vangis“ — on loosung, mille all võideldakse.

Vana-vene teistes kirjandusteostes leiame me samuti palju kirjanduslikke kujusid, mis küll jäävad maha oma kunstiliselt jõult „Loo“ kujudest, kuid ometigi omavad suurt kasvatavat tähtsust. Niisugune on vägimees Evpati Kolovrat jutustusest „Bathu sõjaretkest Rjazanile“.

Umberlökkamatud oma jõult on Aleksander Nevski ja Dmitri Donskoi kujud („Aleksander Nevski elu“ ja „Donitagune“).

Väga huvitav on kasvatuslikus suhtes vene XV sajandi matkaja Afanassi Nikitini kuju, kes oli väsimatu kaugete maade uurija, tuline patrioot ja peen vaatleja („Matk kolme mere taha“).

Muide on raske näidata ühtki niisugust teost, mille kujusid ei saaks nii või teisiti kasutada meie noorpõlve kasvatamise eesmärgil. Kogu küsimus seisneb selles, et leida neile pedagoogilises suhtes efektiivselt lähenemisviisi.

VIII.

Kujund-personaaž kui kirjandusteose tsentraalne element on kirjandusteoste tundmaõppimisega seotud moraalse kasvatuse põhimine vahend. Kuid kuju-isiksuse tundmaõppimine on lahutamatu seotud kirjandusteose kõigi külgede tundmaõppimisega ja esmajoones tema ideelis-temaatilise sisu avamisega.

Seadmata enese ette ülesannet avada ilukirjanduse vahenditega õpilaste moraalse-poliitilise kasvatuse kogu probleemi, peatume ainult üksikuil näitel, mis näitavad, kuidas kirjanduslike kangelaskujude läbitöötamine kasvatuslikel eesmärkidel ühendub teose ideelis-temaatilise sisu avamisega.

Fadejevi romaanis „Kaotus“ on antud terve galerii partisaniliikumise esindajaid eesotsas Levinsoniga, partisanisalga juhiga. Kujude analüüs läheb tingimata üle romaani ideelis-temaatilisele analüüsile. Levinsoni kuju analüüs lõpeb küsimuse püstitamisega selle kohta, mis-sugust osa etendas partei partisaniliikumise organiseerimisel ja juhtimisel, võitluses nõukogude võimu kindlustamiseks.

Levinsoni kui komandöri ja inimese põhijooned (kõrge bolševistlik ideelisus, organisatsioonilised võimed, oskus kiiresti arvestada kujunenud olukorda, partisanide psühholoogia mõistmine, kindlus ja otsustavus ettevõetud sammude teostamisel, juhtimise paindlikkus, isiklik mehisus, sügav, ehtne humanism) loovad õpilastele ehtsa komandöri-

bolševiku tõelise palge. Kuid sellesama kuju kaudu avaneb ka autori ideeline ülesanne — näidata bolševike partei juhtivat osa sotsialistlikus revolutsioonis.

„Kaotuse“ kahe kontrastse kuju — Metšika ja Morozko — analüüs siirdub samuti romaani ideelis-temaatilise sisu analüüsiks. Metšik, kes kehastab endas väikekodanliku individualismi põhimisi jooni („ainult enese eest“) lõpetab oma tee seltsimeeste ja revolutsiooni reetmisega. Missugune ideeline mõte on sel kujul romaanis? Neis paljastab Fadejev mõningate vene intelligentsi rühmade väikekodanlikku individualismi.

Seesama küsimus tekib ka Morozko kuju analüüsimisel. Morozko kuju kaudu on näidatud mõningate töölisnoorte rühmituste tee revolutsioonile ja revolutsioonis. Kui partisanivõitluse katsumised äratavad Metšikas individualismi, kisivad talt revolutsioonääri maski, paljastavad tema reeturlikku olemust, siis needsamad katsumused avaldavad Morozkos vastupidist mõju: nad lämmatavad tema hinges kõik, mis oli selles anarhilist ja individualistlikku, muudavad Morozko tõeliseks rahvakangelaseks, kes tunneb kogu ühtekuuluvust kollektiiviga. Kõige otsustavamal hetkel, kasakatega kohtumise hetkel, tas ei teki enese päästmise mõtetki, „peale võimaluse päästa neid“ (s. o. oma kaaslasi ohust). See, oma kollektiiviga ühtekuuluvustunne on Morozko kangelasliku võitluse alus ja sunnib teda kõikumatult andma oma elu revolutsiooni eest.

Sedasama teed, üksikute kaevuritest ja talupoegadest partisanide kujude kaudu, avab Fadejev kättemaksu tema partisanide võitluses ja tööliste ning talupoegade masside revolutsioonis.

Veelgi keerukamad võtted teose ideelis-temaatilise sisu avamiseks on vajalikud klassikalise kirjanduse tundmaõppimisel. Pedagoog peab silmas pidama, et kaasaja lugejat eraldab sellest ajastust, mil elas teose kangelane, enam või vähem pikem ajalooline ajalõik ja et kirjaniku maailmavaade erineb meie maailmavaatest. Selletõttu teose ideelis-temaatilise sisu analüüsimisel ei või õpetaja piirduda ainult selle väljaselgitamisega, kuidas autor on lahendanud need või teised probleemid (patriotism, sõjamehe kohustus, sõprus, armastus jne.). Ta peab näitama õpilastele, kuidas ühiskonna ja meie kodumaa ajalooline arengukäik muudab mõistete sisu, kuidas sotsialistliku ühiskonna tingimused sünnivad uued kõrged moraalsed omadused, mis on tingitud sotsialistlikust korrast, kommunistlikust moraalist. „Me pole enam need venelased — ütles sm. Ždanov — kes olime enne 1917. aastat ja Venemaa pole meile ka enam see, ja loomuski pole meil enam see. Me oleme muutunud ja välja kasvanud koos nende suurimate ümberkujunemistega, mis on juurteni ümber kujundanud meie maa palge.“

Töö Puškini patriootilise sisuga luuletuste analüüsimisel („Venemaa laimajaile“, „Borodino aastapäev“, „Püha haua ees“ jne.) lõpeb meie nõukogude patriotismi ja Puškini patriotismi erinevuste väljaselgitamistega. Majakovski luuletuste tundmaõppimine poeedi ja poeesia

ühiskondliku elu osatähtsuse teemal („Kõnelus rahandusinspektoriga luulest“, sissejuhatus poemile „Täie häälega“ jm.) peavad näitama Majakovski vaadete lähidust selles küsimuses vene XVIII ja XIX sajandi poetidele (Lomonossov, Rõlejev, Puškin, Lermontov jne.). Teisest küljest, kõneldes sellest traditsioonilisest vene poeesia suunast, tuleb kritiseerida kõige tõsisemalt antiühiskondlikku, individualistlikku vaatekohta poeesiales, mis on leidnud oma kõige viimistelduma väljenduse dekadentide ja sümbolistide teoses („Kunst kunsti pärast“ teooria).

Puškini luuletused armastuse ja sõpruse teemadel („A. P. Kernile“, „Kauge isamaa randadele“, „19. oktoobril 1825. aastal“, „J. J. Puštšini“ jt.) annavad tänuväärse materjali nende vormide väljaselgitamiseks, millesse voolavad need tõeliselt inimlikud tunded meie nõukogude tingimuses (näiteks Saburov ja Maslennikov, Saburov ja Anja K. Simonovi jutustuses „Päevad ja ööd“).

Ajaloolise ja kaasaegse vaatekoha ühtsus, hariva ja kasvatava lähenemise ühtsus kangelase karakteristikale, hoidumine kangelase ülekanemisest meie olustikku ja selsamal ajal temas meie ajastule lähedaste joonte väljaselgitamine — niisugused on põhiprintsiibid, millest peab juhinduma kirjanduse õpetaja meie nõukogude üldhariduslikus koolis. Need printsiibid aitavad tal lahendada kooli kõrgeid ülesandeid — teostada kultuursete, haritud, kõrgesti moraalsete inimeste kasvatamist, kes on suutelised lõpule viima kommunismi üleshitamise suurt ülesannet.

Sõnaliikidest ja lauseliikmetest kooli-grammatikas nõukogude keeleteaduse seisukohalt.

Professor K. KURE.

Emakeele õpetamise ülesandeks keskkoolis on valmistada täiesti kirjaoskajaid inimesi, kes valdavad keeleteaduse aluseid. Emakeele õpetamisel on peale puhtpraktilise ülesande — õpetada lastele ortograafiat ja interpunktsiooni — veel määratu suur üldhariduslik ja kasvatulik tähtsus.

Keel on Marxi ja Engelsi definitsiooni järgi praktiline reaalne teadvus. „Keel on sama vana kui teaduski. Keel just ongi praktiline, ka teiste inimeste jaoks eksisteeriv ning ainult sellesamaga ka minu endagi jaoks eksisteeriv reaalne teadvus, ja samuti kui teadvuski tekib keel tõelisest vajadusest suhelda teiste inimestega“ (Marx ja Engels, „Saksa ideoloogia“). Keel on ühiskondlik nähtus ja kuulub ideoloogi-

liste pealehitiste valda. Ta on õieti kõikide põhiliste ideoloogiate eksisteerimise vormiks.

Ühiskondliku elu aluseks on materiaalne tootmisprotsess. Inimene on tööriistu tootev loom. „Töö lõi inimese,“ ütleb Engels. Koos inimese tekkimisega tekib ka teadvus, mis on oma olemuselt suhete mõistmine, sest ühiskondlikus tööprotsessis on kollektiivi liikmetel vaja mõista, millistes suhetesse tuleb astuda neil üksteisega ja neid ümbritsevate esemetega, ühtlasi on inimestel ka vaja üksteisele mõista anda, millistes suhetesse neil tööprotsessis tarvis astuda. Nii tekib mõtlemine ja keel. Teadvus eksisteerib realselt keele kujul. Keel on mõtlemise eksisteerimise vorm ehk kest. „Mõtte vahetu reaalsus on keel“ (Marx ja Engels, „Saksa ideoloogia“). Keel ja mõtlemine on tekkinud ja arenenud koos ühiskondliku tootmise alusel. Marx ja Engels: „Ei mõte ega keel moodusta endast erilist riiki, nad on ainult tõelise elu väljendused.“ Inimeste teadvuses peegeldub neid ümbritsev objektiivne maailm sõltuvalt nende ühiskondlikust praktikast. Kuid teadvus omakorda mõjustab keskkonda, nii-öelda „loob maailma“.

Keel ja mõtlemine moodustavad dialektilise ühtsuse. Nad mõlemad on ühe nähtuse — keel-mõtlemise — kaks külge. Ei ole mõtlemist ilma keeleta ega keelt ilma mõtlemiseta. Keele abil väljendab inimene küll oma mõtteid, kuid ilma keeleta ei oleks üldse mõtlemist. Keel on meie mõtlemise organiseerija.

Lenin kirjutab oma „Filosoofilistes vihikutes“: „Mõtte ajalugu = keele ajalugu?“, mis tähendab seda, et mõtlemise arenemist võib näha keele arenemisest, ehkki need mõlemad ei ole identsed.

Keel on tähtsaim sotsiaalne ühendusvahend ja ühtlasi ka arengu ning võitluse tööriist. Keele abil meie kasvatame ja õpetame lapsi koolis, anname neile edasi eelmiste põlvkondade teadmisi ja oskusi.

Sellest nähtub, kui tähtis on emakeelt koolis õppida mõtlemise arendamise eesmärgil. See tähendab, et keelt ei tule õpetada mitte ainult õigekirjutuse seisukohalt, vaid ka õpilaste üldharidusliku taseme tõstmiseks, nende mõtlemise ja maailmavaate arendamiseks. Akad. Marr ütles: „Keel ei ole mitte lihtsalt hääliitus, vaid ka mõtlemine, ja mitte üksnes mõtlemine, vaid mõtlemise vahetuste akumulatsioon, maailmavaadete vahetuste akumulatsioon.“

„Ei ole ainsatki sõna ega mitte ühtki keelelist nähet, mitte ühtki häälikulise keele osakestki, mis tema tekkimisel ei oleks olnud mõtestatud.“

Meie ei suuda keskkoolis keele ajalugu kuigi laialt ja sügavalt õpetada. Kuid teatavas ulatuses meie seda siiski võime teha ja peamegi tegema, et näidata, kuidas keel areneb koos ühiskondliku elu arenemisega. Õpilaste tase lubab keskkooli vanemates klassides keele ja mõtlemise arenemist sõnavara muutumise ja sõnade tähenduste muutumise alusel õpetada. Meie võime näidata, kuidas sõna „käsi“ on aluseks sõnadele „käsitama, käis, käsk, käskima“ jne., sõna „vesi“ on aluseks sõnadele „vedama, vedel, veis“ jne. ning kuidas uue asja esi-

nemisel endise funktsioonis uus asi saab vana asja nimetuse, näit. sulg — terassulg.

Kuid peale leksika tuleb õpetada grammatikat, seda keeleteaduse osa, mis uurib teatava keele ajalooliselt väljakujunenud kategooriaid (sõnaliike, arvu, aega, isikuid jne.) nende vastastikustes seadusepäras-tes seostes ja suhetes, uurida keele kui terviku elemente tema teata-val arenemisetapil ning nende kategooriate arenemist.

Emakeele õpetamisel on tähtis välja selgitada mõistelised suhted ja nende väljendamine keeles. On tarvis kindlaks teha keele grammatilised kategooriad, sest nende abil väljendatakse mõistelised (loogilised) kategooriad. Lenini ütluse järgi on kategooriad maailma tunnetuse astmed, mis aitavad maailma vallutada. Akad. Marri õpetuse järgi ei ole grammatilised kategooriad kõik korruga tekkinud, vaid üksteise järel, sõltuvalt inimeste ühiskondliku elu arenemisest, kusjuures nende tähendused on ajaloo vältel muutunud.

Eesti keeleteadlased on eesti keele grammatika alal võrdlemisi lühikese aja jooksul suure töö ära teinud. On kogutud, uuritud ja seletatud suur faktiline materjal. On kindlaks tehtud keele fonemaatilised iseärasused, käändkondade ja pöördkondade tüübid ning üldjoontes õigesti määratud sõnaliigid ja lauseliikmed. Eriti hästi on läbi töötatud ja kooli grammatikas antud lauseliikmeist sihtis.

Kuid metodoloogilistes küsimustes ei ole veel lahti saadud vanadest kodanlikest idealistlikest vaadetest, mis viib mõnikord sõnaliikide ning lauseliikmete seletamisel formalistlikele seisukohtadele. See formalism on eriti tugevnenud kodanliku Eesti eksisteerimise aastatel ja sellele on kaasa aidanud soome kodanlik keeleteadus.

Peeaaegu kõigis kooligrammatikates, mis on ilmunud kodanliku Eesti ajal, liigitatakse sõnad esiteks vormilt:

1) käändsõnadeks, 2) pöördõnadeks ja 3) abisõnadeks. Edasi jagatakse käändsõnad tähenduselt nimi-, omadus-, arv- ja asesõnadeks. Nii-sugune lähenemine asjale eraldab sisu vormist. Dialektiline materialism aga õpetab, et sisu ja vormi ei tohi üksteisest lahutada, seda enam teha vorm määravaks, vaid et neid tuleb alati koos võtta. Kaas-aegne keeleteadus nõuab, et sõnaliikide klassifitseerimisel on vaja aluseks võtta kolm momenti: 1) sõnaliigi semantika (täendus), 2) tema vorm ja 3) tema funktsioon lauses.

Üheks suuremaks puuduseks meie grammatikates osutub käänete vaatlemine ilma nende tähenduse tundmaõppimiseta. Seda ei tehta morfoloogias ega süntaksis. Õpilastel tuleb tutvuda käänetega ainult selle järgi, missugused lõpud neil on, kuid seda, missugune tähendus või tähendused on neil ja missugused funktsioonid on neil lauses, ei õpetata. Seega on keel mõtlemisest eraldatud ja grammatika puhtformalistlikuks muudetud, mis endastmõistetavalt ei arenda õpilasi, ei õpeta neid nägema, kuidas meie mõistelised kategooriad keeles väljenduvad. Niisugune olukord ei või õpilastes grammatika õppimise vastu huvi äratada, vaid teeb selle tähtsa aine kuivaks ja igavaks.

Samuti ei pöörata vajalikku tähelepanu tähenduslikule küljele ka pöördsona vormide tundmaõppimisel.

Abisõnade hulka loetakse määrsõnad, ees- ja tagasõnad, sidesõnad ning hüüdsõnad. Määrsõnade liik on eriti kirju. Siia on pandud kõik need sõnaliigid, mis mujale „ei kõlvanud“, nagu see oli varemalt ka vene keele grammatikas, kus aga sellest juba ammu on üle saadud.

Määrsõnade hulka on paigutatud vähemalt kolm järgmist sõnaliiki: 1) iseseisva tähendusega määrsõnad, mis lauses tavaliselt määrustena esinevad, nagu: *kõvasti, ruttu, paremini, eile, siia* jne.; 2) abisõnad, mis lauseliikmeiks ei ole, kuid mis lausele või tema üksikule osale mitmesugused erilised mõttevarjundid annavad, nagu kõvendamine, piiramine, eitamine jne.; näiteks: *ka, ju, ainult, ei, kas* jne.; 3) abisõnad, mis küll verbidega koos käivad, kuid mis lauseliikmeteks ei ole; näiteks: *ära, ette, alla, üles, sisse* jne. (viis ära, võtab ette, ajab üles). Neid on nimetatud kõrvalsõnadeks.

Kui lähtuda eelpool mainitud kolmest alusest, mille järgi meie sõnaliike klassifitseerime, siis on selge, et meil on siin tegemist kolme erineva sõnaliigiga, mida mingil moel ei saa üheks lugeda.

Kõigepealt on vaja märkida, et määrsõnad on iseseisva tähendusega sõnad, aga mitte abisõnad. Neil võivad olla tuletusliited ja osal neist on võrded. Mõned neist on nimisõna või teiste sõnaliikide käänded. Lõpuks nad on lauses lauseliikmeiks, vastates küsimustele ja laiendades tavaliselt pöördsonu. Näiteks: *Õpilased õpivad hästi* (kuidas?). *Auto sõitis kiiresti* (kuidas?). *Hommikul* (millal?) *sadas vihma. Siin* (kus?) *müüakse karjasaadusi.*

Kui nüüd nendega võrrelda niisuguseid sõnu, nagu: *ära, alla, ette, sisse, valmis, üles, peale, üle, juurde* jne., siis näeme, et viimased (kõrvalsõnad) pöördsonadega koos väljendavad tegevuse täielikkust ja lõplikkust, ilma lauses mingile küsimusele vastamata, välja arvatud juhud, kus neil iseseisev tähendus on säilinud. Järelikult nad ei esine eraldi iseseisvate lauseliikmetena, vaid kuuluvad verbi külge. Neid võiks võrrelda ees- ja tagasõnadega nimisõnade juures. Näit.: Laps sõi võileiva *ära*. Sõna *ära* ei vasta mingile küsimusele ega ole lauseliikmeiks ega iseseisva tähendusega sõnaks. Ta kuulub verbi *sõi* juurde. Näit.: Ema ajas poja *üles*. Sõna *üles* ei vasta küsimusele *k u h u ?* ega mõnele teisele. Näit.: Jaan pani *ette* teatrisse minna. Sõna *ette* ei vasta küsimusele, sest ei saa küsida *pani k u h u ?* või *k u i d a s ?*

Sellest järgneb, et neid sõnu ei saa kuidagi määrsõnadeks lugeda, ehkki nad oma enamuses määrsõnust on tekkinud ja praegu mõnikord määrsõnuna võivad esineda. Näit.: Ta läks *välja* (kuhu?). *Astuge sisse* (kuhu?). Aga *sisse* vedama, *välja* kuulutama! Määrsõnad ise on ka kord tekkinud nimisõnust ja teistest sõnaliikidest.

Praegu on need kõrvalsõnad verbidega liitunud nii, et moodustavad koos erilise mõistega verbi. Näiteks: *andma* — *ära andma, alla andma, kätte andma, sisse andma, välja andma, ette andma, peale andma, kokku andma, järele andma, kaasa andma* jm.; *ajama* — *ära*

ajama, üles ajama, peale ajama, alla ajama, täis ajama, ette ajama, taga ajama, järgi ajama, üle ajama, mööda ajama jne.; tegema — valmis tegema, ette tegema, sisse tegema, kaasa tegema jne.

Kõrvalsõnadel on oma eriline koht lauses ja nad võivad olla lauserõhulisteks sõnadeks. Sellest paistab, et neid sõnu ei saa koos verbigedega vaadelda, kui lihtsaid liitverbi osi.

Niisugused sõnad nagu *ka, ja, vist, küll* jne. ei oma ka iseseisvat tähendust, ei vasta küsimustele lauses ega saa lauseliikmeiks olla. Nad väljendavad kõneleja suhtumist sellesse, mis lauses on öeldud. Näit.: *Küll on ilus ilm! USA raudteelased hakkasid ka streikima. Sul on ju ülesanne lahendatud. Siia kuuluvad ka eitavad, jaatavad ja küsivad sõnad. Näit.: Ega ometi vihma hakka sadama? Kas söök on valmis? Jah, on.*

Võidakse ütelda, et need on peensused, mis kooligrammatikas võiksid ära jääda, seda enam, et kõrvalsõnad võivad vahel harva ka määr sõnadeks olla. Kui meie keelt õpetame ainult õigekirjutuse eesmärgil, siis võib see nii olla. Aga kui meie ei taha formalistlikult emakeele õpetusse suhtuda, siis ei ole see mingi peensus. Meie ülesanne seisneb selles, et õpilased keelt kui praktilist reaalselt teadvust mõistaksid, teda kui mõtlemise relva tundma õpiksid ja sel teel oma mõtlemist arendaksid. Keskkoolis on see tingimata vajalik. Õpilased peavad oskama keelt kasutada, aga nad peavad ka teadma, kuidas meie mõtlemine toimub. Meie ajal ei saa olla haritud inimest, kes ei tunne dialektilist ja ajaloolist materialismi. Aga Belinski sõnade järgi enne filosoofia õppimist on vaja grammatikat sisuliselt tunda.

Lauseõpetuse osas on kodanluse ajal ilmunud grammatikate formalistlik suhtumine eriti silmapaistev öeldise läbitöötamisel. Öeldist vaadeldakse kui verbi pöördelist vormi. Selle järgi loetakse abiverbi *on* öeldiseks niisugustes lausetes nagu: *Jaak on inimene. Hobune on loom. Rukis oli hea.* Kuid sõna *on* ei ole neis lauseis iseseisva tähendusega ja ei või seega kuidagi öeldiseks olla. Ta ei ütle siin midagi alusest. Lenin aga õpetab, et keeles väljendub vastandite ühtsus, et igas lauses võivad olla ja peavad olema dialektika elemendid. Lauses — *Jaak on inimene* on *Jaak* üksik ehk eriline, *inimene* aga üldine. Dialektika seisab siin selles, et *üksik* (eriline) on *üldine*, vastandid (üksik ja üldine) on identsed. „Üksik ei eksisteeri muidu, kui selles seoses, mis viib üldisele. Üldine eksisteerib ainult üksikus, üksiku kaudu. Iga üksik on (nii või teisiti) üldine. Iga üldine on üksiku osake või külg või olemus. Iga üldine hõlmab vaid ligikaudu kõiki üksikuid esemeid. Iga üksik kuulub mittetäielikult öeldisesse jne. jne.“ (Lenin, „Küsimusele dialektikast“).

Akad. Meštšaninov õpetab, et loogiline subjekt ja loogiline predikaat on mõistelised kategooriad. Olles väljendatud lause süntaktilises ehituses, saavad nad grammatilisteks mõisteteks, aluseks ja öeldiseks.

Ulaltoodud lausetes koosneb öeldis kahest sõnast ja teda nimeta-

takse käandsõnaliseks liitöeldiseks (*on inimene, ... on loom, ... oli hea*). Selles liitöeldises on öeldise mõtte kandjaks käandsõna, mida nimetatakse predikatiiviks ehk öeldistäiteks, kuna abiverb *on* osutub kõiteks ja väljendab aega, isikut, arvu, kõneviisi jne. Verbi *olema* võib asendada teatavates sõnaühendites ka mõni teine verb. Näiteks: *sai õpetajaks, jäi haigeks, läheb külmale jne.*

Mõnikord võib verb *olema* iseseisva öeldisena esineda, aga ainult siis, kui ta tähendab *eksisteerima* e. *olemas olema, viibima* jne. Näit. Mul on raamat. Ta on siin.

Nii siis öeldis jaguneb kahte suurde liiki: 1) pöörsõnaline öeldis (verbaalne predikaat) ja 2) käandsõnaline öeldis (nominaalne predikaat). Esimene vastab küsimusele: mis teeb (tegi) alus?, kuna käandsõnaline öeldis vastab küsimusele: mis on alus?, missuguses seisundis on alus?

Peab märkima, et kaugeltki mitte alati ei väljendata lauseliiget ühe sõnaga. Ikka on vaja sisuliselt, s. t. tähenduslikust küljest lauseliiget vaadelda. Lauses: *Tuul oli kõik kohad lund täis tuisanud* on öeldiseks *oli täis tuisanud*. Lauses: *Ta olevat olnud seal inseneriks* on öeldiseks *olevat olnud inseneriks*.

Kui verb ja noomen väljendavad koos ühe mõiste, siis tuleb neid koos üheks lauseliikmeks ja nimelt öeldiseks lugeda. Nii on sõnaühendid *piipu tõmbama, püssi laskma, suud andma, tööd tegema, osa võtma* jne. öeldiseks. Lauses: *Nina jookseb verd*, nina ei jookse, vaid jookseb verd ja loomulikult siis on öeldiseks *jookseb verd*.

Ka aluseks võib mitte üks sõna olla, vaid sõnaühend. Näiteks lauses: *Liiter piima maksis viis rubla* ei saa aluseks olla ei *liiter* ega *piima* eraldi, vaid *liiter piima*. Lauses: *Kolm töolist kandis telliseid teisele korrale* ei ole aluseks *kolm*, vaid *kolm töolist*. Lauses: *Isa pojaga sõitsid linna* on aluseks *isa pojaga*.

Uheks raskemaks küsimuseks on kaudse sihitise (indirektse objekti, määrussihitise) küsimus. Kooligrammatikates on kõik nimisõna käänded peale nimetava, osastava ja omastava määrustena antud, lähtudes jällegi vormist. Tõsi küll, määruse eriliikidena on antud ka kaudne sihitis, kuid õpilasi tutvustatakse sellega mööda minnes ja peatüki lõpul. Määrus ja kaudne sihitis erinevad aga sisult üksteisest tugevasti. Määrus näitab, kuidas ja missugustel tingimustel toimub tegevus. Ta näitab tegevuse viisi, kohta, aega. Kaudne sihitis aga märgib olendi või asja suhet tegevusele. Kui määrus vastab küsimustele *kuidas? kus? kust? kuhu? millal?* jne., siis kaudne sihitis vastab küsimustele *kellele? millele? kellel? millel? kellelt? millelt? kellesse? millesse? kelles? milles? kellest? millest? kellega? millega? kellelta? millelta?* jne.

Olendi või asja suhted tegevusele võivad väga mitmesugused olla, mis on grammatiliselt väljendatud erikäänete lõppudega üksi või käändelõpu ja ees- või tagasõnaga koos, ja neid suhteid on vaja

mõista. On eriline tähendus sõnal *põllule* lauses: *Mees läks põllule* (kuhu?) *kündma* ja lauses: *Andke põllule* (millele?) *väetist*.

Lausetes: *Lind on katusel* (kus?) ja *Vennal* (kellel?) *on raamat* on sõnad *katusel* ja *vennal* ühes ja samas käändes, kuid suhted, mis nad väljendavad, on väga erinevad. Ehkki lauses *Vennal on raamat* loogiline subjekt on *vennal* (võrdle *Vend omab raamatut*), on grammatiline alus selles lauses *raamat*. See on vana lokatiivne lauseehitus, mis erineb hilisemast nominatiivsest lauseehitusest. See baseerub teisel maailmavaatel, kus lauses oli mütoloogiline subjekt, kuna reaalne subjekt väljendati kohakäändes.

Võidakse öelda, et mõnikord on raske määrust eraldada kaudsest sihitisest, sest mõlemad väljendatakse ühtede ja samade käänetega. Meie ülesanne seisneb selles, et õpetada õpilasi mõtlema, selgitada, milliseid mõistelisi suhteid ja kuidas väljendatakse, et mõtlemise laboratooriumi süveneda ja keele ning mõtlemise dialektikat mõista. Seda saame siis teha, kui meie ei jää formalistlikule alusele, vaid tungime asja sisusse ja selgitame iga nähtust sisu ja vormi ühtsuse seisukohalt. Kujutage ette, et keegi tahaks alust ja sihitist üheks lauseliikmeks lugeda sel alusel, et nimetava ja osastava käändega väljendatakse niihästi alust kui ka sihitist. Vaevalt, et keegi sellega lepiks. Ja põhjendatult. Miks me siis peaksime sellest põhimõttest taanema teiste lauseliikmete eraldamisel? Kui peakski ette tulema juhtumeid, kus õpilased määruse ja kaudse sihitise üksteisega ära segevad, siis ei tule sellepärast mõttelise külje selgitamisest loobuda. Ja see on peaasi.

Akad. Štšerba ütles, et elu ei ole nii lihtne, et meie eesmärk ei seisa mitte selles, et õpilane ruttu ja eksimatult mingi vastuvaidlemata süsteemi järgi määraks täiendid, sihitised ja määrused, vaid selles, et õpetada õpilasi mõtlema. Mõtelda on raskem kui vastata päheõpitud valemite järgi, kuid mõtelda on v a j a.

Ravimtaimede kogumise organiseerimisest.

K. KÄRK.

Kodumaa loodusrikkuste tundmine ja kasutamine on suure poliitilise ja majandusliku tähtsusega ülesanne. Meie peame mõtlema sellele, kuidas igakülgsest ära kasutada neid taimeriigi rikkusi, mida omame. Me võime metsikult kasvavaid taimi kasutada toiduks, tehnikalisteks otstarveteks, uute kultuurtaimede väljaarendamiseks ja ravimite valmistamiseks.

Alustame oma tööd ravimtaimede kogumisega. Kui loodusteaduse õpetaja oskab organiseerida õpilasi sellele tööle, siis lahendab ta tähtsa probleemi ravimtaimede vajaduse katmisel. Taimede korjamine

ja kuivatamine nõuab täpsust ja puhtust, kuid ei nõua suuri füüsilisi pingutusi, mille tõttu nimetatud ülesanded on jõukohased isegi nooremate klasside õpilastele. Nii näiteks tulevad hästi toime 8—10-aastased õpilased rukkilille kroonlehtede, maikellukeste lehtede, maasika ja mustika marjade kogumisega.

Väga soovitav on siduda nimetatud tulunduslike eesmärkidega pedagoogilisi eesmärke, andes õpilastele teadmisi looduslikest tingimustest, milles kasvavad otsitavad ravimtaimed. Õpilastele tuleb avada silmad vaatlusteks loodustervikus. Pedagoogiliste ja ühiskondlikult kasulike ülesannete sidumine süvendab meie noorsoo kommunistlikku kasvatamist, mispärast juba käesoleval aastal asume seda tööd organiseerima täie tõsidusega.

Enne kui alustame õpilastega ravimtaimede kogumist, selgitame neile selle töö suurt tähtsust ja vajadust. Meie püüame õpilastes äratada huvi ühiskondlikust tööst osavõtu vastu mitte isiklike huvide (tasu ravimtaimede eest on võrdlemisi väike ja võib isikliku tuluallikana kõne alla tulla töö eriti hea organiseerimise puhul), vaid ühiskonna huvide tõttu. Rahva tervislikud huvid on antud juhul meie silmade ees. Haiguste vastu võitlemisele kaasaaitamine annab meile sügava rahuldustunde.

Teiseks tutvustame õpilasi mitmesuguste ravimtaimedega, millede õitest, viljadest, lehtedest ja maa-alustest osadest saadakse mitmesuguste haiguste ravimiseks väärtuslikke aineid. Toome õpilastele konkreetseid näiteid ja püüame nimetatud taimi näidata herbaariumimaterjalina või joonistena tabelitel, määrajates jne. Otstarbekohane on välja panna ligikaudu ravimtaimede kalendriplaan illustratsioonidega nende taimede kohta, mida korjatakse kevadel, suvel, sügisel.

Taimede kogumist teostades tuleb kogujal silmas pidada rida nõudeid, mis väärtusliku materjali saamiseks on väga olulised, tagavad materjali vastuvõttu ravimtaimede kogumispunktides ja hoiavad ära taimede röövkorjamist.

Röövkorjamisest hoidumiseks ei tohi üles kiskuda kõiki taimi, vaid tuleb osa neist jätta kasvama, et oleks järgnevatel aastatel neid samast kohast võimalik koguda. Ühelt põõsalt ei tohi koguda kõiki lehti. Maapealsete taimeosade kogumisel ei tohi üles kiskuda taime juurt. Juurte kogumisel tuleb muist juuri jätta kasvama. Koguda tuleb vaid neid taimi, mida kindlasti tuntakse. Koort tuleb koguda kevadel, kui see on lahti, kasve ja pungid kevadel enne pungade puhkemist, õisi võimalikult kohe pärast puhkemist ja lehti siis, kui taim on täiesti välja arenenud, s. o. õitsemise ajal või veidi varem. Terveid taimi tuleb koguda esimeste õite puhkemise ajal. Marju tuleb koguda siis, kui nad on täiesti küpsed. Seemneid kogutakse veidi enne lõplikku valmimist. Juurikaid ja juuri tuleb koguda sügisel, kui nad sisaldavad kõige enam toimivaid aineid, või kevadel enne noorte võsude tärkamist.

Ravimtaimede kogumiseks on sobiv kuiv päikesepaisteline ilm ja kohad, kus vähe tolmu. Kogutud maapealseid osi ei tohi vigastada ega muljuda, vastasel korral tekivad kuivatamisel nende pinnale plekid, mis muudavad ravimi väärtusetuks. Seepärast on soovitatav korjata maapealseid taimeosi laia põhjaga korvi.

Maa-alused taimeosad tuleb pärast väljakaevamist külma veega (soovitatav jooksva veega) puhtaks pesta.

Ravimtaimi kogutagu korraga ainult sellisel hulgal, et neid samal päeval saaks asetada kuivama. Kuivatada tuleb taimi õhukestes kihitides otseste päikesekiirte eest varjatud ja õhurikastes kohtades. Selleks sobivad katusealused ja pööningud. Koolis võiks selleks otstarbeks olla tühi ja puhas klassiruum, kus ventilatsiooni otstarbel tuleb avada vastasseisvad aknad või aken ja õhuklapp. Mõnel juhul tuleb kasutada ka kunstlikku soojust, kuid silmas pidada, et temperatuur ei tõuseks üle 40°. Enne kuivama asetamist tulevad jämedamad taimeosad (juured, varred) pikuti katki lõigata.

Kuivamisel kaotab taim umbes $\frac{3}{4}$ — $\frac{4}{5}$ oma algkaalust. Kuivatatud materjal tuleb korralikult laduda paberist kottidesse või puhastesse kastidesse ja hoida kuivas kohas.

Koolil on soovitatav nõuete-kohaselt kuivatatud ravimtaimede proovid välja panna nähtavale kohale, et õpilased teaksid, missugune peab olema väärtuslik, äraandmiseks nõutav kuivatatud materjal.

Väga oluliseks nimetatud töö organiseerimisel on loodusteaduse õpetaja tihe kontakt õpilastega, kes tunnevad huvi ravimtaimede kogumise vastu.

Ravimtaimede kogumine ja kuivatamine, mille lõpptulemuseks on väärtusliku materjali edasiandmine apteekidele, ei ole üldiselt keeruline ülesanne, kuid ta nõuab teadlikku suhtumist asjasse, mispärast õpetaja kaasaaitamine esialgu on siin suure tähtsusega. Töö organiseerija peab teadma, et vähim viga korjamisel (näit. korjatakse ravimina taimi, mis väliselt on väga sarnased teatud ravimtaimega, kuid milledes puuduvad ravimina toimivad ollused) ja lohakus kuivatamisel võivad teha saaduse kvaliteedi mitte ainult väheväärtuslikuks, vaid isegi kõlbmatuks.

Väga oluliseks tuleb pidada seda, et õpetaja enne, kui ta asub õpilastega ravimtaimede kogumisele, tutvuks selle ümbrusega, kust kavatakse taimi koguda. Siis teeb õpetaja kindlaks, milliseid taimeliike tuleks koguda. Ta püüdku ravimtaimi täpsemalt tundma õppida, et osata vahet teha sarnaste, kuid erinevate liikide vahel. Õpetaja juhtigu õpilaste tähelepanu olulisele taimede kogumisel. Õpilasi tuleb instrueerida täpselt, tuleb näidata neile korjamiseks vajalikke taimeosi ja tutvustada neid kogumisviisidega ning kuivatamisega.

Ravimtaimede kogujate eesotsas olgu pioneerid ja noored naturalistid. Soovitatav on moodustada kooli juurde ravimtaimede kogujate ja uurijate ring. Ringi liikmetele võimaldatagu tegutsemine kooli juu-

res. Koolis oleks soovitatav suvevaheajal sisse seada vastavad ruumid, kus õpilased saaksid tarviduse korral töötada. Puhas klassiruum on selleks väga sobiv. Selles ruumis võiksid õpilased taimi korraldada, kuivatada, nende kohta lugemismaterjali leida jne. See ruum võiks kujuneda kodukoha ravimtaimede näituse-ruumiks ümbruskonna elanikele.

Näituseruumi võiks sisustada herbaariumimaterjalidega, tabelitega, ravimtaimede kalendriga, diagrammidega, kuivatatud materjalide proovidega, kuivatamise seadistega, säilitamise ja pakkimise vahenditega.

Laudadele väljapandud ravimtaimed, nendest saadud kuivatatud materjaliproovid koos etikettidega, millel on tähendatud peale taime nimetuse kogumise aeg ja koht, ravimtaimes leiduvad toimeained kirjanduse järgi ja ravimi kasutamine haiguste puhul kirjanduse ja „rahvapraktika“ järgi — kõik see peaks kindlasti huvi pakkuma niihästi õpilastele kui ka elanikkonnale. Loota võib, et noorte ravimtaimede kogujate töö on eeskujuks paljudele teistele noortele ja ka täiskasvanuile. Et kõik õpilased ravimtaimede kogumise töötulemustega saaksid tutvuneda, tuleks näitus säilitada kuni koolitöö esimeste päevadeni sügisel. Sellele järgneks kogutud materjali üleandmine kokkustupunktidesse. Tarviduse korral kuivatatud materjali üleandmist võib toimetada ka varem. Kooli jäetakse ainult väike osa kogutud ja kuivatatud materjali proovide näol.

Ravimtaimedest saadud kuivatatud (vahel ka toorelt) müügilolevat materjali nimetatakse kirjeldustes „droogiks“.

Ravimtaimede kogumise hooaeg on alanud. Toon siinjuures lühikese nimestiku nendest taimedest, mida on vaja korjata suve jooksul.

Mais-juunis korjatakse: 1) nurmenuku juuri, 2) palderjani juuri, 3) tedremarana juuri, 4) männikasve, 5) piibelehe õisi ja lehti, 6) ubalehti, 7) paakspuu koort, 8) islandi samblikku, 9) kopsurohtu, 10) põldkannikest, 11) teelehti, 12) verehurma-rohtu, 13) nurmenuku õisi, 14) takja juuri, 15) põldosje.

Juulis-augustis kogutakse: 1) kadakamarju, 2) mustikaid, 3) musti sõstraid, 4) vaarikaid, 5) iminõgese õisi, 6) köömneid, 7) pärnaõisi, 8) leesikalehti, 9) ubalehti, 10) islandi samblikku, 11) kopsurohtu, 12) mõruheina, 13) nõmmeliivateed, 14) põldosje, 15) raudrohtu, 16) teelehti, 17) verehurmarohtu, 18) ubinheina.

Augustis kogutakse maarjasõnajala juurikaid, tungalteri, kibuvitsa „marju“.

Andmeid üksikute taimede kohta.

1) *Tedre maran (Potentilla silvestris Neck; ehakaebus, nabahein, südamejuur).*

Õitseb juunist septembrini. Esineb puisniitudel, söötidel, loopealsel, teeservadel, hõredamais metsades.

Droogiks korjatakse juurikat. Korjamist on vaja teostada kevadel kohtadel, kus leiame eelmise aasta kuivanud lehti. Kergem on teostada juurikate väljakaevamist sügisel septembri- ja isegi oktoobrikuus.

Korjatud juurikad pestakse puhtaks mulla osakestest külma veega ja kuivatatakse kiirelt kuivas, soojas ja hästi tuulutatud ruumis. Kuivatatud juurikad on väga kõvad. 100 kg värsked juurikad annab 30—40 kg kuiva droogi. Valmis droogi murdepind peab olema punakas kuni pruun.

Juurikas sisaldab 15—30% parkaineid, eeterlikku õli, tärklisi, vaiku jne.

Droogi tarvitatakse ravimina verise kõhutõve, skorbuudi, maohaiguste, kõhuvalu, kõhulahtisuse, isupuuduse, oksendamise, kõrvetiste ja loomaarstiteaduses pasanduse korral.

Droogi kasutatakse pulbrina, tinktuurina ja teena.

2) *Palderjan (Valeriana officinalis L.).*

Esineb niitudel, puisniitudel, lüduudel, võsastikus ja kraavikallastel.

Tuntakse palderjani mitmeid alaliike, mis droogina peaaegu võrdse väärtusega. Esmajärguline droog saadakse õitsemata taimedelt.

Kogutud juurikad pestakse jooksvas vees, kuivatatakse kiirelt. Kuivatamisel kasutatakse vaheldumisi kunstlikku kuivatamist kuni 40° loomuliku kuivatamisega varjulises õhurikkas kohas.

Palderjani maa-alused osad sisaldavad eeterlikku õli, vaiku, borneool-, palderjani-, õuna-, sipelga- ja parkhapet.

Droogi tarvitatakse ravimina isupuuduse, kõhukrampide, põrnahaiguste, põiekrampide, krampliku oksendamise, oksendamise, liigse higistamise, hüsteeria, langetõve, lihaste värisemise ja teiste erguhaiguste puhul.

Droogist valmistatakse teed, tinktuuri ja pulbrit.

3) *Nurmenukk (Primula officinalis L.).*

Õitseb mais, juunis. Esineb arudel, niitudel, puisniitudel, metsa- ja teeservadel.

Kogutakse juurikaid koos juurtega, varakevadel. Väärtuslikud on ka õied ilma õietupeta ja lehed, mida korjatakse õitseaial.

Nimetatud õisi kuivatada võimalikult kiiresti varjulises, õhurikkas kohas. (Korjamisel on soovitatav desinfitseerida käsi alkoholiga, sest taimel on nahkaärritav toime, mis võib tekitada nahahaiguse).

Taim sisaldab priimulahapet, eeterlikku õli, parkainet, glükosiid tsüklamiini.

Droogi kasutatakse: kõha, nohu, unepuuduse, neeruhaiguste, kurguhaiguste, südamenõrkuse, verevaesuse, närvihaiguste, peapöörituse ja peavalu vastu.

Droogist valmistatakse teed.

4) *Mänd (Pinus silvestris L.).*

Korjata noori kasve, kui need on veel 2 cm pikkused. Valides kasvude latvu, korjame ainult selliseid, kus kasve katvad soomused on veel kinni. Pungad tulevad terava noaga rühmiti neid siduva kuni 3 mm oksaga ära lõigata, siis kiiresti õhurikkas kohas kuivatada.

Võsud sisaldavad vaiku, eeterlikku õli, mõruainet. Mäni võsudest saadav ekstrakt desinfitseerib ja on hingamist kergendav vahend bronhiidi ajal.

5) *Maikelluke (Convallaria majalis L.).*

Esineb okas- ja segametsades. Korjatakse õisi ja lehti taimede õitsemise ajal. Lehti ja õisi tuleb kuivatada eraldi. Õite korjamist võib teostada kahte viisi: 1) peoga tõmmatakse üle õisiku ja saadakse üksikõied, mida asetatakse korvi põhja õhukese

kihina, et vältida õite soojaks minemist. Kui saak on suur, siis asetatakse õite vahele lehed ja sorteerimine viiakse läbi kodus.

2) On võimalik ka õisikud tervelt ära lõigata ja siis õisikute kuivatamine läbi

Õied, õisikud ja lehed kuivatatakse kiirelt varjus ja hästi tuulutatavas ruumis. Peale kuivatamist peavad õied olema ümarad kollased kehakesed ilma erilise lõhnaga.

Maikelluke sisaldab glükosiide, konvallariini ja konvallamariini.

Droogist valmistatud tee, tinktuuri ja pulbriga ravitakse: südamehaigusi, silmahaigusi, palavikku, nina verejooksu, peavalu, põõritust ja närvahaigusi.

6) *Uba leht (Menyanthes trifoliata L.)*.

Esineb järvedes, soodel, lodudel, lodumetsades.

Droogi valmistamiseks kasutatakse lehti. Liitlehe pikk roots lõigatakse ära. Kuivatamist teostatakse kiirelt, asetades lehed ühekihiliselt kuivatusraamile. Leht pärast kuivamist peab jääma roheliseks.

Lehed sisaldavad: mõruainet, glükosiidi, pilliroosuhkrut, rasvhappeid, invertiini, J-sooli jne.

Droogi kasutatakse teena, pulbrina ja keedisena: kõhuusside, isupuuduse, pavaliku, kõhu- ja maksahaiguste ravimisel.

7) *Paakspuu (Rhamnus frangula L.)*.

Kuni 3 m kasvav põõsaspuu. Esineb puisniitudel, lodudel, segametsades ja lodumetsades. Ravimina kasutatakse koort. Kevadel on paakspuu oksid kerged ära tunda, kuna nende läikivalt tumedal, punakal või punakashallil põhjal esinevad läätsa sarnased valged täpid. Koort võetakse ainult noortelt, kuni 3-aastastelt okstelt. Selleks tehakse okstele ringlõiked kuni puiduni, kaugusega üksteisest 20–30 cm, siis ühendatakse need lõiked 1 kuni 2 pikilõikega ja rebitakse koor ära, alustades rebimist lõike kohalt. Niiviisi saadakse torujad või pooltorujad koored, mida kuivatatakse. Hästi kuivatatud koor peab olema murduv.

Koor sisaldab kibeainet ja kristalliseeruvat värvainet ja letsitiini.

Droogi tarvitatakse ravimiks teena maksa-, põrna-, sapihaiguste, hemorroidide, kõhuusside, palaviku, peakärnade ja sügeliste vastu. Koor enne tarvitamist peab seisma 1 aasta, vastasel korral kutsub esile põõrituse. Põõrituse ärahoidmiseks võib alla 1 aasta hoitud koort tarvitamiskõlvulikuks teha 100° kuumutamiseiga 1 tunni jooksul.

8) *Islandi samblilik (Cetraria islandica Ach.)*.

Islandi samblilik (eksklikult „islandi samblaks“ nimetatud) on hõlmeline rakis; ta on krõmpsjas, pealt oliivroheline, alt valkjas, äärtelt narmastunud. Tema pinnal esinevad punakad laigud, mis kujutavad endast viljakehi, kus valmivad eosed.

Leidub peamiselt männimetsade all. Kinnitub maapinnale ja vanadele kändudele. Ravimina kasutatakse tema rakisema maapealset osa.

Korjatakse mais ja juunis.

Teistest kõrvalistest taimedest ja liivakübemekestest vabastatud taim vajab kiiret kuivatamist õhurikkas või kunstlikus soojuses temperatuurini kuni 60°. Rakis säilitatakse tervena. Kuivatatud taim ei tohi sisaldada üle 10% vett. Leotatud taim muutub uuesti sitkeks. Keedis tarretub peale jahtumist. Tarretist on meeldiv süüa, kui keetmise ajal on lisatud magusat keedist.

Sisaldab mõjuainet lihheniini.

Droogina ravitakse kramplikku kõha, kõhulahtisust, söögiisupuudust.

9) *Kopsurohi (Pulmonaria officinalis L.)*.

Esineb leht- ja segametsades, puisniitudel ja paekallakuil.

Droogiks korjatakse taime maapealset osa õitseajal. Taimed laotakse hõredalt kuivatusraamile või riputatakse nõõrile leherootsu kaudu. Kuivatatakse kiirelt varjulises ja õhurikkas kohas.

Droogi kasutatakse kõha, hääle häirete, kopsu- ja kurgulimanahapõletiku puhul. Mõjuvam on teelehtede teega koos.

10) Põldkannike (*Viola arvensis* Murr.).

Esineb lodudel, liival, umbrohuna põldudel, aedades.

Korjamist teostada taime õitsemise ajal mais, juunis. Kõrvaldada taime juured, eemaldada varred ja kollaseks muutunud lehed. Taimed kiirelt kuivatada õhurikkas varjulises ruumis. Kuivatatud materjal säilitada tervelt, mustakstõmbunud osad eemaldada.

Droogi kasutatakse naha löövete ja rahhiidi ravimisel ning vastsündinud laste vanemisel, sest taime sisaldab arvatavasti vitamiine C ja A.

Aedkannike (*Viola tricolor*), mille kroonlehed tupest pikemad, erivärvilised (kaks välimist violetset, kaks keskmist helevioletset, alumine kollane violetsete joontega) on veidi vähema väärtusega, kuid samaselt toimivate ainetega.

Esineb uhtlamm-aasadel, kaldavõsastikes, luidetel, rühal.

11) Teeleht.

Droogi valmistamiseks kasutatakse suurt teelehte (*Plantago major* L.) ja süsilehist teelehte (*Plantago lanceolata* L.).

Kasvavad teeäärteil, murul, aedades, põllul ja niitudel.

Droogiks korjatakse lehti, juurikaid, seemneid. Lehtede korjamist teostatakse taime õitsemise ajal ning taimed kuivatatakse õhurikkas kohas. Droog peab olema roheline, lehed terved. Kergel kokkupigistamisel ei tohi taime puruneda, vaid peab olema elastne.

Sisaldab rasva, proteiini, glükosiide, emulsiini, vaha, vaike, pektiini, albumiini jne.

Droogi tarvitatakse verepuhastamiseks, jooksva, sisemiste verejooksude, neeruhaiguste, allakusemise, kõhulahtisuse, isupuuduse, tiisikuse, kõha ja kopsuhaiguste puhul.

12) Takjas.

Ravimina toimivat ainet sisaldavad suure takja (*Lappa major* Gärtn.), vilt-takja (*L. tomentosa* Lam.) ja väike-takja (*L. minor* DC) juured kevadel enne õitsemist ja sügisel.

Juured on sügaval maa sees, mahlased ja tugevad. Neid pestakse mullast, kraabitakse koor ära ja kuivatatakse kiirelt varjulises ja õhurikkas kohas. Kuivanud juurteks peetakse juuri, mis kaalult on vähenenud $\frac{4}{5}$ võrra.

Juured sisaldavad inuliini, parkhapet, eeterlikku õli ja lima.

Tarvitatakse higistama ja kusema paneva vahendina. Nahahaiguste, podagra, reuma ja juuksekasvu soodustava vahendina.

13) Verehurma rohi (*Chelidonium majus* L.).

Õied kuldkollased, taimes kollane mahl.

Kasvab parkides, elamute ümbruses, varemetel, aedades, harva ka puisniitudel.

Korjatakse taime maapealseid osi õitsemise ajal. Kuivatada taime väga kiirelt, vastasel korral kaotab taime palju mahla, mis teeb ta väärtusetuks. Kasulik on seda ravimtaime kasutada kuivatamata, väljapigistatud mahla või tinktuuri näol. Apteeikesse ostetakse taime meelsamini värskelt, kuivatamata.

Taime sisaldab mürgist alkaloidi, mürgist vaiku ja mürgivaba *chelidoniini*.

Droogi kasutatakse soolatuügaste, konnasilmade, sügeliste, näärmehaiguste ja kollaste nahaplekide ravimisel.

Taime mürgisuse tõttu kasutatakse putukate ja parasiitide tõrjeks. Kuivatatud taime hõõrutakse pulbriks ja raputatakse juurviljale kirpude hävitamiseks. Samuti võib putukate tõrjeks kasutada nimetatud taime valmistatud vesilahust ja kütilisel saadud verehurma rohu suitsu.

14) Kadakas (*Juniperus communis* L.).

Droogiks korjatakse valminud marju (õigemini marjasarnaseid käbisid).

„Marjad“ sisaldavad viinamarja-suhkrut, vaiku ja rasva.

Kasutatakse: kusemapaneva ja seedimist-korrastava vahendina.

„Marju“ korjatakse sügisel, kui nad on täiesti valminud. Neid kuivatatakse õhu käes, päikese kiirtest varjatud kohas.

15) Mustikas (*Vaccinium myrtillus L.*)

Droogiks korjatakse lehti õitseajal ja küpsi marju.

Sisaldab värvollust, limasuhkrut, õunahapet, sidrunihapet ja parkainet.

Ravimina kasutatakse mustikaid kõhulahtisuse ja düsenteeria puhul.

Kuivatatakse valminud marju restidel kuni 60° temperatuuris. Restid asetatakse pliidile pärast lõuna tegemist. Marjade kiht restidel ei tohi ületada 2 cm. Eriti tuleb hoolitseda õhuvahetuse eest. 5 osast kuivatamata marjadest saadakse 1 osa kuivatatud droogi. Kuivatatud droog ei tee käsi mustaks.

16) Mustad sõstrad (*Ribes nigrum L.*)

Meil esineb paljude kultuursortidena aedades. Musta sõstra marjad on rikkad C-vitamiini poolest (0,15—0,2%).

Ravimina kasutatakse marju värskelt, samuti ka kuivatatult kõha ja verevaesuse vastu. Mustsõstar on hea isuäratamise vahend.

Kuivatamist teostatakse 50—60° temperatuuris õhukeselt laotud võrkrestidel. Kuivatatavad marjad peavad olema terved. 4 osast kuivatamata marjadest saadakse 1 osa droogi. Apteegid võtavad vastu ka tooreid marju.

17) Vaarikad (*Rubus idaeus L.*)

Kasvab puisniitudel, metsades, raiesmikel, aedades kultuursortidena.

Sisaldab: lehed ja varred — parkhapet; marjad — eeterlikku õli, suhkrut, õuna- ja sidrunihapet, lima ja pektiinaineid.

Droogi tarvitatakse ravimina. Keedis marjadest on kosutuseks sarlakite, leetrite ja kõhutõve ajal. Tee marjadest on külmetushaiguste korral higistamapanev vahend. Tee lehtedest ja vartest arstimiks kõha, kõhulahtisuse, kuupuhastuse rikete ja laste kõhuvalu puhul.

Lehti kuivatatakse varjulises ja õhurikkas ruumis. Marju kuivatatakse sarnaselt mustikaile ja sõstardele. Enne restide asetamist kunstlikust soojaks aetud kohta võiks soovitada marju päikese käes veidi närbuda lasta, siis mustad ja vigased marjad välja noppida ja lõpuks kuivatisse asetada.

18) Iminõges (piimnõges) (*Lamium album L.*)

Kasvab prahipaikadel, aedades, elamute ümbruses, teeservadel.

Õitseb maist septembrini. Droogiks korjatakse õisi ilma tuppedita maist augustini.

Sisaldab lima, lamiini, parkainet.

Ravitakse hingamisteede katarri, emakahaigusi ja nn. kahvatut jõuetust. Kuivatatud kroonlehti lisatakse teiste verdpuhastavate teede hulka.

Korjamist teostatakse taime täisõitse ajal. Lõigatakse ladvad ära ja hiljem nopitakse latvade küljest kroonlehed. Kuivatatakse kroonlehti kiirelt mitte üle 25° temperatuuris õhurikkas ja varjulises kohas. 100 kg värsketest kroonlehtedest saadakse 10—15 kg droogi. Droog säilitatakse kinnises purgis.

19) Kõõmen (*Carum carvi L.*)

Kasvab teeääril, põllupeenrail, heinamaa pervedel ja aedades kultuurtaimena.

Droogiks korjatakse valminud seemneid.

Seemned sisaldavad eeterlikku õli ja rasvõli.

Ravitakse: teega — mao ja seedimiselundite haigusi, puhitust, kõhukrampe puuduliku kuupuhastuse korral.

Seemnetest pressitud õli annab söögiisu, vaigistab kõhukrampe. Peale määrides aitab kaasa rahhiidi paranemisele.

Korjatakse taimi viljade valmimise ajal (kui vilja on pruun). Taimel lõigatakse ladvad sarikatega ära. Ladvad seotakse kimpu ja asetatakse katuse alla järevalmimise ja kuivamise. Kuivanud seemned pekstakse riidele, tuulatakse ja asetatakse kinnisesse purki.

20) Pärn (*Tilia parvifolia* L.).

Õitseb juunis, juulis.

Droogiks korjatakse õisi.

Õied sisaldavad suhkrut, kummit, eeterlikku õli.

Pärnaõie-ekstraktiga ravitakse näoplekke ja tედretāhti. Tee pärnaõitest, soojalt juues, ajab higistama.

Juukse külmetuse, kõha ja kopsulimastuse korral. Neeruhaiguste puhul tarvita-takse verepuhastajana.

Parim pärnaõite kogumise aeg on siis, kui taimed on täisõites, s. t. suurem osa õisi on puhkenud ja osa veel pungades. Pärnade õitseaeeg kestab 10—15 päeva. Õite korjamist on soovitatav teostada järgmiselt: lõigatakse puudelt maha õisikud koos abilehtedega ja paigutatakse varjulisse kohta kuivama. Valmis droog peab koosnema kollakas-rohelistest õisikutest, Kergel muljumisel peos droog ei tohi puruneda.

21) Leesikas (*Arctostaphylos uva ursi* Spr.).

Kuivades, liivastes männimetsades esinev taim. Varred taimel lamavad, sageli juurduvad, rohkeoksalsised. Lehed 0,4—0,8 cm laiad, äraspidi-munajad, paljad, nahk-jad, igihaljad (üldiselt meenutab pohlil), mari maade, seest jahune, punane.

Droogiks korjatakse lehti ja õisi õitsemise ajal.

Sisaldab arbutiini, metüül-arbutiini, parkhapet, mõruainet.

Ravitakse põie-limanaha põletikku.

Kuivatamist teostatakse võimalikult ruttu, hästi tuulutatavas ja päikese-kiirte eest varjatud kohas.

22) Mõruhein (mõru kirburohi) (*Polygonum hydropiper* L.).

Esineb tihti niisketes kohtades, teedel, kraavides.

Droogiks korjatakse taime maapealseid osi tervelt.

Taimedest keedetud tee ja keedis on parim verejooksu sulgev vahend, vaigistab paistetuse valusid. Mõjub tervendavalt külmetuse, kollatõve ja reumaatiliste valude puhul.

Korjamist teostatakse õitsemise algul, juuni- ja juulikuul. Lõigatakse õitsevad osad 10—15 cm kõrguslt maapinnast ära ja kuivatatakse kiirelt varjulises ja õhu-rikkas ruumis.

23) Nõmmeliivatee (*Thymus serpyllum* L.).

Esineb liivikuil, luidetel, teeservadel, nõlvadel. Õitseb juulis, augustis.

Droogiks korjatakse tervet taime enne õite puhkemist juuni lõpul.

Taim sisaldab: eeterlikku õli, tümooli, parkainet, mõruainet ja rasva.

Droogiks valmistatakse teed, keedist, tinktuuri ja kasutatakse vannide tegemiseks.

Ravitakse: keedisega — sammaspoolikuid, paistetusi, pigistusi ja nikastusi; tink-tuuriga — venimist ja jooksjat; teega — kõha, läkakõha, kopsuhaigusi, nohu, influent-sat, jooksjat, seedehäireid.

Tee annab söögiisu, ajab higistama, vaigistab allkeha krampe, vannid leevendavad lihaste värisemist, halvatusi, laste näärmehaigusi; kuivatatud õitest valmistatakse patju, mis mõjuvad ergutavalt nahaerkudele.

Taim on tuntud lutikate kaotamise vahendina.

Korjamisel lõigatakse (näpitakse) lehtedega varustatud osad varre küljest ära ja kuivatatakse kiiresti tuuletõmbuses ja päikesekiirte eest varjatud kohas.

24) Põldosi (*Equisetum arvense* L.).

Kasvab põldudel ja niidupervedel.

Taime kevadvõsud on kollakad, lülilised, varustatud peaga, milles arenevad eosed, (tuntud „lambanisade“ nime all).

Taime kuusesarnased suvevõsud on rohelised. Neid nn. viljatuid kasve kogutakse droogiks mais ja juunis.

Sisaldab: räniühendeid ja mürgist ekvisitiini.

Droogi tarvitatakse kopsutiisikuse, kurgu-, rinna-, südame- ja maksahaiguste, kuse-
tökke ja jooksja ravimise puhul.

Vannid on head külmavigastuste, mädahaavade ja paisete korral.

Taimi kuivatatakse õhurikkas, varjulises kohas.

25) *Ubinhein* (lõhnav kummel) (*Matricaria suaveolens* Buchen.).

Esineb teedel, taluõuedel, harilikult massiliselt.

Ubinhein osutus teekummeli (apteegikummeli) kõrval ravimina sama väärtusega,
on aga palju levinenum, mispärast tema korjamist tuleb eriti soovitada.

Droogiks korjatakse õisikuid, mis vaevalt puhkenud.

Õisikud sisaldavad: eeterlikku õli, glükosiide ja salitsüülhapet.

Ravitakse külmetushaigusi, seedimishäireid, allkeha valusid, emakakrampe. Sisse-
võtmisel mõjub üldiselt organismi kosutavalt. Väliselt parandab haavu, roosi, vast-
sündinud laste silmapõletikku, hambavalu jne.

Õisikuid tuleb kuivatada kiirelt tuuletõmbelises ruumis ja säilitada kuivas.

26) *Kibuvits* (*Rosac cinnamomea* L.).

Kasvab võsastikus, jõe- ja kraavikallastel, põllupeenardel. Korjatakse „marju“ —
ebavilju. Seda tuleb teha enne öökülmi, muidu häviv „marjades“ C-vitamiin. Kibu-
vits on üks tähtsamaid vitamiini-taimi.

„Marjad“ võetakse kätega või lõigatakse kääridega nii, et neid ei vigastata.
Vigastatud „marjad“ riknevad kiiresti. Kuivatada tuleb kohe pärast korjamist ahjus
60—80° temperatuuris. Mida kiiremini kuivatame, seda rohkem säilib vitamiine.

27) *Tungaltera* (ehk soehammas; *Claviceps purpurea* Tul.).

See on parasiitseen rukkipeal. Seene mõjul areneb tera asemel tumelilla „soeham-
mas“, mis on seene soikestaadium. Kevadel areneb sellest kottseen eostega, mis kan-
duvad tuulega rukkipeale.

Tungaltera on mürgine. Kui teda sisaldub leivas 0,05—0,1%, on leib kõlbmatu ja
võib põhjustada mürgitust (krampe). Tungalteri korjatakse rukki koristamisel või
viljapeksmisel. Neid tuleb kohe kuivatada soojas, hästi tuulutatavas kohas tempe-
ratuuris mitte üle 50°. Kuivatama peab niikaua, kuni tungaltera painutamisel ker-
gesti murdub. Ravimina takistab tungaltera verejooksu.

28) *Maarjasõnajalg* (*Aspidium ilix mas* Sw.).

Ta erineb teistest sõnajalgadest sellega, et eospesade kogud (soorused) lehe alu-
misel küljel on kaetud ümaras-neerukujulise soomusega.

Ravimiks kogutakse juurikat. See kaevatakse maa seest välja, puhastatakse mul-
last ja kõdunevaist osadest. Siis närbutatakse varjus ja antakse ostupunkti. Kui-
vatada ei ole tarvis. Tarvitatakse juba ammust ajast ravimina paelussi vastu.

Kirjandust.

С. Станков. Дикорастущие полезные растения СССР 1946.

J. L ä ä t s. Kodumaa ravimtaimed, 1937.

KIRJANDUST ABIKS ÕPETAJALE TA ENESETAIENDAMISEL.

(Vt. „Nõukogude Kool“ 1946. a. nr-id 10, 11 ja 12; 1947, nr. 2.)

I. MARKSISM-LENINISM. UK(b)P AJALUGU.

- V. I. Lenin. Üks samm edasi, kaks sammu tagasi. 1947, 220 lk. Hind 5 rbl.
V. I. Lenin. Mis teha? Meie liikumise valusaid küsimusi. 1947, 188 lk. Hind 4 rbl.
V. I. Lenin. Riik ja revolutsioon. 1947, 100 lk. Hind 2 rbl. 80 kop.
V. I. Lenin. Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded. 1947, 44 lk. Hind 1 rbl. 50 kop.
J. Stalin. Parteiföö puudustest ning abinõudest trotskistide ja teiste kahekeelsete likvideerimiseks. 1947, 44 lk. Hind 1 rbl. 20 kop.
J. Mark. — V. I. Lenin. „Materialism ja empiriokrititsism“. (EB* 1947, nr. 3/4).
D. Šepilov ja L. Slepov. Seltsimees J. V. Stalini biograafia teine väljaanne. (EB 1947, nr. 3/4.)
J. Kābin. V. I. Lenini raamat „Mis teha?“. (EB 1947, nr. 7.)
N. Sutokski. 30 aastat Lenini „aprilliteesidest“. (EB 1947, nr. 7.)
N. Sutokski. Bolševike formeerimine iseseisvaks marksistlikuks parteiks. (EB 1947, nr. 3/4.)
G. Naan. Marksistlik dialektiline meetod. (EB 1947, nr. 6.)

II. NÕUKOGUDE RIIK JA SOTSIALISTLIK ÜHISKOND. NSV LIIDU JA EESTI NSV KONSTITUTSIOON.

- G. Aleksandrov, P. Pospelov, P. Fedossejev. Nõukogude rahvas — sotsialistliku elu looja. 1947, 20 lk. Hind 50 kop.
G. Aleksandrov. Nõukogude demokraatiast. 1947, 48 lk. Hind 1 rbl. 20 kop.
S. Titarenko. Nõukogude kord — kõige demokraatlikum kord maailmas. 1947, 56 lk. Hind 1 rbl. 20 kop.
J. Trainin. NSV Liit — rahvaste suur sõprusliit. 1947, 72 lk. Hind 1 rbl. 60 kop.
F. Oleššuk. Bolševike partei on nõukogude rahva eelvägi. 1947, 40 lk. Hind 1 rbl.
P. Fedossejev. Bolševike partei võlluses meie kodumaa muutmiseks eesrindlikuks ja võimsaks riigiks. 1947, 36 lk. Hind 80 kop.
M. Kovrigina. Riigi hoolitsemine emade ja laste eest. 1947, 40 lk. Hind 1 rbl.
M. Kalinin. Kolhoosikorrast ja naiskolhoosnikuist. 1947, 12 lk. Hind 40 kop.
J. Kābin. Kommunistliku partei juhtiv osa Nõukogude riigis. (EB 1947, nr. 2.)
Eesti NSV kodanike õigused ja kohustused. (Abiks agitaatorile 1947, nr. 4.)
V. Kruus. Eesti NSV töötaval naisel on kõik vabadused ja õigused. (Abiks agitaatorile 1947, nr. 4.)

III. EESTI NSV RAJAMINE JA ULESEHITAMINE.

- Eesti kodanliku iseseisvuse tegelik pale. (Abiks agit. 1947, nr. 5.)
L. Aisenstadt. Vabanemine „iseseisvuse“ ikke alt. (EB 1947, nr. 2.)

IV. SUUR ISAMAASÕDA. VÕIT FAŠISMI ÜLE.

- Koguteos. Saksa fašistlik okupatsioon Eestis 1941—1944. 1947, 574 lk. Hind 15 rbl.

V. SOTSIALISTLIK ULESEHITUSTOO. NELJAS STALINLIK VIISAASTAK.

- S. Sazonov. Nõukogude Eesti võitluses stalinliku viisaastaku plaani täitmise eest. 1947, 16 lk. Hind 50 kop.
N. Karotamm. Eesti NSV põllumajanduse arendamise ülesanded sõjajärgsel ajastul. 1947, 44 lk. Hind 1 rbl.

* EB = Eesti Bolševik.

- UK(b)P KK 1947. a. veebruari pleenumi otsus — Abinõudest põllumajanduse arendamiseks sõjajärgsel perioodil. (EB 1947, nr. 5.)
- Eestimaa K(b)P KK XV pleenumi otsus 1947. a. kevadkülvie ettevalmistamise ja teostamise ülesannete kohta. (EB 1947, nr. 5.)
- NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise 1947. a. riiklikust plaanist. (EB 1947, nr. 5.)
- A. Veimer. Uue stalinliku viisaastaku teise aasta põhilised ülesanded. (EB 1947, nr. 7.)
- L. Gatovski. NSVL rahvamajanduse taastamise ja arendamise viisaastaku plaanist. 1947, 64 lk. Hind 1 rbl. 50 kop.
- NSV Liidu rahvamajanduse teostamise ja arendamise 1947. a. riiklikust plaanist. (Abiks agit. 1947. a., nr. 7/8.)

VI. SUURED REVOLUTSIOONILISED TAHTPÄEVAD.

- G. Aleksandrov. Meid kaitseb Lenini-Stalini suur lipp. Kõne 21. jaan. 1947. a. V. I. Lenini 23. surma-aastapäevale pühendatud leinaaktusel. (EB 1947, nr. 2.)
- Lenin ja Stalin Nõukogude Liidu relvastatud jõudude organiseerijatena. (Abiks agit. 1947, nr. 7/8.)
- A. Green. Paljurahvuseline Nõukogude Armeel. (EB 1947, nr. 3/4.)
- A. Nugis. Nõukogude Armeel ajaloolised võidud. (Abiks agit. 1947, nr. 7/8.)
8. märts on kogu maailma töötavate naiste püha. (Abiks agit. 1947, nr. 9.)
- V. Kruus. Naised võitluses demokraatia ja püsiva rahu eest. (EB 1947, nr. 3/4.)
- Esimene mai — ülemaailmne tööraha püha. (Abiks agit. 1947, nr. 13.)

VIII. NÕUKOGUDE PEDAGOOGIKA.

- B. Jessipov ja N. Gontšarov. Pedagoogika, II jagu. 1947, 218 lk. Hind 10 rbl.
- Seesama. III jagu. Pedagoogika ajaloo. 1947, 136 lk. Hind 5 rbl.
- E. Arkin. Kõned kasvatusel. 1947, 200 lk. Hind 6 rbl.

XI. UKSIKUTE ÕPPEAINETE KASITLUSEST.

- Nõukogude kirjanduse bolševistlikust parteilisusest. (Sirp ja Vasar 1947, nr. 12.)
- J. Semper. Eesti nõukogude kirjanduse arenguteed ja ülesanded. (Looming 1947, nr. 1/2.)
- N. Andresen. Eesti nõukogude luule. (Looming 1947, nr. 1/2.)
- K. Taev. Eesti nõukogude proosakirjandusest. (Looming 1947, nr. 1/2.)
- P. Rummo. Eesti näitekirjandus nõukogude aastail 1940—1946. (Looming 1947, nr. 1/2.)
- O. Urgart. O. Luts. (Looming 1947, nr. 1/2.)
- F. Tuglas. E. Vilde näidendid. (Looming 1947, nr. 1/2.)
- Abiks konstitutsiooni õpetajale. Koostanud E. Morgen. 1947, 212 lk. Hind 7 rbl.
- Š. Naida. Admiral Nahhimov. 1947, 84 lk. Hind 1 rbl. 50 kop.
- B. Volin. Meie maa tööliste ja talupoegade võitlus mõisnike ja kapitalistide võimukukutamise eest ja sotsialismi ülesehitamise eest NSV Liidus. II vihk. 1947. Hind 1 rbl. 50 kop.
- J. Sepp. 40 aastat Terijoki konverentsist. (EB 1947, nr. 3/4.)
- E. Jaanimägi. Veebruarirevolutsiooni 1917. aastal. (EB 1947, nr. 3/4.)
- J. Šaskolski. Eesti rahva poliitilise ajaloo algperioodist. (EB 1947, nr. 5.)
- V. Kartsov. NSV Liidu ajaloo meetodika algkooliõpetajale. 1947, 220 lk. Hind 10 rbl.
- J. Poljakov. Darvini kursused I. 1947, 466 lk. Hind 25 rbl.
- M. Iljin. Jutustusi asjadest. 1947, 344 lk. Hind 15 rbl.
- J. Frolov. Jutustusi füsioloogiast. 1947, 140 lk. Hind 6 rbl.
- J. Kostõkov. Imelamp. 1947, 118 lk. Hind 5 rbl.

UUSI POPULAARTEADUSLIKKE RAAMATUID.

Meie koolid vajavad peale heade õpperaamatute ka niisuguseid raamatuid, mis esitaksid õppetunnis käsiteldud ainet elavalt, kujukalt ja ärataksid noortes huvi oma teadmiste täiendamise vastu lugemise kaudu. Õpperaamatute sisu on ja jääb ikka kokkusurutuks, konspektiivseks, seetõttu ka kuivaks ja lugemiseks igavaks. Vajalikku elavust ja konkreetsust õppeaine käsitlusele peab andma õpetaja seletus ja jutustus. Kuid piiratud aja tõttu, aga sageli ka seepärast, et õpetajal endal ei ole küllaldaselt teadmisi ega oskust ainet kaasakiskuvalt esitada, ei suudeta õppeainet klassiõpetuses niiviisi käsitleda, et õpilased saaksid sellest eredaid, mällu sööbivaid kujutlusi. Seda puudust kooliõpetuses võivad suurel määral tasandada head populaarteaduslikud raamatud.

Seni oli populaarteaduslik kirjandus eesti keeles väga vähene. Pärast saksa okupantide maalt väljakihutamist nõudis suuri jõupingutusi õpperaamatute koostamine ja trükkimine, nii et ei olnud võimalusi populaarteadusliku kirjanduse väljaandmiseks laiemas ulatuses. Käesolevast aastast alates aga on tunduvalt kasvanud ka populaarteaduslike raamatute arv ja edaspidi tõuseb see järjekindlalt.

Juhime tähelepanu kolmele uuele populaarteaduslikule raamatule, mis on suurepäraseks lisa- ja saateaineks kooliõpetusele. Need on nimelt: J. Netšajev, Jutustusi elementidest (hind 8 rbl.), J. Frolov, Jutustusi füsioloogiast (hind 6 rbl.) ja J. Kostõkov, Imelamp (hind 5 rbl.) — kõik kolm „Teadusliku Kirjanduse“ populaarteaduslikust sarjast.

„Jutustusi elementidest“ on hea raamat keemia alalt. Temas jutustatakse teadlaste suurest tööst keemiliste elementide otsimisel aastasadade kestel. See töö on nõudnud suurt pingutust, leidlikkust ja taibukust. Raamat algab sellega, kuidas tagasihoidlik rootsi apteeker Scheele avastas „tuliõhu“, s. o. hapniku, ja lõpeb „revolutsiooniga teaduses“, mille põhjuseks oli radioaktiivsete elementide avastamine M. ja P. Curie'de poolt.

„Jutustusi füsioloogiast“ on väärtuslik raamat, mis on pühendatud kuulsa vene füsioloogi I. P. Pavlovi suurele teaduslikule pärandile.

„Imelamp“ — see on elektronlamp. Raamat jutustab selle imelambi sünnist ja selle kasutamist väga mitmesugustes nüüdisaegsels elektronseadmes (raadio, radar, miiniotsija jne.).

Toimetuse kolleegium: J. Sellental (vast. toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11, Ladumisele antud 24. aprillil 1947. Trükkimisele antud 21. mail 1947. Paber 67×95 cm ¹/₁₆. Trükiarv 2990. Trükitähti poognas 47 100. Trükipoognaid 4,5. Arvestuspoognaid 5,44. MB-04203. Tellim. nr. 643. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishinnad: 6 kuud — 30 rubla, 12 kuud — 60 rubla.

Väljaandja: RK Ajalehtede Kirjastus, Tallinn.

На эстонском языке. „Ныукогуде Коол“ (Советская школа)
орган Мин. Просв. ЭССР.